DET NATURVIDENSKABELIGE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET
e
INSTITUT FOR IDRÆT

Kandidatspeciale

Udarbejdet af Lau Tofft-Jørgensen

Sport som katalysator for positiv områdeudvikling

- Et casestudie af Open Fun Football Schools i Bosnien-Hercegovina

Vejleder: Laila Ottesen

Afleveret den: 08/08/2011

Forord

Ideen til dette speciale har udviklet sig over længere tid. Jeg har altid selv nydt at dyrke idræt, og sport har for mig personligt været en vigtig del af min udvikling. Det gælder såvel det fysiske element, det velvære jeg føler når jeg har 'brugt' min krop, og det at udvikle færdigheder og opnå en fornemmelse af at kende, forstå og mestre sin krop. Ud over dette har det sociale element altid været helt centralt for mig. Jeg har lært og erfaret mange sociale færdigheder gennem idrætsfællesskaber, hvor man har mulighed for at udfordre hverdagskonteksten. De erfaringer, eller den socialisering, jeg har opnået gennem mit idrætsvirke, har jeg taget med mig, og de har gennem mit liv været brugbare i mange situationer, også uden for den idrætslige kontekst.

Selvom at det på mange måder er lidt af en floskel at sige, at sporten er et internationalt sprog, så har det i vid udstrækning fungeret sådan for mig. Sporten har for mig været med til at åbne døre og muligheder, både i Danmark og andre steder i verden. Hvor end jeg er kommet hen i verden, har sporten kunne bruges, nogle steder har det været sporten som aktivitet, andre steder har det været sporten som referenceramme og 'ice-breaker'. Dette har jeg kunnet drage fordel af i alle typer af miljøer, lige fra i det mondæne London til iblandt gadebørn i Congo. Jeg har på den måde altid set idræt som et nyttigt redskab og en meget lærerig aktivitet, men det har samtidig altid været vanskeligt for mig helt præcist at definere, hvad idrættens sande værdier er, og hvor i de ligger forankret!

Det har derfor været med en blanding af stor nysgerrighed og glæde, men også med en hel del skepsis, at jeg har set feltet 'Sport, Peace & Development'[1] ekspandere kraftigt igennem de senere år. Glæden skyldes, at jeg gerne ser, at så mange som muligt for mulighed for at få nogle af de samme positive oplevelser, som jeg har fået gennem idrætten. Min skepsis skyldes, at jeg ikke er ubetinget positivt stemt over for, at idrætten systematisk gøres til et redskab for at opnå en række andre mål. Det skal ikke forstås sådan, at jeg mener, at idrætten ikke må bruges, som middel til at opnå andre mål. Jeg mener blot, at der er en vigtig pointe i, at idrætten også er en værdi i sig selv, og at en række af de positive sideeffekter, der følger af

[1] Jeg har valgt at benytte denne engelske term, da dette er et internationalt felt og fordi der på nuværende tidspunkt ikke eksistere en dansk pendant.

idrætsaktiviteter, risikerer at blive kompromitteret, hvis idrætten spændes for alle mulige forskellige diskurser.

Når det så er sagt, finder jeg det utroligt positivt, at man netop via det øgede fokus på 'Sport, Development & Peace' forhåbentlig får opkvalificeret debatten omkring, hvilke positive effekter idrætten egentlig rummer, og hvordan disse bedst fremmes.

Det var blandt andet med disse tanker i bagagen, at jeg en varm julidag satte mig ombord på en flyver til Sarajevo for at kigge nærmere på Cross Cultures Project Associations (CCPA) fodboldskoler i Bosnien Hercegovina.

Indhold

Forord ..... - 1 -
Indhold ..... - 3 -
Abstract ..... - 6 -
Resumé ..... - 7 -
Indledning ..... - 8 -
Sport og konflikt ..... - 8 -
Sport og fred ..... - 10 -
Forskellige typer af sportsindsatser ..... - 10 -
Problemformulering ..... - 12 -
Nøglebegreber ..... - 12 -
Positiv områdeudvikling ..... - 12 -
Forsoning ..... - 12 -
Tillid ..... - 12 -
Postkonfliktområde ..... - 13 -
Sport ..... - 13 -
Operationalisering ..... - 13 -
Bosnien-Hercegovina i dag ..... - 15 -
Sporten i Bosnien-Hercegovina ..... - 17 -
Metode ..... - 19 -
Casestudiet ..... - 19 -
Feltarbejdet ..... - 22 -
Oversigt over feltarbejdet ..... - 23 -
Observation ..... - 26 -
Feltnoter ..... - 27 -
Interview ..... - 29 -
Spørgeskema ..... - 30 -
Desk-research / litteratursøgning ..... - 31 -
Opsamling og erfaringer ..... - 32 -

Krig og Konflikt – Teori (del 1.) - 34 -
Krig og fred - 35 -
Ny typer af konflikter - 35 -
Lokale konsekvenser af konflikter - 36 -
Nye konflikttyper - nye konfliktløsninger - 38 -
Galtungs fred og konflikt teori - 41 -
Fred ≠ Fred - 41 -
Positiv og negativ fred - 41 -
Kreativ konfliktløsning - 44 -
Mediatorer og Nøglepersoner - 45 -
Opsamling – teori (del 1.) - 46 -
Skolesystemet som eksempel på negativ fred? (mini case) - 48 -
To skoler under et tag - 48 -
Tillid – Teori (del 2.) - 52 -
Typer af tillid - 52 -
Optimisme - 54 -
Positive effekter af tillid - 56 -
Cross Culture - 57 -
Hvor kommer optimismen fra? - 58 -
Tillid og krig - 59 -
Opsamling – teori (del 2.) - 60 -
Positiv områdeudvikling (den samlede analyseramme) - 62 -
Tillid vs. social kapital - 65 -
CCPA: Open Fun Football Schools - 67 -
Barnet i centrum - 70 -
Fodboldskolerne - 72 -
Et typisk skoleforløb - 74 -
Seminarerne - 76 -
Analyse og diskussion - 77 -
Disposition for analysen - 77 -
Alternativ kollektiv problemdefinition - 77 -
Ildsjæle og netværk - 79 -

Kreativ konfliktløsning ..... - 83 -
Fælles mål for fremtiden ..... - 85 -
Rammer og spilleregler ..... - 88 -
Lokal forankring ..... - 89 -
Ekstern forankring ..... - 91 -
Ændre omverdens syn/den gode fortælling ..... - 93 -
Konklusion ..... - 95 -
Litteraturliste ..... - 97 -
Bilag (Se bilags mappe) ..... - 103 -

Abstract

Within the last 10 years the number of programmes and organisations using sports to promote peace and reconciliation has soared (Coalter, 2007; Giulianotti, 2011). It is for that reason that this dissertation sets out to examine to what extent sports (e.g. football) can be used as a catalyst for positive development in post conflict regions. In order to throw light on this issue, a case study of Cross Culture Project Association's (CCPA) programme Open Fun Football Schools (OFFS) in Bosnia-Herzegovina has been undertaken. The latter is a football project, the purpose of which is to create peace and reconciliation by organizing cross-cultural summer football camps, so as to bring people together across divided societies.

The case study consists of empirical material gathered during a field trip during the summer of 2010 in Bosnia-Herzegovina, as well as questionnaires completed after the field trip had taken place. The aggregate empirical material consists amongst other things of 1,600 photos, 9 interviews and 21 completed questionnaires. The case study material is complemented by a detailed review of theoretical and empirical literature concerning "Sport, Development and Peace" and relevant concepts. The empirical data is analysed according to the theoretical framework for positive regional development (Andersen & Løve, 2007) and theories of trust (Uslaner, 2002) and of peace and reconciliation (Galtung, 1996; 1998; 2000).

The study shows that by using sports, CCPA has in fact applied some of the elements needed in order to secure positive regional development. Furthermore, analysis of the completed questionnaires demonstrates that the level of "generalized trust" pertaining to the group of volunteers studied (CCPA coaches and leaders) proved to be higher than that pertaining to the average population in 2008. On the basis of this it is suggested that sports (OFFS) have proven their potential as a neutral platform and a place to meet for all parties involved in a given conflict. That is, by facilitating the creation of normalized cross-cultural zones, it becomes possible to replace people's focusing on the problems of war by forward-looking, positive focusing on their resources. Furthermore, particularly cross-cultural communities prove their potential to increase the level of generalized trust in society.

Resumé

Der har de seneste 10 år været en kraftig vækst i antallet af programmer og organisationer, der arbejder med sport, som redskab til at fremme fred og forsoning (Coalter, 2007; Giulianotti, 2011). I forlængelse heraf er det dette speciales formål at undersøge, i hvilken udstrækning sport (fodbold) kan bruges som katalysator for en positivområdeudvikling, i postkonfliktområder.

Dette belyses ved hjælp af et casestudie af CCPA's program *Open Fun Football Schools* (OFFS) i Bosnien-Hercegovina. Dette er et fodboldprojekt, der har til formål at skabe fred og forsoning, ved at arrangere tværkulturelle sommerfodboldskoler, som samler folk på tværs af splittede samfund. Casestudiet tager afsæt i empiri indsamlet under et feltarbejde, foretaget i sommeren 2010 i Bosnien-Hercegovina og i en opfølgende spørgeskemaundersøgelse, der blev udført efter feltarbejdets afslutning. Den samlede empiri består blandt andet af 1600 fotos, 9 interview og 21 spørgeskemabesvarelser. Desuden suppleres denne empiri med relevante informationer fra en større desk-research, udført for at afdække og indsamle relevant litteratur og erfaringer inden for feltet ”Sport, Development & Peace”. I analysen bliver denne empiri sat ind i en analyseramme for positiv områdeudvikling (Andersen og Løve, 2007) og diskuteret op imod teori om tillid (Uslaner, 2002) og fred og forsoning (Galtung, 1996; 1998; 2000).

Undersøgelsen viser, at CCPA, ved hjælp af sport (fodbold), har benyttet sig af en række af de elementer, der er vigtige i forhold til at sikre en positiv områdeudvikling. Herudover viser resultaterne af spørgeskemaundersøgelsen, at den undersøgte gruppe af frivillige (CCPA-trænere og -ledere), har et ’generaliseret tillidsniveau’, som er højere end hvad gennemsnitsbefolkningens var i 2008. På den baggrund konkluderes det, at sport (OFFS) rummer en række potentialer i forhold til at fungere som en neutral platform og som samlingspunkt for konfliktens parter; ved at facilitere skabelsen af ’normaliserede’ tværkulturelle zoner, opstår muligheder for at erstatte krigens problemfokusering, med positiv fremadrettet ressourcefokusering. Yderligere rummer netop de tværkulturelle fællesskaber et potentiale for at øge det generaliserede tillidsniveau i samfundet.

Indledning

I forordet præsenterede jeg kort min personlige motivation for at engagere mig i dette speciale. I det følgende afsnit anlægger jeg en mere faglig vinkel på det problemfelt, som denne undersøgelse placerer sig inden for.

I 1945 skrev George Orwell om sport:" in other words it is war minus the shooting" (Orwell, 1945). Det er en betragtning, der kan diskuteres, men den indeholder uden tvivl en hel del sandhed.

> Nearly all the sports practiced nowadays are competitive. You play to win, and the game has little meaning unless you do your utmost to win. On the village green, where you pick up sides and no feeling of local patriotism is involved. it is possible to play simply for the fun and exercise: but as soon as the question of prestige arises, as soon as you feel that you and some larger unit will be disgraced if you lose, the most savage combative instincts are aroused" (Orwell, 1945)

Dette citat fremhæver sportens lighedspunkter og fællestræk med kamp og krig. Samtidig rummer det dog også en anden beskrivelse af en sportssituation, på landsbyens grønsvær, hvor sporten udøves legende, for sjov og uden kampens og krigens karakteristika. Begge dele, hævder Orwell, kan findes.

Historisk set har sporten spillet en betydelig rolle i både opbygning og optrapning af konflikter, men også i forbrødringen mellem lande, stater og byer og forsoning af forskellige typer af konflikter.

Sport og konflikt

Der findes en række eksempler på at sport har spillet en rolle i optrapning af konflikter og symbolikken i de fleste sportsbegivenheder er også utvetydig og til at få øje på. Det gælder både når det drejer sig om en lokal serie-fodboldkamp mellem to nabobyer i Danmark, eller OL-finalen i 800-meter løb for mænd under legene i Berlin 1936. Her handler det her om at vinde og besejre sin modstander.

Et klassisk eksempel på at en sportsbegivenhed har optrappet en konflikt, er '*fodbold krigen*' mellem El Salvador og Honduras. Konflikten opstod i 1969, hvor der efter en fodboldkamp,

hvor El Salvador havde besejret Honduras udviklede sig euforiske festligheder blandt El Salvadors tilhængere, med afbrænding af honduranske flag og angreb på Honduras tilhængere til følge. Dette affødte efterfølgende diplomatisk krig på ord mellem de to lande, og en måned senere invaderede El Salvadors tropper Honduras, og indlede hermed en fem-dages krig, der kostede omkring 2000 mennesker livet (Hough, 2008, s. 1291). I nyere tid, kan et af de stærkeste eksempler på sammenkædningen af sportsbegivenheder og væbnet konflikt, hentes fra udbruddet af krigen i det tidligere Jugoslavien, hvor særligt en kamp mellem Dinamo Zagreb og Røde Stjerne Beograd i 1990 kædes sammen med voldelig optrapning af konflikten. De to klubbers tilhængere havde ry for at rumme store grupper af fanatiske og nationalistiske grupper med separatistiske holdninger (Gasser, 2002). Da der under kampen udbrød uroligheder og kampe, de to grupper imellem, blev kampen derfor afbrudt og aldrig færdigspillet. De voldsomme tilskueruroligheder, forplantede sig efterfølgende til spillerne på banen og videre ud i Zagrebs gader. Optøjerne på stadion blev hurtigt tolket som, og kædet sammen med den voksende kroatiske utilfredshed med den Jugoslaviske forbundsrepublik.

Kilde: Kickballchange.

Den kroatiske fodboldspiller Zvonimir Boban sparker her en politibetjent i forbindelse med fodboldkamp mellem Dinamo Zagreb og Røde Stjerne Beograd. **Med til historien hører at politistyrken i det daværende Jugoslavien havde ry for at være serbisk domineret. Denne situation er derfor blevet symbolsk i forhold til krigen, der kort tid efter brød ud.**

Denne episode er efterfølgende blevet opfattet, som om ikke medvirkende til at starte de uroligheder og protester, der førte til krigens udbrud, så som et stærkt symbol på den konflikt, der lå latent under overfladen. Det er ligeledes offentligt kendt at forskellige ekstreme fangrupperinger efterfølgende udgjorde rekrutteringsgrundlag for nogle af de mest ekstreme paramilitære under krigen. Mest kendt er nok Arkans tigre, der blandt andet var rekrutteret blandt Røde Stjerne Beograds tilhængere (Gasser, 2002, s. 12)

På den anden side har vi også set en række eksempler på, at elitesport begivenheder kan have den modsatte effekt og bidrage med åbninger og løsninger af ellers fastlåste konflikter.

Sport og fred

Der er en række eksempler på at elite sport er blevet brugt som en form for diplomati. Mest kendt er nok historien om 'ping pong diplomatiet', hvor en række bordtennis kampe mellem Kina og USA blev brugt til at signalere en form for forbrødring mellem de to nationer (Sport for Development and Peace International Working Group [SDP IWG], 2008, s. 208). Et andet eksempel er den olympiske fred. "During the 1994 Lillehammer Olympic Games, conflict in Bosnia ceased long enough to permit the inoculation of 10,000 Bosnian children and a ceasefire between the Sudanese government and an armed opposition group was secured" (SDP IWG, 2008, s. 221). Elitesport og i særdeleshed fodbold har i den forstand en stærk position i forhold til at sende signaler og promovere budskaber, men det vil i mange tilfælde kun have en begrænset effekt på lokalbefolkningen efter begivenheden er slut. Derfor vil dette speciales fokus være rette mod græsrodssporten, der med sin lokalforankring, når bredt ud blandt og engagerer lokale netværk. "Football, with its worldwide popularity, the size of its crowds and the nature and intensity of their involvement, is more like a set of power tools. It makes sense that used properly; these tools can be used to promote peace" (Gasser, 2002, s. 5). Sport og fodbold, som fænomen rummer i den forstand et stort potentiale, men hvordan forløses dette potentiale bedst.

Forskellige typer af sportsindsatser

Den irske professor *Fred Coalter* inddeler, i den forbindelse 'Sport, Peace & Development' initiativer i to forskellige typer. OFFS høre til den første type som han kalder for

’sport*plus*’(Coalter, 2007, s. 70). Her er sporten og udviklingen af denne et helt centralt element, men der knyttes ofte andre positive ’side effekter’ op på sporten. Den anden tilgang betegner Coalter ’*plus*sport’, som eksempel på en sådan tilgang kan nævnes organisationen SOS, som implementerede sit første projekt i Bosnien-Hercegovina i 1996–1998 ”providing 7,500 children with sports and mine awareness training” (SDP IWG, 2008, s. 224). Her spiller sportsaktiviteterne en mere passiv rolle og fungerer primært som trækplaster (Coalter, 2007, s. 70). Denne typologi, er et led i en kritik af den mangle på videnskabelige tilgang, der præger feltet ’Sport, Development & Peace’. Coalter (2007) mener, at der er en tendens til at mange inden for feltet ofte betragter, sport deltagelse som et vidundermiddel, der kan løse alverdens psykiske, fysiske, sociale og samfunds problemer, eller som Solesbury (2001, s. 8) beskriver det: ” […] most professions also have shared norms, values ideas in good currency, sometimes articulated and made explicit, often tacit. With ideas in good curencey, provance may be quite unknown. Their power lies dangerously, in their conventionality: ‘everybody knows that …’”

Der er derfor behov for at undersøge hvad der ligger bag det boom, der er sket i forhold til antallet af projekter inden for ’Sport, Development & Peace’ de seneste 10 år. Sport har også tidligere været brugt til særlige formål, men her har der især været tale om mere ’traditionelle’ formål, som for eksempel aktivering eller sundhed. Sport for Development and Peace International Working Group (2008, s. 210f) foretog en undersøgelse blandt 34 lande og ud af disse lande svarede langt størstedelen, at de enten brugte eller planlage at bruge sport til konflikt løsnings eller fredsinitiativer (69 % af u-landene og 85 % af i-landene). Dette illustrer fint det omfang feltet havde opnået allerede i 2008. Det er en udvikling der er forsat og der er kommet en lang række aktører til siden da. Alene på hjemmesiden www.sportanddev.org er der registreret 311 forskellige organisationer der arbejder med ’Sport, Development & Peace’.

En af de 311 organisationer, er netop CCPA og deres program Open Fun Football Schools, der udgør casen i denne undersøgelse, og som har opereret i Bosnien-Hercegovina siden slutningen af 1990’erne. Det er et fodboldprojekt, der har til formål at skabe fred og forsoning og sikre en positiv udvikling af de konfliktramte områder, ved at arrangere tværkulturelle sommerfodboldskoler, der samler folk på tværs af splittede samfund. Arbejdet med og konceptet bag fodboldskolerne, vil blive uddybet senere i et selvstændigt afsnit om Open Fun

Football Schools. OFFS i Bosnien-Hercegovina vil, som eksempel på ovenstående, udgøre casen i dette speciale og undersøgelsen vil tage afsæt i nedenstående problemformulering.

Problemformulering

Jeg vil i dette speciale undersøge hvordan sport kan bidrage til en positiv område udvikling i postkonfliktområder. I forhold til den konkrete case, lyder min problemformulering derfor:

- *Hvordan bidrager Open Fun Football Schools til positiv områdeudvikling, i Bosnien-Hercegovina?*

Analysenhed: CCPA's Open Fun Football Schools.

Ramme: Bosnien-Hercegovina (postkonfliktområde).

Nøglebegreber

Positiv områdeudvikling

Positiv områdeudvikling tager i denne undersøgelse afsæt i de 8 punkter, Andersen og Løve (2007) bygger deres model for positiv områdeudvikling på. Modellen og disse punkter vil senere blive præsenteret og forklaret i forhold til teori om tillid og forsoning. I den afsluttende 'analyse og diskussion', vil de 8 punkter hver især være genstand for en selvstændig analyse.

Forsoning

Der findes en lang række forskellige tilgange til forsoning. Fundamentet i for forsoningsdel i denne undersøgelse, vil være Galtungs teori. Det centrale i den er, at forsoning og konfliktløsning bør opfattes som en fortløbende proces, der ikke blot løses med en fredsaftale indgået mellem krigens parter. Begge dele vil blive præsenteret og uddybet i teoriafsnittets 1. del.

Tillid

Netop begrebet tillid er centralt for at forsoningen kan finde sted og at et velfungerende samfund kan skabes fremadrettet. Uden mellemmenneskelig tillid, er det vanskeligt at få et samfund til at fungere.

Der er, som vi vil se i afsnittet om krig og konflikt, udbredt enighed om, at konflikter påvirker den mellemmenneskelige tillids negativt. Hvilket stemmer overens med hvad man kan læse ud af en række store internationale kvantitative undersøgelser (World Value Survey, 2005; Pew Global Attitudes survey, 2007), hvor lande som Rwanda og Libanon som eksempel ligger lavt på tillidsskalaen. UNDP fortog i 2008 en lignende undersøgelse i Bosnien-Hercegovina og her var resultat at 9,9 % (UNDP, 2009) af befolkningen mente at man generelt kan stole på andre mennesker. Til sammenligning var resultatet for Danmark i 2005 over 65 % (World value Survey, 2005) og hele 89 % jf. OECD (2011). Selvom om krig og konflikt i sig selv ikke forklarer dette resultat hersker der næppe nogen tvivl om at krigen i Bosnien-Hercegovina har haft en negativ indvirken på det. Det vil blive beskrevet mere omfattende i teoriafsnittes 2. del.

Postkonfliktområde

Et område der for nylig har været præget af krig eller voldelig konflikt. Jeg vil senere kommer mere i dybden med hvad der kendetegner disse områder, men som det fremgår af forrige punkt, så er disse område blandt andet præget af et lavt tillidsniveau.

Sport

I dette speciale defineres sport i forhold til CCPA's aktiviteter. Selvom at hoved aktiviteten er fodbold, så indgår der i der i OFFS en lang andre spil og lege.

Operationalisering

Jeg vil i dette speciale undersøge hvordan sport kan bidrage til en positiv områdeudvikling i postkonfliktområder? Dette vil jeg gøre ved at analysere og diskutere min empiri, om CCPA's arbejde med OFFS i Bosnien-Hercegovina, i forhold til 1. Andersen og Løves model for positivområdeudvikling, 2. Galtungs teori om konfliktløsning og 3. Uslaners tillidsteori.

Andersen og Løves model bidrager med en struktur der kan hjælpe med at danne et overblik over de mange elementer OFFS i Bosnien-Hercegovina består af. *John Andersen*, er professor i sociologi på Roskilde Universitets Center og *Flemming von Hadeln Løve* er analytiker ved Danmarks Statistik. De har oprindeligt udviklet modellen i forbindelse med et studie af områdeudvikling i Avedøre Stationsby og selvom der umiddelbart kan synes langet fra

Avedøre til Bosnien-Hercegovina, så har jeg alligevel fundet det relevant at inddrage modellen i denne sammenhæng, som en overordnet forklaringsramme. En række af de teorier, der ligger til grund for deres model, som Empowerment, Social kapital og praksisfællesskaber, er elementer, som med fordel kan integreres i en forsoningsproces.

Jeg har valgt yderligere at supplere modellen med teori om henholdsvis konfliktløsning og tillid, da det, som vi senere skal se, er to områder der rummer nogle særlige udfordringer i postkonfliktområder. I forhold til forsoning og konfliktløsning bruger jeg i særdeleshed den norske sociologs *Johan Galtungs* teori om fred og konflikt løsning. Han har i mere en 50 år været en fremtrædende figur i forhold til fred og forsonings spørgsmål.

Eric M. Uslaner er en amerikansk professor i 'Goverment and Politics', der blandt andet har specialiseret sig i tillid. Det er hans teori om mellemmenneskelig tillid som jeg vil benytte mig af i denne undersøgelse, og som sammen med de to andre elementer udgør de samlede analyseramme.

Bosnien-Hercegovina i dag

Krigen i det tidligere Jugoslavien udspillede sig i perioden 1991-95. Baggrunden var den gradvise opløsning, af Den Socialistiske Forbundsrepublik Jugoslavien, efter Josip Broz Titos død i 1980. Krigen brød ud da Slovenien løsrev sig i 1991, og spredte sig hurtigt til en række af de andre lande heriblandt Bosnien-Hercegovina i 1992 (Udenrigsministeriet, 2006).

Krigen blev officielt afsluttet den 14. december 1995 med underskrivelsen af Daytona fredsaftalen (Udenrigsministeriet, 2006). Her blev Bosnien-Hercegovina opdelt i to selvstændige regioner; Føderationen af Bosnien og Hercegovina og Republika Srpska, som dækker henholdsvis 51 % og 49 % af det samlede landareal. Begge regioner hører under det bosniske parlament, men der er en stor grad af regionalt selvstyre, og flere væsentlige opgaver varetages regionalt - de to republikker har eksempelvis hver deres politi. Herudover er Bosnien-Hercegovina yderligere opdelt i 10 kantoner og 137 kommuner. (Se kort nedenfor)

Kilde: Beredskabsstyrelsen, 2009.

På nationalpolitisk plan er Bosnien-Hercegovina en ret speciel konstruktion. Præsidentsædet går på skift mellem tre forskellig 'præsidenter', henholdsvis en serbisk, kroatisk og bosnisk repræsentant. De tre præsidenter vælges direkte af befolkningen, men roterer herefter hver ottende måned i en firårs periode.

Der bor i dag ca. 4,6 millioner mennesker i Bosnien-Hercegovina, den etniske sammensætning består af ca. 48 % bosniakkere, 37,1 % er serbere, 14,3 % kroater og 0,6 andre. Heraf er ca. 40 % er muslimer, 31 % orthodoxe, 15 % romersk katolske og 14 % med andre religioner (CIA, 2011).

Foto: Lau Tofft-Jørgensen ©

Et af de mange boligkvarterer i Sarajevo, hvor der stadig ses tydelige spor efter krigen i form af granathuller i husfacader. Boligblokken er beboet og et godt eksempel på at livet går videre, men at krigens spor stadig spøger i kulissen.

Selvom krigen for længst er afsluttet og hverdagslivet på mange måder er blevet normaliseret, så er landet stadig præget af krigens tid og den underliggende konflikt. Der eksister endnu i dag etniske spændinger og opdelte samfund. Det er i den kontekst, at CCPA's arbejde med OFFS skal forstås. Krigen i Bosnien-Hercegovina menes at have kostet ca. 250,000 mennesker livet og at have genereret yderligere 2 millioner flygtninge og internt fordrevne, samt 200,000 sårede (Collier et al., 2003, s.29).

Sporten i Bosnien-Hercegovina

Før krigens udbrud spillede sporten en vigtig rolle i det i det daværende jugoslaviske samfund. Landet havde en stolt sports tradition og Sarajevo var så sent som i 1984 vært for vinter OL. Sport var i høj grad et symbol på den multikulturelle identitet der i vid udstrækning prægede det daværende Jugoslavien og i særdeleshed Bosnien-Hercegovina.

> Sports seem to have reinforced the fabric of a multiethnic Yugoslav identity, not just symbolically but by reinforcing contact and collaboration between republics and ethnic groups. The successful organization of the Winter Olympics of in Sarajevo in 1984 was a real source of pride for many Yugoslavs: it presented Sarajevo to the world as a symbol of peaceful coexistence; confirming the country's ability to meet the standards of the West. The games' organization was structured to involve all of the republics and ethnic groups, and benefited from widespread public support, including a high level of voluntary contributions (Vrkljan, 37-39, i Gasser, 2002, s. 7)

Det var dog som nævnt tidligere en noget anden rolle, som sporten kom til at spille i forbindelse med konfliktens opblussen i 1990 og den efterfølgende krig.

Foto: Lau Tofft-Jørgensen ©

Fotografiet viser et af de olympiske områder fra Vinter OL i Sarajevo i 1984. Hvis man ser godt efter kan man se, de olympiske ringe til højre i billedet. Desuden kan man her se krigens konsekvenser for sporten i Bosnien-Hercegovina, hvor en række fodbold og tennisbaner er blevet omdannet til kirkegårde.

Krigen havde lige som for de fleste andre områder, ødelæggende konsekvenser. Ud over de menneskelige og sociale konsekvenser, som vil blive beskrevet mere udførligt i teoriafsnittet om krig og konflikt, så gik krigen også hårdt ud over udstyr og faciliteter (Gasser, 2002). Helt basale forudsætninger, som bolde og baner blev i stort omfang ødelagt under krigen.

Metode

Jeg vil i dette afsnit beskrive min forskningsstrategi og argumentere for valget af det kvalitative casestudie som metode. Desuden vil jeg præsentere nogle af de overvejelser jeg har haft i forbindelse med mit feltarbejde og de forskellige former for empiri, jeg har indsamlet.

Mine overordnede metodiske valg tager udgangspunkt i en fortolkende, hermeneutisk tilgang, der indebærer, at jeg i min analyse kobler min empiri (både egen og sekundær empiri) med udvalgte teoretiske begreber gennem fortolkning. Det er først når empirien fortolkes, med hjælp fra de udvalgte teoretiske begreber, at meningsindholdet fremhæves. Resultatet, de fremkomne konklusioner i analysen, ser jeg derfor heller ikke som et udtryk for objektive sandheder. Dette er i overensstemmelse med hermeneutikkens epistemologiske udgangspunkt, der indebærer, at det ikke er muligt at opstile generelle lovmæssigheder, standarder og modeller (Olsen og Pedersen, 2003).

Den metodiske tilrettelæggelse af undersøgelsesprocessen, er et udtryk for en relativ høj grad af metodepluralisme. Det bunder i en tværfaglig tilgang, der dels skyldes undersøgelsesfeltets komplekse karakter, dels bygger på en abduktiv tilgang, som tager udgangspunkt i feltets specifikke ontologi. Det er i den sammenhæng centralt, at komme tæt på sit undersøgelsesfelt og opnå en forståelse af den kontekst, hvori det undersøgte fænomen udspiller sig. I forlængelse heraf og i henhold til min problemstilling har det været naturligt at vælge et casestudie med tilhørende feltarbejde som metode. ”Case studiet producerer netop den type kontekstafhængig viden, som muliggør en bevægelse fra de lavere trin i læreprocessen til de højere. I sidste instans eksisterer der kun kontekstafhængig viden i studiet af mennesker og samfund og ikke ægte kontekstuafhængig viden” (Flyvbjerg, 2000, s. 142)

Casestudiet

Casestudiet er i denne undersøgelse valgt ud fra et ønske om at komme tæt på det undersøgte fænomen. Det har været målet med casen at komme i nærkontakt med empirien og på baggrund af dette, at opnå en større indsigt i nuancerne og få en forståelse for de komplekse dynamikker, som forsoning og opbygning af tillid er knyttet op på.

> The case study is the method of choice when the phenomenon under study is not readily distinguishable from its context. Such a phenomenon may be a *project* or *program* in an evaluation study. Sometimes, the definition of this project or program may be problematic, as in determining when the activity started or ended […] (Yin, 2003, s. 4).

Udvælgelsen af CCPA og deres program OFFS i Bosnien-Hercegovina som case bunder i flere forskellige overvejelser. For det første havde jeg nogle overvejelser med hensyn til CCPA som organisation, deres program og deres placering inden for feltet. CCPA blev valgt i denne sammenhæng, fordi det er en anerkendt organisation med et program, der er gennemarbejdet over en årrække og dermed en god case i forhold til, hvordan sporten bruges i en postkonflikt kontekst.

Derudover var der også en række helt praktiske årsager, der var stærkt medvirkende til valget. Jeg havde i forbindelse med en workshop om 'Sport Development & Peace' fået kontakt til CCPA og vidste derfra, at de var interesserede i at indgå i et samarbejde og villige til at være behjælpelige, både i forhold til at få adgang til feltet i Bosnien-Hercegovina og i forhold til at give adgang til organisationen og informationer i Danmark. I den forbindelse har jeg også betragtet det som en fordel, at CCPA er en dansk organisation, hvilket dels har gjort kommunikationen lettere, dels givet mig mulighed at følge dele af organisationens arbejde både før og efter feltarbejdet. Da CCPA arrangerer OFFS i flere forskellige lande, havde jeg mulighed for at vælge mellem en række forskellige lande. Det var i den forbindelse min oprindelige tanke at undersøge flere lande i et komparativt studie. Den mulighed blev dog fravalgt, dels af praktiske og økonomiske årsager, dels for at få mulighed for at komme mere i dybden med et enkelt land.

På det helt overordnede plan - hvad sporten kan? – bidrager det at undersøge sport, i et postkonflikt område, til at gøre casen til en ekstrem case (Yin, 2003; Flyvbjerg, 2000), der sætter sportens potentiale på spidsen:

> […] idet man i samfundsvidenskaberne i stedet kan rette opmærksomheden mod ekstraordinære omstændigheder såsom kriser, overgangsfaser eller ekstreme situationer. Pointen er, at centrale forhold i disse situationer bliver mere synlige og tilgængelige, og at man herigennem kan opnå viden af mere generel karakter, der således også omfatter mere 'normale' situationer. (Buch-Hansen & Nielsen, 2005, s.63).

Postkonflikt konteksten kan i denne sammenhæng bruges til, at sætte fokus på nogle af de sider af sporten, som ikke umiddelbart træder så tydeligt frem i en dansk kontekst. Sporten i Danmark er på mange måder blevet institutionaliseret og er tæt vævet sammen med vores kultur og historie. Det er derfor interessant at kigge på sporten i et land som Bosnien-Hercegovina, hvor man på mange måder har skullet 'starte forfra'. Mit oprindelige mål med casen var, at det skulle være en forklarende case (Yin, 2003). Forstået på den måde, at jeg ville opstille en række forskningsspørgsmål, som jeg så ville drage i felten for at søge svar på. Det har også langt hen af vejen været udgangspunktet, men blandt andet på grund af feltarbejdes forholdsvis tidlige placering i forløbet og den begrænsede mængde forskning inden for feltet har det udviklet sig til i lige så høj grad at være en eksplorativ case (Yin, 2003).

Det primære formål har dog været at få mulighed for at komme tæt på det fænomen, jeg ønskede at undersøge i den 'virkelige verden'. "Case studiets rigorisme er den, som følger af at gå tæt på virkeligheden og teste alle opfattelser direkte i forhold til fænomener, som de udfolder sig i praksis, dvs. på virkelighedens præmisser, ikke undersøgelsens" (Flyvbjerg, 2000, s. 154f). Netop ved at komme tæt på og modtage feedback bliver forskerens antagelser konstant testet og udfordret.

Kombinationen af casestudie og feltarbejde er valgt i denne sammenhæng, da man netop gennem feltarbejdet får udnyttet casestudiets styrke i forhold til at undersøge et fænomen i sine naturlige omgivelser: "Casestudiet er en strategi til empirisk udforskning af et udvalgt nutidigt fænomen i sin naturlige sammenhæng ved anvendelse af forskellige datakilder, der kan anvendes i en bevisførelse" (Robson, 2002, Real World Research. Oxford: Blackwell, i Ramian, 2007, s.13). Fordelen ved at studere nutidige fænomener i deres naturlige sammenhæng er, at der vil være mange mulige datakilder. "En enkelt datakilde vil også ofte være alt for usikker, når man skal studere et nutidigt fænomen. Det er ønsket, at de forskellige datakilder kan underbygge de samme konklusioner" (Ramian, 2007, s. 26) I forhold til selve casen er der også gjort brug af flere forskellige kilder. Her indgår både observation, interview, foto, samtaler, arkivdata og spørgeskema. Denne blanding af forskellige typer af data har til formål at styrke casestudiets argumentationskraft og validitet (Ramian, 2007).

Da OFFS er et nutidigt fænomen, har det netop været muligt at benytte flere forskellige datakilder og metoder. Dette har også været nødvendigt for at komme rundt om casen og forstå den komplekse sammenhæng OFFS udspiller sig i:

> […] udviklingen af en nuanceret virkelighedsopfattelse, herunder at menneskelig adfærd ikke kan forstås meningsfuldt som de regelstyrede handlinger, man finder i læreprocessens første trin, og i megen teori. For det andet er cases vigtige for forskerens egen læreproces.[…] Konkret erfaringer opnås kun gennem det vedvarende nærhed til den studerede virkelighed[…]dvs. forskning, hvor udøveren får feedback, øretæver, klap, ligegyldighed m.v. fra den virkelighed, han eller hun studerer (Flyvbjerg, 2000, s. 143).

Det er helt klart, at jeg personligt har lært meget af denne case, og at en række af disse ting ligger i mig, som mere eller mindre tavs viden. Den erhvervede viden har jeg også kunnet bruge til, via en dybere forståelse af de enkelte delelementer, at opnå en større forståelse af feltet 'Sport, Development & Peace' som helhed. Dette har i sidste ende givet mig mulighed for, at bruge OFFS som et godt eksempel og opløfte en række af forklaringerne til et mere generelt niveau. "Man kan ofte med fordel generalisere på grundlag af en enkelt case, og casestudiet kan udmærket bidrage til videnskabelig udvikling via generaliseringer som supplement eller alternativ til andre metoder. Men formel generalisering er overvurderet som kilde til videnskabelig udvikling, hvorimod 'det gode eksempels magt' er undervurderet" (Flyvbjerg, 2000, 148f)

Feltarbejdet

Det har helt fra begyndelsen været klart, at en periode med feltarbejde var nødvendigt for at komme i dybden med denne case. CPPA er gode til at formidle deres arbejde og erfaringer, og der er en stor mængde data omkring deres arbejde med OFFS, som allerede er tilgængeligt. Derfor var det lige så meget i forhold til at verificere og kontrollere eksisterende data som i forhold til at indsamle ny unik data, at feltarbejdet var nødvendigt. Herudover har feltarbejdet været helt uundværligt for at forstå den kontekst, fænomenet OFFS udspiller sig i.

Oversigt over feltarbejdet

Figur 1a. Feltarbejde Sommeren 2010 i Bosnien-Hercegovina (29 dage):

8.-19. juli 2010 (12 dage):	
9.-10.juli	Lederseminar i Šamac
11.-14. juli	Besøg på kontor, lager og universitet i Sarajevo
14.-18. juli	Træner seminar i Jahorina (workshops, interview og træning sessioner).
1.-17. August 2010 (17 dage):	
2. august	Skolebesøg i Illidza, seminar med libanesere i Vogosja
3. august	Skolebesøg i Travnik, seminar med libanesere i Vogosja
4. august	Skolebesøg i Vares, til fodboldkamp i Sarajevo
5. august	Skolebesøg i Bugonjo
6.-10. august	Arbejde, samtaler og landskamp i Sarajevo
11. august	Skolebesøg i Zenica, interview med landekoordinator
12.-15. august	Arbejde og samtaler i Sarajevo
16. august	Skole Šamac og møde med medarbejder fra Serbien kontor i Beograd
17. august	Skolebesøg i Pirot (Serbien)
Baggrundsinterviews med følgende personer	
Hans Finstad	International projektleder for Norges fodboldforbund
Sanja Lucic	Landekoordinator for CCPA i Serbien
Anders Levinsen	Direktør, CCPA
Goran Fazlinovic	Tolk og projektmedarbejder for CCPA
Goran Brbora	Projektmedarbejder i Bosnien-Hercegovina
Vildana Delalic	Projektmedarbejder i Bosnien-Hercegovina
Piara Powar	Executive director for, the Football Against Racism Network
Jens Juul Petersen	Programme Coordinator for CCPA i Libanon
Berit Jelsbak Mortensen	Programme Officer i CCPA
Esad Hadžijusufović	Landkoordinator for CCPA i Bosnien-Hercegovina
Lise Kissmeyer	Forfatter til bog om CCPA
Derudover ledere og trænere fra Bosnien-Hercegovina og Libanon foruden kortere samtaler med diverse lokale uden for CCPA, for at opnå en forståelse for konteksten, i Bosnien-Hercegovina og Serbien.	

Fig. 1b. Feltarbejde Sommeren 2010 i Bosnien-Hercegovina (empirioversigt)

Den indsamlede empiri	Bemærkninger
1 spørgeskemaundersøgelse	- gennemført blandt 30 frivillige CCPA- ledere og trænere i Bosnien-Hercegovina (n=21)
9 interview	- 8 indledende i samarbejde med Lise Kissmeyer og 1 opfølgende alene
2 seminarobservationer	- 1 lederseminar og 1 trænerseminar
7 fodboldskoleobservationer	- 6 i Bosnien-Hercegovina og 1 i Serbien
1600 fotografier	
4 videoer	
25 siders feltnoter	

Det har været en stor fordel, at jeg inden feltarbejdets påbegyndelse havde dannet mig et forholdsvis godt overblik over CCPA og feltet 'Sport, Development & Peace'. Desuden var den fysiske kontekst Bosnien-Hercegovina som postkonflikt område mig heller ikke helt fremmed. Dette kombineret med en akademisk og sportslig baggrund har været vigtigt for ikke at miste orienteringen i de mange tilgængelige informationer. Man kan med Schutz ord sige, at jeg som forsker havde iført mig mit 'videnskabelige korpus' inden jeg påbegyndte mit feltarbejde (Kristiansen & Krogstrup, 1999, s. 84).

> Det karakteristiske for sociale fænomener er netop, at de er bærere af værdier. Vurderinger af sociale fænomener vil rumme en livsanskuelse som i sidste instans har et normativt og værdimæssigt udgangspunkt, og observatøren er *ikke* forudsætningsløs i den forstand, at han *ikke* gør brug af den viden, han allerede besidder om feltet og den problemstilling, han har rejst. (Kristiansen & Krogstrup, 1999, s. 85)

I den forbindelse er det også relevant at forholde sig til muligheden for at 'Go native' (Hasse, 2010), eller hvorvidt man ønsker at opretholde en klar distance til feltet. Det har været en konstant balanceakt, at på den en side opnå adgang til feltet, samle informationer og opbygge tillid hos informanterne, og på den anden side at holde en vis distance i forhold til ikke, at forstyrre de observerede fænomener. Det er en kunst at bevare objektiviteten og holde det forskningsmæssige overblik, samtidig med at man 'kommer ind under huden' på fænomenet. Det er dog som ovenstående citat beskriver ikke muligt at opnå hundred procent objektivitet. Man vil som forsker altid være præget af den viden, man allerede besidder. Derfor er der ikke nødvendigvis et modsætningsforhold mellem overblik og engagement, jf. Kristiansen & Krogstrup (1999, s. 75)

> Oplevelse og refleksion behøver således ikke at forholde sig til hinanden som et enten-eller; der kan være tale om et både-og." […] det er blot vigtigt at være bevidst om hvornår og hvorfor man vælger henholdsvis det ene og det andet. Man er nød til at træffe en række valg for man kan ikke få alting af vide på engang "[…] et hvert perspektiv er udtryk for en selektiv opmærksomhed, som tillader én at se visse forhold klart, mens andre henvises til at stå i skyggen. (Hastrup, 2010b, s. 399)

I hvilket omfang jeg har 'forstyrret' feltet (Kristiansen & Krogstrup, 1999) ved min tilstedeværelse, er naturligvis meget vanskelig for mig at afgøre. Det er dog min vurdering, at min tilstedeværelse hurtigt blev accepteret, og at min påvirkning ikke har nogen væsentlig betydning i forhold til kvaliteten af de informationer, jeg har indsamlet. En ikke uvæsentlig årsag til dette er, at OFFS-projekterne ikke bygger på en lille lukket gruppe af mennesker, men er et mødested for en lang række af mennesker med forskellige baggrunde. Selvom der er en fællesskabsfølelse og en CCPA identitet, så er det en integreret del af konceptet, at der kommer 'gæster' udefra for at søge og give inspiration. CCPA er som organisation på den måde vant til at have 'gæster' og til at arbejde tværkulturelt og internationalt, hvilket har gjort det relativt let for mig at få adgang til feltet. Nå det så er sagt, har det på den anden side også været en del af udfordringen at trænge lidt ind bag denne facade. Det skal ikke nødvendigvis opfattes som noget negativt, men blot som en konstatering af at det har krævet en vis portion tålmodighed, påholdenhed og opbyggelse af tillid og fortrolighed at komme ind til den mere 'rå kerne' af informationer.

Helt lavpraktisk har der været en barriere i forhold til sproget. Mine bosniske sprogkundskaber begrænser sig til en håndfuld ord, hvilket har været en naturlig udfordring. Denne har været løst ved, at jeg det meste af tiden har haft adgang til tolkning til henholdsvis engelsk eller dansk. Til trods for den sproglige udfordring var det vigtigt for mig at komme ud og se og fornemme de forhold, CCPA arbejdede under. Jeg har tidligere opholdt mig i Bosnien-Hercegovina og andre postkonflikt områder, men det var nødvendigt at rejse ud for at forstå den specifikke kontekst, 'det fysiske rum'(jf. Hasse 2010).

De mange informationer og indtryk man indsamler under et sådan feltarbejde, kan være en stor udfordring, og det kan til tider være en vanskelig proces at styre og skabe overblik over dataindsamlingen, hvilket Kristiansen & Krogstrup (1999, s. 58) meget rammende beskriver som et 'kreativt kaos':

> Ustruktureret observation i naturlige omgivelser er af flere årsager en relativ møjsommelig og brydsom affære. Feltarbejdet er en langvarig proces, som er præget af stor diffusitet, kompleksitet og til tider kaotisk dataindsamling… Observation og fortolkninger er simultane processer, som fører forskeren i forskellige retninger i et umådeligt, uforudsigeligt kreativt kaos.

Jeg havde inden mit feltarbejde udarbejdet en række arbejdsspørgsmål, der dannede udgangspunkt for og strukturerede første del af mit feltarbejde. Disse er dog løbende blevet justeret, efterhånden som ny viden og indsigt er opnået. Her har casestudiet været en god og fleksibel metode, som rummer muligheden for at ændre forskningsspørgsmål og dataindsamling undervejs, i takt med at man bliver klogere (Ramian, 2007, s.23).

Observation

En stor del af feltarbejdet har bestået af observation, og her har den primært benyttede metode været 'observerende deltagelse' (Jf. Launsø & Rieper, 2005; Kristiansen & Krogstrup, 1999), hvor forskeren er til stede og deltager i visse aktiviteter og samtaler, men primært forholder sig som tilskuer og tilhører. Dette er blevet kombineret med en række semistrukturerede interview og samtaler.

Det har været naturligt at fokusere på observationen med partiel deltagelse, i denne sammenhæng. Dels på grund af den sproglige barriere, dels på grund af at undersøgelsens fokus ikke har været på de enkelte øvelser og aktiviteten i sig selv, men på det fællesskab og de netværk, der opbygges mellem de forskellige aktører.

> I den antropologiske videnskab[…]rettes opmærksomheden ikke mod det enkelte menneske i sig selv, men mod mennesket som en del af et socialt fællesskab. I konkrete analyser kan tyngdepunktet forskubbes mere eller mindre i retning af den enkelte eller i retning af fællesskabet, men det er i spændingsfeltet mellem dem, at antropologien har sin plads. Med andre ord, det er som *socialt* individ (Hastrup, 2010a, s. 9).

Det var blandt andet også på den baggrund, at observation blev valgt som metode. For at forstå og studere sociale fænomener er det nødvendig at 'forstå' det meningsunivers, de er koblet op på.

> Individer studeres som subjekter, hvilket indebærer en fortolkning af det subjektive meningsunivers, som kun kan opnås gennem en forståelse indefra, hvilket vil sige, i den kontekst subjekterne befinder sig. Observation anses for at være den mest direkte metode til at generere data om *social adfærd* i naturlige omgivelser (Kristiansen & Krogstrup, 1999, s. 57).

Sprogbarrieren var som nævnt tidligere også en væsentlig årsag til, at observationsmetoden blev valgt som en model.

Da det er en kompleks social sammenhæng (områdeudvikling), der undersøges i dette speciale, har det været vanskeligt på forhånd at opstille entydige mål med feltarbejdet og observationerne. Det har været del af en samlet proces for at få adgang til og forstå feltet. Dele af observationerne har været meget brugbare, mens andre nærmest må betragtes som et biprodukt. ”Inden for den kvalitativt orienterede samfundsforskning vil observation sammenlignet med ren antropologisk forskning, måske i nogle undersøgelser ligefrem have sekundær betydning og anses derfor ofte som et ikke direkte brugbart biprodukt af det kvalitative interview”(Kristiansen & Krogstrup, 1999, s. 46). Dog skal betydning af disse observationer som helhed ikke undervurderes, i forhold til at opnå en større forståelse af den specifikke kontekst og feltet som hele, hvilket også har været det primære formål med feltarbejdet i denne sammenhæng.

Feltnoter

Under mit feltarbejde har jeg løbende taget noter (bilag 8), især i forbindelse med møder og interviews. Desuden har jeg nedskrevet nogle korte noter i forbindelse med hverdag, som en form for stikordsdagbog (bilag 7). Mine feltnoter har ikke i sig selv været genstand for en systematisk analyse i forbindelse med dette speciale, men primært fungeret som et form for mind-map og som supplement til at huske diverse hændelser og detaljer. På sin vis kunne jeg godt have ønsket mig nogle mere detaljerede feltnoter end tilfældet er, men det var fra starten af et bevidst valg fra min side ikke at møde folk som forskeren med blokken fremme. Det, mener jeg, har haft den fordel, at jeg blev lettere accepteret i felten, men det har selvfølgelig også betydet, at mine optegnelser er blevet mindre detaljerede. Jeg har dog ikke efterfølgende oplevet dette som et problem i forhold til den samlede analyse.

En måde, hvorved jeg har forsøgt at kompensere for dette, er ved at indsamle data i form af fotografier. Jeg har i forbindelse med feltarbejdet taget over 1600 fotografier (bilag 9). Disse fotografier har fungeret som visuelle feltnoter. Det har for mig været meget brugbart, via det visuelle udtryk, at kunne genkalde de oplevede situationer. Samtidig rummer det nogle muligheder i forbindelse med formidlingen af min undersøgelser i og med, at det visuelle element forhåbentlig bidrager positivt i forhold til at giver læseren et bedre indblik i mine oplevelser og en bedre mulighed for at forstå den kontekst, hvori OFFS udspiller sig. "[…] fotografiets styrke som konkretiseringsteknik for alvor begynder der, hvor ord og beskrivelser løber ind i vanskeligheder med at fastholde det konkrete" (Rasmussen, 2005, s. 67).

Enhver fotografisk feltnote rummer både et subjektivt indadvendt og objektivt udadvendt motiv, men kameraet som redskab er med til at give forskerens valg en vis 'digital objektivitet'. Man er dog nødt til at have in mente, hvad der så ikke er med på billedet *framing, timming, point of view* (Banks, 2007).

Den proces, hvorved de fotografiske noter indsamles, har i dette tilfælde ikke adskilt sig væsentligt fra den proces, som man ofte bruger i forbindelse med de skrevne feltnoter, hvor man i begyndelsen for at skabe overblik indsamler store mængder materiale relativt ukritisk, mens man senere i forløbet bliver mere fokuseret i sin indsamling (Banks, 2007; Rasmussen, 2005). Fotografierne har til dels været brugt kvantitativt og som noter, mens enkelte har en mere traditionel karakter (Collier, 2009), der er kendetegnet ved mere udvalgte og symbolske motiver.

Rasmussen (2005, s.70) sammenfatter de 'fotografiske feltnoter' således:

- De er en term som søges oparbejdet og indholdsbestemt af feltforskeren
- De kan søges sidestillet med nedskrevne feltnoter, og samtidig kan de ses som noget i sig selv.
- De har en rolle at spille i såvel feltarbejdet som i det analysearbejde, der kommer efter.
- De kan være en integreret del af feltarbejdet, men er orienteret mod 'det visuelle'.
- De tilskrives stor informationsværdi, idet fotografiet tager over, hvor ordene slipper op.
- De kan få stor betydning – også i fremstillings- og formidlingsprocessen.

Ud over de ovenstående positive årsager bør sproget også nævnes, som en årsag til, at jeg har valgt at bruge fotografiske feltnoter. I og med at jeg kun i begrænset omfang havde mulighed for at tale med og forstå folk, har det for mig i denne sammenhæng været naturligt at bruge fotos til at indsamle og dokumentere de visuelle indtryk " […] the addition of visual methods can bring an added dimension; particularly in realm where the knowledge sought is beyond the range of language" (Banks, 2007, s. 116).

Interview

Ud over observationsdelen stammer informationerne i denne undersøgelse fra uformelle samtaler og fra en række semistrukturerede forskningsinterview, hvor det har været forsøgt at opnå indsigt i den interviewedes livsverden (Kvale, 1997, s. 19). En del af disse interview er foretaget i samarbejde med forfatter Lise Kissmeyer i forbindelse med hendes research til bogen 'Med glæden som våben'. Dette var ikke planlagt på forhånd, men da der var visse sammenfald mellem vores arbejde i Bosnien-Hercegovina, fik jeg mulighed for at deltage i en række interview, hun skulle foretage. Det forgik i praksis efter hendes spørgeguide (se bilag 4) med hende som interviewer, men jeg havde mulighed for at komme med kommentarer og opfølgende spørgsmål. Ud over disse 8 fællesinterview, af ledere og trænere, har jeg selv foretaget yderligere et opfølgende interview i slutningen af mit feltarbejde med landekoordinatoren for Bosnien-Hercegovina (se bilag 5 og 9).

Interviewformen i undersøgelsen har været delvist strukturerede interview, hvor intervieweren har forberedt en række spørgsmål, der har dannet grobund for den videre samtale. "Det delvist strukturerede interview kan i den antropologiske fortolkningsproces fungere som en almindelig samtale og samtidig ligge til grund for en kritisk analyse ved at fremhæve iboende konflikter og tavse overenskomster i hverdagens praksis" Rubow (2010, s. 243).

Da feltarbejdet sammenlagt strakte sig over ca. en måned med mange timers samvær og samtaler har det i praksis i en række tilfælde været vanskeligt entydigt at kategorisere, hvorvidt der har været tale om samtale eller interview, jf. Rubow (2010, s. 235); "interviewet adskiller sig heler ikke meget fra de samtaler, folk har med hinanden i øvrigt, når de sætter sig ned for at snakke om de ting – eller når de fx går til en psykolog". Disse mere uformelle samtaler, hvor det har været et spørgsmål om at skabe den rette stemning og opnå en vis

fortrolighed, har som oftest fundet sted i sammenhænge hvor det ikke ville være naturligt i selve situationen at optage eller tage noter og er derfor ikke så velbeskrevne, selvom de i praksis har været den største kilde til information. Efterfølgende har jeg dog haft mulighed for at lave noter og samle op på og få bekræftet væsentlige pointer fra disse samtaler.

De 9 interview og de øvrige samtaler indgår således ikke direkte som primær empiri i min analyse, men har fungeret som baggrundsinterview. Interviewene er vedlagt som henholdsvis lydfil (bilag 9) og transskription (bilag 6).

Spørgeskema

Jeg har i forbindelse med min undersøgelse også udarbejdet et spørgeskema til ledere og trænere i CCPA. I erkendelse af at jeg inden for de begrænsede ressourcemæssige rammer af mit speciale og min begrænsede adgang til respondenter som ikke muliggjorde et undersøgelsesdesign med et baselinestudie eller en kontrolgruppe, valgte jeg at udforme mit spørgeskema således, at de indsamlede data blev kompatible med en større befolkningsundersøgelse foretaget i Bosnien-Hercegovina i 2008, *"Ties that binds"* (UNDP, 2009). Her undersøger UNDP befolkningens holdninger til en lang række forhold, heriblandt tillid og netværk. Det er to begreber, som vi senere skal se, er meget relevant i forhold til min undersøgelse. En stor del af mine spørgsmål er derfor identiske med UNDP's, mens de resterende er tilpasset eller konstrueret med henblik på undersøgelse af CCPA som målgruppe. Det var mit håb at spørgeskemaet ville være blevet besvaret af lederne og trænerne i forbindelse med nogle af fodboldskolerne forrige sommer, men det viste sig ikke at være muligt rent praktisk. Det er alligevel lykkedes at gennemføre undersøgelsen, dog i et mere beskedent omfang. Jeg har efterfølgende indsamlet mailadresser på 30 frivillige ledere og trænere, hvorefter jeg har udsendt en onlineversion af spørgeskemaet (se bilag 1 og 2) til dem. Jeg har fået 21 svar hvilket udgør 70 % af de kontaktede. Det er i sig selv er en høj svarprocent, men på grund af det numerisk lave antal har det ikke været meningsfuldt at lave en dybere statistisk analyse af svarene. Derfor er der eksempelvis ikke lavet krydsninger og mere avancerede analyser, ligesom det ikke har været muligt at teste repræsentativiteten, i mit datasæt, i forhold til UNDP's. Dog har jeg lavet frekvenstabeller for alle spørgsmål (se bilag

3), og jeg vil i analysen inddrage frekvensanalyser/fremstillinger af besvarelser på de mest relevante spørgsmål.

Desk-research / litteratursøgning

Min undersøgelse blev indledt med en elektronisk litteratursøgning ud fra en række nøgleord. Det var primært nøgleord som peace and development, reconciliation, tillid, social kapital, ildsjæle/sociale entreprenører, kombineret med sport/idræt, på henholdsvis dansk og engelsk.

Søgningen blev fortaget på en række forskellige elektroniske platforme og i deres tilhørende databaser. Helt overordnet er http://www.kb.dk/da/index.html (REX) og http://bibliotek.dk/ (de danske biblioteker fælles database) blevet benytter til den brede søgning, herudover er det kongelige biblioteks e-ressourcer (http://www.kb.dk/da/materialer/e-ressourcer/index.html) blevet benyttet til at finde frem til videnskabelige artikler, herunder primært følgende databaser: http://www.informaworld.com/, http://www.ebscohost.com/, http://www.sciencedirect.com./, https://www.swetswise.com/public/login.do, http://online.sagepub.com/. Desuden har jeg løbende fulgt og benytte en række hjemmesider der omhandler 'Sport, Development & Peace', som: http://www.un.org/wcm/content/site/sport/home, http://www.sportanddev.org/, http://www.ccpa.eu/1-41-home.html. Http://www.google.dk/ har også været benyttet i et vist omfang til mere generel søgen og til kædesøgninger i forhold til interessante henvisninger fra litteraturlister i andet materiale. Herudover har jeg også fået en del litteratur anbefalet af personlige kontakter og gennem netværk.

Den samlede indsats har udmøntet sig i over 250 forskellige kilder af meget svingende karakter lige fra evalueringer og instruktionsmanualer til mere solid teori og videnskabelige artikler. Da det som nævnt stadig er et relativt nyt felt, har kvaliteten af mange af kilderne været relativ lav, hvilket har givet en vis anledning til frustration. Der har været mange spændende overskrifter, men få med substans og mange interne krydsreferencer. Dette har i sidste ende betydet at den mængde materiale, der er brugbar i en akademisk sammenhæng, har vist sig at være relativt begrænset.

Opsamling og erfaringer

Mit feltarbejde har været brugt til at kontrollere og verificere data, som jeg har tilegnet mig gennem min desk-research/litteratur gennemgang i ligeså høj grad som det har været brugt til at indhente nye data. Jeg havde et stort behov for at se det med egne øjne og høre de mange gode historier, jeg har kunnet læse mig til fra folk lokalt i Bosnien-Hercegovina. På den måde vil en del af min empiri flyde sammen med informationer, jeg har indsamlet fra Danmark. Den vil derfor ikke være direkte ny og enestående, men være verificeret og opkvalificeret. Da jeg har interesseret mig for og har beskæftiget mig med dette felt igennem et stykke tid, står det mig klart, at dette ikke er uvæsentligt i forhold til at danne sig et realistisk billede af, hvilken betydning de mange 'Sport, Development & Peace'-projekter egentlig udretter. Der er en tendens til, at de forskellige projekter evaluerer sig selv og her igennem sælger sig selv. Det er derfor som oftest solstrålehistorierne, der fortælles, hvilket formentlig både kan tilskrives en sports kultur, der er vant til at betragte sporten som et universelt gode under parolen "en sund sjæl i et sund legeme" (jf. Coalter, 2007) kombineret med en projektkultur, hvor der er en konstant mangel på penge, og hvor økonomien ofte afhænger af, at projektet fremstår som en sikker succes.

Yin (2003) argumenterer for vigtigheden af at have 'blue print' på plads, inden man kaster sig ud i feltarbejdet. Det er en holdning, som jeg på mange måde kan bakke om, men da jeg ikke havde frie hænder til at vælge, hvornår mit feltarbejde skulle ligge, betød det at jeg måtte tage i felten før jeg havde et færdigt 'blue print' udarbejdet. Det har naturligt medført, at den empiri jeg har indsamlet er blevet mindre fokuseret og målrettet, og det kunne i forhold til en række problemstillinger have været hensigtsmæssigt at have haft en mere klar strategi færdig hjemmefra. Det kan på den anden side også ses som en fordel, at jeg er taget af sted med kritiske, men åbne øjne. Jeg er personligt glad for den model, jeg valgte og jeg føler mig overbevist om, at der ville have været en række meget relevante nuancer, som jeg ikke ville have fået med ved at låse mig fast ved et bestemt fokus inden feltarbejdet.

Det har været en fordel ved en abduktiv tilgang, at den dialektik der er mellem teori og empiri giver en mere refleksiv teoribearbejdning, idet man på den måde konstant skærper og udvikler sit analytiske apparat. I praksis har der i forbindelse med mit arbejde primært været tale om en vekselvirkning, hvor "[…] der i fortolkningen kontinuerligt veksles mellem delene og helheden", jf. 'den hermeneutiske cirkel eller spiral' (Nygaard, 2005, s. 75). Det er en

udmærket metafor for den proces, det har været med et løbende samspil mellem empiri og teori og mellem nuancer og helheder, der har ført frem til det endelige analyseapparat.

En anden udfordring i forbindelse med undersøgelsen har været den, der ligger i at arbejde tværfagligt, såvel metodisk som teoretisk. Problemstillingen i dette speciale ligger i et krydsfelt mellem mange forskellige fagdimensioner, og jeg har derfor forsøgt at sammensætte en tværfaglig analyseramme. En sådan eklektisk tilgang til teoriapparatet er selvfølgelig ikke uproblematisk i forhold til at yde retfærdighed til nuancerne og de dybere lag af de forskellige teoretiske elementer. Jeg mener dog, at dette tab i vid udstrækning opvejes af de gevinster man opnår i forhold til at tegne et mere helheds orienteret billede.

Krig og Konflikt – Teori (del 1.)

Der to væsentlige forhold, man må være bekendt med for at forstå relevansen af CCPA's arbejde i Bosnien-Hercegovina og rammerne det fredsskabende arbejde foregår indenfor. Der redegøres for disse i dette første teoriafsnit.

Det første forhold vedrører en forståelse af hvad målet med fredsskabelse er. Skabelse af fred kan betragtes som opnåelse af våbenhvile og nedrustning mellem stridende parter, hvor freden skaber grundlaget for at håndhæve basale menneskerettigheder og eksempelvis muligheden for afholdelse af frie demokratiske valg - lad os kalde det diplomatisk fred. Men fredsbegrebet kan med fordel udvides til at omfatte forsoning af de dybereliggende konflikter, en genopbygning af civilsamfundet, der skaber grundlaget for at de stridende grupper kan sameksistere uden overhængende risiko for nye udbrud af væbnet konflikt og massivt sikkerhedsopbud.

Det andet forhold, der er væsentligt at have indsigt i for at kunne forstå betydningen af CCPA's aktiviteter er en ny type af væbnede konflikter, som krigen i det tidligere Jugoslavien var en eksponent for. Denne nye type af konflikter er kendetegnet ved deres borgerkrigslignende karakter, hvor konflikten udspiller sig imellem forskellige etniske og eller sociale grupper internt i enkelte lande eller i en hel region, samt ved deres negative og destruktive konsekvenser for civilsamfundet i de berørte områder. Det er i den sammenhæng væsentligt at forstå konfliktens karakter, dens konsekvenser for civilsamfundet samt, at have overblik over forskellige tilgange til organiseringen af konfliktløsende aktiviteter, hvis man skal forstå den ramme som CCPA's arbejde med Open Fun Football foregår i.

Derfor vil jeg nedenfor beskrive krigens konsekvenser for civilsamfundet i Bosnien-Hercegovina. Derefter redegør jeg for forskellige tilgange til konflikter og konfliktløsning. Med udgangspunkt i dette vil jeg introducere til Galtungs konfliktteori, som betoner vigtigheden af *kreativ konfliktløsning* for at undgå det han kalder *Negativ fred* (Galtung, 1996). Det har i Bosnien-Hercegovina vist sig med al tydelighed, at våbenhvile og fraværet af åben væbnet konflikt ikke er ensbetydende med at konflikterne er løst, en påstand jeg afslutningsvis i denne 1. teori del, vil illustrere med en minicase/delanalyse om skolesystemet i Bosnien-Hercegovina.

Krig og fred

"[…] peace is the context for conflicts to unfold nonviolently and creatively. To know about peace we have to know about conflict and how conflict can be transformed, both nonviolently and creatively" (Galtung, 1996, s 9)

Som det fremgår af det ovenstående citat, kan man ikke forholde sig til, hvordan man skaber fred, uden også at forstå den situation man ønsker at undgå, nemlig begrebets modsætning, krig eller konflikt. Hvis man ønsker at skabe forsoning i konfliktområder, er det vigtigt at forstå en række karakteristika der er fælles for de konfliktramte, splittede samfund. Krig og konflikt er om ikke en del af menneskets natur, så en grundpræmis i vores samfund. Hvis man kigger tilbage i historien har der altid været krige og konflikter hvilket fremgår af litteraturen: Sun Tzu skriver sin berømte bog *The art of war (krigskunst)* allerede ca. 400 år før vores tidsregning og Carl von Clausewitz's bog Vom Kriege (om krig) udgives i 1832 efter hans død (van Creveld, 2003, s. 10-11). Det er i denne, at han kommer med den berømte udtalelse: *" Krig er blot en forsættelse af politikken med andre midler"* (Clausewitz, 2010, s. 41) en opfattelse, som på mange måder kan synes rammende for konflikten i det tidligere Jugoslavien. På trods af Clausewitz-citatets aktualitet og relevans hører det med til historien, at de internationale konflikter har ændret karakter, siden han skrev sin bog for over 179 år siden.

Ny typer af konflikter

Efter 'murens fald' og 'den kolde krigs' afslutning er der sket en række ændringer i det overordnede konfliktbillede. Sovjetunionens sammenbrud betød, at en lang række regionale magtbalancer forrykkede sig. Dette kombineret med et stort udbud af, og relativ let tilgængelighed til, våben på det internationale våbenmarked har haft stor indflydelse på de typiske konfliktsituationer, som vi ser i dag. Langt de fleste krige og konflikter der finder sted nu til dags er intranationale, eller borgerkrige som de også kaldes (Collier, Elliott, Hegre, Hoeffler, Reynal-Querol & Sambanis, 2003). Den mere traditionelle krigsform, som Clausewitz tog sit udgangspunkt i, hvor to suveræne nationer bekriger hinanden ved at sende deres militær i krig mod hinanden, er i dag et relativt sjældent fænomen.

Selvom en konflikt, som udgangspunkt er lokal eller intranational, vil den dog i langt de fleste tilfælde udvikle sig og påvirke regionalt eller internationalt. Et af de store problemer er i første omgang strømmen af flygtninge til de omkringliggende lande:

> Most conflicts are intranational in primary composition, they internationalize to the degree that some conflict ants, particularly opposition movements, inhabit neighboring countries; weapons and money for the conflict flow in from the surrounding region and from more distant locations; and displaced refugee populations cross immediate and distant borders. (Lederach, 1997, s. 11).

Lokale konflikter kan på den måde sprede sig og destabilisere store områder, hvilket i høj grad også var tilfældet med krigen i ex-Jugoslavien. Det blev i sidste ende for meget for det internationale samfund, at være vidne til en konflikt af den karakter i 'Europas baghave', hvorfor NATO valgte at engagere sig for at opnå en afslutning på konflikten.

> Increasingly, no-one wants to accept refugees, even neighboring countries within the crisis regions. This has promoted attempts to prevent large scale population movements crossing international boundaries and, through humanitarian assistance, to support war-affected populations within their home countries. Such developments are central to the new aid and security paradigm. (Duffield, 1997, s. 530)

Det er en fremgangsmåde, som efterfølgende også har været praktiseret flere gange; Irak, Afghanistan, Kosovo og senest i Libyen. Det internationale samfund (Primært NATO og FN) med Vesten i front, er på den måde meget opmærksomme på de konsekvenser, som lokale konflikter kan have for det omgivende samfund.

Lokale konsekvenser af konflikter

Udover at konflikter har en tendens til at sprede sig udover den oprindelige konfliktzone, så har de også en tendens til at forplante sig lokalt, hvilket i høj grad også var, hvad der skete i Ex-Jugoslavien og Bosnien-Hercegovina. Det vil ofte medføre at befolkningen søger en form for sikkerhed ved at finde sammen i 'grupper', som de føler sig knyttet til eller kan identificeres med. Disse grupper vil som oftest være defineret i forhold til klan, etnicitet, religion eller geografi. "[…] the process by which this happens has its roots in longstanding distrust, fear, and paranoia, which are reinforced by the immediate experience of violence,

division, and atrocities" (Lederach, 1997, s. 13). Dette kendetegner en række af de 'moderne' konflikter, der har været fremtrædende efter den kolde krig. På denne måde nedbrydes tilliden på tværs af befolkningen og konflikten eskaleres yderligere, hvilket endvidere ofte medfører en nedsmeltning af væsentlige samlende strukturer, som infrastruktur og statslige organer.

> It divides the population by undermining interpersonal and communal trust, destroying the norms and values that underlie cooperation and collective action for the common good, and increasing the likelihood of communal strife. This damage to a nation's social capital-the norms, values, and social relations that bond communities together, as well as the bridges between communal groups (civil society)' and the state-impedes the ability of either communal groups or the state to recover after hostilities cease. (Colletta & Cullen, 2000, s. 3f)

I modsætning til de mellemstatslige konflikter, som ofte samler folk og skaber samhørighed og fællesskabsfølelse i de enkelte lande, har de intranationale konflikter den modsatte effekt. De splitter befolkningen og nedbryder den mellemmenneskelige tillid og de sociale strukturer der er centrale for et velfungerende samfund.

> What happened in Yugoslavia was the disintegration of the state both at a federal level and, in the case of Croatia and Bosnia-Herzegovina, at a republican level.[…] The emergence of virulent nationalism, which did indeed construct itself on the basis of certain traditional social divisions and prejudices – divisions which by no means encompassed the whole contemporary Yugoslav society- has to be understood in terms of the struggle, on the part of increasingly desperate (and corrupt) elites, to control the remnants of the state. (Kaldor, 2006, s.37).

Under krigen blev konflikten i høj grad defineret i forhold til etnicitet (religion) mellem henholdsvis serbere, kroater og muslimer. I den forbindelse blev der i vid udstrækning brugt propaganda til, at spille på historiske begivenheder og konflikter for, at skabe skræmmebilleder af de andre grupper (MacDonald, 2009). Serberne blev fremstillet som magtsyge og med storhedsvanvid, kroaterne som de rene nazister og muslimerne som efterkommere af osmannerne, der uretmæssigt forsøger at tilegne sig landet. Elementer der blev stærkt overspillet i modpartens propaganda, men også brugt blandt egne til at styrke den indre identitet og til at skræmme modparten (MacDonald, 2009).

Krigen var i vid udstrækning en borgerkrig, som blev kæmpet fra by til by og fra hus til hus. Det kombineret med de etniske konfliktlinjer medførte også etniske udrensninger i stort omfang, både som bevidst strategi, men også som resultat af flugt og udvandring. Det skal i den forbindelse nævnes at disse etniske grupper de fleste steder, havde levet fredeligt sammen gennem hele deres liv (MacDonald, 2009) og, at mange betragter dem selv og krigen, som *brikker* i et større politisk magtspil (Kaldor, 2006; MacDonald, 2009). Denne holdning til konflikten har jeg fået bekræftet mange gange i samtaler med respondenter og interviewpersoner under mit feltophold i Bosnien-Hercegovina. Samtidig var konfliktens karakter særligt destruktiv overfor civilsamfundet i regionen. ”[…] the Bosnian war was a civil war in the sense that it was a war *against* civilian population and *against* civil society” (Bougarel i Kaldor, 2006, s. 46) Ved at sprede had og frygt blandt lokalbefolkningen er modsætninger blevet brugt, fra politisk hold, til at mobilisere støtte og engagement til at eskalere konflikten, med etnicitet som drivkraften for krig (Korac, 2008, s. 107)

En af de største omkostninger ved disse nye typer af konflikter - intranationale krige - er nedbrydelsen af lokale fællesskaber og sociale netværk. Netværk og tillid mellem mennesker nedbrydes og erstattes af frygt, mistillid og had, som består efter ophøret af de egentlige krigshandlinger.

Nye konflikttyper - nye konfliktløsninger

Som det fremgår ovenfor udfordrer den ’moderne’ konfliktform den konventionelle tilgang til konfliktløsning. Der er ikke nogen enkel opskift på hvordan man skaber fred og forsoning. Det er dog helt sikkert nødvendigt at tænke videre end bare til indgåelse af en fredsaftale, der stopper de fysiske voldshandlinger. Det genopbyggende arbejde efter en konflikt, som krigen i ex-Jugoslavien, er nødt til at inkludere forsoning og genopbygning af civilsamfundet på lokalt niveau, hvis man skal undgå at freden blot bliver et intermezzo mellem voldshandlinger. Dette fokus på de nedbrudte eller manglende strukturer i civilsamfundet strider mod den traditionelle konfliktopfattelse, hvor der tages udgangspunkt i en klar hierarkisk magtstruktur, der giver mulighed for at identificere de autoritative nøglepersoner. ”Citizens can’t make peace” (Kaldor, 2006, s. 130) lød det fra David Owen, britisk fredsforhandler i ex-Jugoslavien. Denne udtalelse vidner om den opfattelse, der lå til grund

for den fredsskabende indsats i området umiddelbart omkring og efter afslutningen på krigshandlingerne. Holdningen der indebærer, at fred skabes gennem diplomatiske forhandlinger mellem repræsentanter for forskellige politiske eller militære grupper, repræsenterer et konservativt syn på fredskabelse, der til en vis grad stadig præger mange internationale politiske organisationer og deres systemer (Martinussen, 1994).

Marshallhjælpen som top-down økonomisk genopbygning var en stor succes, efter anden verdenskrig (Martinussen, 1994), som primært var en nationalstats krig, med kampe mellem stater ved fronten. Udviklingen til de nuværende konflikttyper, der har en mere intranational karakter med store civile omkostninger, kalder på en anden tilgang til genopbygning og forsoning, som også formår at genopbygge civilsamfundet på lokalt niveau og håndtere de dybereliggende konflikter mellem forskellige befolkningsgrupper. Der er behov for en tilgang, der fokuserer på at skabe kontakt, genopbygge tillid og etablere netværk blandt civilbefolkningen, parallelt med den politisk-militære sikkerhedsskabelse. Dette kalder på en græsrods- eller bottom-up tilgang (Colletta, & Cullen, 2000; Collier et al., 2003; Duffield, 1997; Galtung, 1996; Kaldor, 2006; Lederach, 1997).

> The destruction of social networks at the communal level is about undermining trust and webs of support embedded in (local) social connections tied through local institutions as well as other, informal ties such as family, friendship links, and other forms of sociability and communal links […] these types of bonding and bridging social links are important sources of individual and group identities, as well as social stability and cohesion. (Korac, 2008, s. 108)

Derfor er det også oplagt, at man for at forsone og genopbygge er nødt til at arbejde med netop disse ting. Det er en erkendelse som efterhånden også har forplantet sig i diverse udviklingsstrategier.

> […] the government-led infrastructural programmes of the 1960s and 1970s. They have been replaced by ideas of local partnership based on empowerment and capacity building. Budget-conscious donors have been more than willing to accept this social redefinition of the problem. As a consequence, not only has development changed its meaning, contracting of official aid programmes has grown apace […] In post-conflict situations a complementary focus on democratization and support for civil society has also emerged. (Duffield, 1997, s. 529ff)

Dette har medført, at der fra regeringer og internationale organisationers side, nu i højre grad end tidligere, fokuseres på den rolle NGO'er og græsrodsinitiativer kan spille i forhold til, at genopbygge efter konflikter. I mange tilfælde kan man lige frem sige, at de tillægges de opgaver, som det internationale samfund ikke formår at løse (Kaldor, 2006, s.129). Det er blandt også i kraft, af dette fokus på civilsamfundet, at 'Sport, Development & Peace', som nævnt i problemfeltet, har fået en opblomstring. Disse græsrodstiltag kan dog ikke stå alene, men der er helt tydeligt sket et skifte fra en klar 'top-down' tilgang til en mere 'bottom-up' tilgang. "The growth of donor/NGO subcontracting, for example, has been especially marked in regions characterized by internal war, political exclusivism and public sector decay" (Duffield, 1997, s. 533). Der er behov for såvel realisme, som innovation (Duffield, 1996), og der er stadig behov for centrale løsninger. De vil i praksis stadig være den mest effektive måde at standse voldshandlingerne på, men denne indsats må ikke stå alene eller betragtes som endemålet.

> To accomplish this requires, among other things, that we in the international community adopt a new mind-set-that we move beyond a simple prescription of answers and modalities for dealing with conflict that come from outside the setting and focus at least as much attention on discovering and empowering the resources, modalities, and mechanisms for building peace that exist within the context. (Lederach, 1997, s. 95)

For at opnå en positiv fred er det derfor vigtigt at fokusere på en bred pallet af indsatsområder. Her er sociale netværk og organisationer vigtige aktiver i viften af ressourcer, der bør udnyttes til at støtte de krigsramte samfund og personer til at forvalte risici og gribe muligheder. Fredsopbygning består ikke blot i den økonomiske genopbygning og økonomisk stabilisering, eller genopbygning af fysisk infrastruktur (Colletta & Cullen, 2000, s. 122).

Det at folk mødes på tværs af konfliktzoner, giver en *mulighed* for at lægge fortiden bag sig og se fremad og indse nødvendigheden af en fælles fremtid." Its primary goal and key contribution is to seek innovative ways to create a time and a place, within various levels of the affected population, to address, integrate, and embrace the painful past and the necessary shared future as a means of dealing with the present" (Lederach, 1997, s. 35). Der er med andre ord behov for en tilgang, der fokuserer på 'hjerte og sjæl'. " A strategy of capturing 'hearts and minds' needs to be counterposed to the strategy of sowing 'fear and hate'. A politics of inclusion needs to be counterposed against the politics of exclusion" (Kaldor, 2006,

s.121). De lokale netværk og den mellemmenneskelige tillid er derfor helt centrale elementer i bestræbelserne på at overvinde uoverensstemmelser og forhindre vold: "[…] a high level of participation, a rich, blooming civil society with bridges across conflict divides, elites who see conflict as raw material to be processed into higher levels of peacefulness, and by peaceful means. Violence is not in the culture; peace is" (Galtung, 1998, s. 15).

Galtungs fred og konflikt teori

I det forrige afsnit kom det frem at der med opkomsten ad de 'nye' intranationale konflikter, er behov for en ny tilgang i forhold til at forsone og skabe fred. Jeg vil derfor i dette afsnit præsentere Galtungs konflikt- og fredsteori.

Fred ≠ Fred

En ting der hurtigt står helt klart når man arbejder med begreberne fred og forsoning er at begrebet fred ikke er nogen entydig størrelse. Clausewitz (2010, s. 32) udtrykte det således: "Endelig skal selve en hel krigs afgørelse ikke altid anses for noget absolut, men den tabende stat ser ofte kun et forbigående onde heri, imod hvilket der i en senere tids politiske forhold endnu kan findes hjælp " Pointen er her, at man kan vinde en krig, men ikke en konflikt. En konflikt skal løses, hvis man ønsker at skabe reel fred. "Thus the word "peace" becomes a very effective peaceblocker. Our purpose is to contribute to the worldwide effort to unblock that process toward a peace beyond cease-fire so that "after violence" does not so easily become "before violence""(Galtung, 1998, s.3) Det gælder altså om, at sikre at freden bliver brugt til at skabe en positiv fælles fremtid og ikke blot som en pause inden næste konflikt. Eller som Kaldor (2006, s.145) udtrykker det: " In other words, reconstruction is both a pre-war and a post-war strategy, aimed at prevention and at cure".

Positiv og negativ fred

Det er således ikke meningsfyldt at hævde, at konflikten er afløst af fred i det øjeblik, der er indgået en diplomatisk fredsaftale mellem lederne af de konfliktende parter. Der er i den sammenhæng behov for at tænke fred som en løbende proces frem for som en tilstand. "But

peace should also be seen as a variable, in terms of more peace or less peace, reflected among other places in the level of positive, cooperative interaction and the level of friendship (Galtung, 1998, s. 13). Fred kan altså ikke opfattes som nogen konstant, men bør nærmere ses som et kontinuum, hvor man kan placere en given situation et givent sted på skalaen. En anden måde at forstå fredsbegrebet på, er en opdeling i henholdsvis positiv og negativ fred:

> […] the terms "negative peace" and "positive peace" are particularly useful. Negative peace refers to an absence of violent conflict, but the continued existence of the sources of violence (e.g., fear, hatred, intolerance) and structures of violence (e.g., injustice, denial of rights, discrimination, social and economic exclusion) that cut short human life as a result of failure to address preventable causes of harm (e.g., lack of access to clean water or basic health care). Structural violence may arise as a result of local, national, or international policies and actions — or the interaction of all three. In contrast, positive peace refers to the absence of both violent conflict and structural violence and offers optimal conditions for development. Positive peace-building involves helping nations to develop more just and democratic systems in which poverty, illiteracy, and other root causes of conflict are eliminated. (Sport for Development and Peace International Working Group [SDP IWG], 2008, s. 205)

Ovenstående citat bygger på Galtungs konfliktforståelse, hvilken ligeledes er udgangspunktet for den forståelse af konflikt, som indgår i genstandsfeltet for denne undersøgelse. Hos Galtung betragtes konflikt som en naturlig og bestandigt del af menneskers interaktion. Interaktion mellem individer eller grupper, vil altid rumme et potentiale for at udvikle sig til uoverensstemmelser eller konflikter[2]. I visse tilfælde vil konflikten eskaleres yderligere og udvikle sig til konkrete voldshandlinger. Krig og konflikt ligger på den måde latent i et hvert

[2]En ting som i denne sammenhæng er værd at have i baghovedet i forbindelse med Galtungs teoriapparat, er de forskellige typer af vold han arbejder med. De er relevante i forhold til en forståelse af hvornår man kan tale om en positiv elle negativ fred. Han arbejder med tre voldsbegreber, udover den *direkte vold*, som er den åbenlyse manifeste form, der kommer til udtryk gennem adfærd, arbejder han med yderligere to indirekte volds begreber; kulturel og strukturel vold. Den *kulturelle vold*, kan forstås som, det voldskodeks der er knyttet til en bestemt kultur, og som legitimerer og til dels initierer vold. Denne kan være vanskelig at identificere da den oftest internaliseres til en form for kollektiv bevidsthed der dermed, med afsæt i en bestem kultur, indirekte legitimerer volden. Den *strukturelle vold* ligger, som det kan høres, i strukturer og institutioner og kommer til udtryk, som undertrykkelse, udnyttelse, fremmedgørende og marginalisering (Galtung, 1998). Disse tre typer af vold skal ikke opfattes som rene former der kan udskilles, men forstås som elementer i en samlet forståelses ramme.

samfund, men det er langt fra nogen selvfølge, at den kommer til udfoldelse. Den ikke voldelige konflikttransformation er idealet og den måde, hvorpå langt de fleste konflikter håndteres. Galtung (2000, s.nr.15) går endda så vidt som til at sige:"It is the failure to transform conflicts that leads to violence. Each act of violence can be seen as a monument to that human failure"

Helt grundlæggende kan en konflikt betragtes som værende en modsætning mellem to eller flere parters mål: *mål >< mål = konflikt.* Dette fremstiller Galtung også grafisk med sin konflikttrekant:

Figur 2. Konflikttrekanten

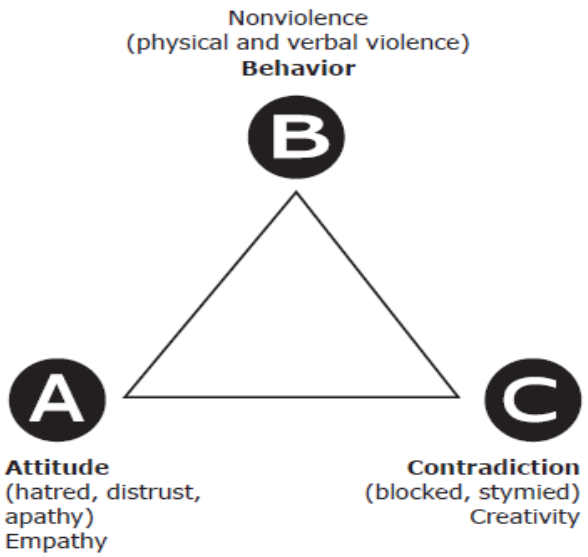

Kilde: Galtung (2000, s.nr.13)

Modsætningen 'C' er konfliktens rod, men det er igennem attituden 'A' og adfærden 'B' at konflikten kommer til udtryk, hvor A er det latente niveau og B måden hvorpå konflikten manifesterer sig. Som det ses af figuren, er også den positive side medtaget, her repræsenteret ved ikke-vold, kreativitet og empati, der er udtryk for den optimale måde at udnytte konfliktens indbyggede energi på.

Denne model er blot en illustration af konfliktforholdet og den skal ikke betragtes, som en selvstændig forklaringsmodel. Hovedpointen her er, at man ikke kan betragte metakonflikten og den måde konflikten manifister sig på, som dækkende for de lokale udfordringer og mikrokonflikter. Man kan derfor heller ikke basere sin konfliktløsning udelukkende på

metakonflikten, men man må også forstå den lokale kontekst og tænke i *kreativ konfliktløsning*.

Kreativ konfliktløsning

Når man betragter konflikt som en grundpræmis i samfundet, er det naturligt at kigge på den løbende konfliktløsning, der også finder sted. Det er en central pointe, at konflikter skal løses og ikke vindes, da der med en vinder også vil følge en taber. Vold som konfliktløsning er ikke en holdbar model, da den fører til meta-konflikter og efterlader kerneproblemet uløst. Volden kan ses som et symptom på utilstrækkelig dialog de konfliktende parter imellem. En konstruktiv konflikt løsning må derfor arbejde mod at skabe en større bevidsthed om de bagvedliggende uoverensstemmelser, der på det latente niveau findes aktørerne imellem, og på den måde forstås konfliktens sande natur (Galtung, 1996, 74f).

I forhold til at løse de overliggende meta-konflikter i et samfund er det derfor også nødvendigt at forholde sig til de lokale mikrokonflikter og deres bagvedliggende motiver. Det er nødvendigt at sikre, at begge parters mål bliver opnåeligt for at sikre en varig og positiv fred. Alternativt kan der skabes en fredssituation, der bygger på et utilfredsstillende kompromis, hvorved en negativ fredssituation opstår, som vil medføre stor risiko for at konflikten vil opblomstre på et senere tidspunkt. For at den positive fred skal opnås, er det derfor nødvendigt at omdanne konflikten og overkomme modsætningerne, eller som Galtung betegner det, at *transcendere* konflikten (Galtung, 2000). Her vil en kreativ tilgang ofte være nødvendig til at finde muligheder for at se ud over den umiddelbare konflikt. Der kan derfor heller ikke opstilles universelle *transcendentale* løsninger, men disse løsninger skal udvikles i forhold til den konkrete konflikt og de underliggende årsager.

I arbejdet med at afdække konfliktens latente niveau, er det vigtigt at have in mente, at der ofte ikke vil være overensstemmelse mellem det latente og det manifeste niveau. Dette gælder i særdeleshed i områder præget af meta-konflikter. I denne forbindelse kan det være meget hensigtsmæssigt at inddrage en neutral 3. part, da de implicerede parter ofte vil have vanskeligt ved selv at analysere og trandenscere konflikten (Galtung, 1996, s.73).

Galtungs konflikt- og konfliktløsningsteori repræsenter en holistisk fredsopfattelse. Hvis man ønsker at forsone og genopbygge et samfund efter krig, kan det efter hans opfattelse, ikke blot

dikteres fra toppen ned, da man her som oftest kun vil kunne influere på meta-konflikten. Der er behov for en græsrodsindsats, der tager fat i de dagligdagsproblemer og – konflikter, der findes lokalt, og som i de fleste tilfælde ikke er identiske med meta-konflikten (Galtung, 1998, s. 8). På den måde kan man bearbejde den underliggende konflikt og arbejde frem mod forsoning og en positiv fælles fremtid.

Mediatorer og Nøglepersoner

For at få hul på en forsoningsproces kræver det ofte hjælp udefra. Det kan ske i form af en mediator eller forhandler. Denne mediator er ifølge Galtung ikke nødvendigvis en person med en lang og kompliceret uddannelse. Det vigtigste er, at vedkommende har et kendskab til konteksten, uden at have været part i konflikten (Galtung, 1996). Derved har han/hun muligheden for, som en neutral initiativtager, at gå forrest og samle lokale nøglepersoner. "A key element in this process is the building of a peace constituency, particularly among middle-range actors in the affected population. In addition, considerable attention must be given to discovering and building on the cultural resources for conflict resolution that exist within the context" (Lederach, 1997, s. 97). I denne forbindelse er det meget vigtigt at finde frem til de rette nøglepersoner (first movers, ildsjæle, sociale entreprenører)[3], der kan påvirke både 'opad og nedad'. Der er ikke noget enkelt svar på hvordan man finder de rette personer, men det er vigtigt at have repræsentanter fra alle konfliktens parter og desuden fra mange forskellige samfundslag og grupper. På den måde er der mulighed for at nå så bredt ud i samfundet som muligt.

Selvom det umiddelbart kan virke som en vanskelig opgave at finde disse nøglepersoner i konfliktområder, vil der stort set altid være folk, der selv under så ekstreme forhold træder i karakter. "They stake out positions of reconciliation and peacemaking and exert efforts to bring people together. That is, in the midst of conflicts, as people divide along identity lines, they also maintain some common connecting networks" (Anderson, 2002, s. 229). Det er

[3] De sociale entreprenørers vigtigste værktøj er netværkdannelse og netværkforandring. Nogle kalder dette værktøj for social kapital. Hvorvidt de sociale entreprenører må opfattes som agenter i uforenelige principper og deres primære værktøj social kapital som en simpel oxymoron, må være op til den enkelte iagttager. Begreber og prædikater som 'socialt entreprenørskab' er blot ord, som først opnår mening, i det øjeblik vi fortolker og anvender dem. Det er den aktive anvendelse, der har - og giver – betydning" (Hulgård, 2008, s.21)

igennem sådanne personer og disse netværk, at freden skal bygges lokalt:"this alliance is to enhance sustainable citizen-based peacebuilding initiatives and to open up participatory public political spaces in order to allow institutions of civil society to flourish" (Ramsbotham, Woodhouse & Miall, 2005, s.216). Det er vigtigt at identificere og udbygge de områder, hvor konflikten tilsidesættes: " Reconstruction should be focused on zones of civility so that they can act as models encouraging similar initiatives in other places " […] " the primary requisite is the restoration of law and order in order to create a situation in which normal life can resume" (Kaldor, 2006, s. 146). Disse 'zones of civility' eller 'øer af normalitet' vil stort set altid findes, og de rummer et stort potentiale i forhold til at skabe fred. "[…] peace as a process of transformation based on resources from within the conflictive setting that provide connection before and during the conflict, and ultimately help sustain the peace" (Lederach, 1997, s. 97). Der kan i forbindelse med identifikationen og udbyggelsen af disse områder, være behov for at inddrage en uvildig tredje part for at anskueliggøre fordelene ved at indgå i et samarbejde:

> The third party can find out whether there is any willingness, on the part of the disputants, to come to some mutually agreeable settlement of the conflict, and if so, how great it is. Under certain circumstances, it can also foster this willingness by pointing to the consequences of non-amicable developments, or even by holding out the prospect of negative/positive sanctions. (Ropers, 1995, s. 41)

På den måde kan en form for mediator i mange tilfælde spille en simpel men positiv rolle, 'blot' ved at være neutral og objektiv. Det vil dog som nævnt også være en forudsætning, at vedkommende har en god forståelse af konteksten og de bagvedliggende årsager til konflikten.

Opsamling – teori (del 1.)

Hvis underminering af tillid og sociale netværk er centralt for opståen og udbredelsen af nye krige, så må genopbygning og udviklingen af nye grundlag for tillid være afgørende for opbygningen af et holdbart fundament for fred. De 'civiliserede øer' (Kaldor, 2006) bestående af enkeltpersoner og grupper, der fremmer gruppedannelse på tværs af etniske skel og samfundet som helhed, frem for etnisk politiske interesser, der eksisterer eller har potentiale

til at dukke op som led i ny krig, er helt centrale. Det er derfor afgørende, at anerkende og støtte deres eksistens, eller at identificere sociale og politiske kræfter og rum, inden for hvilke de har potentiale for at opstå, samt at udvikle strategier og metoder til at fremme dem. Disse græsrods processer, hvorigennem lokalbefolkningen udfordrer, nedbryder og bestrider magtstrukturer, der begrænser deres sociale liv er, om ikke et alternativ, så et nødvendigt supplement til den topstyrede - eller identitetspolitik, hvor forskellige politiske, sociale og økonomiske enheder og eliter forsøger at forme kollektivets identiteter i faste 'stereotype' rammer (Korac, 2008, s. 108).

Dette kræver først og fremmest åbenhed og integration. Folk er nødt til at mødes på tværs af grænser. Desuden skal disse initiativer være decentrale og lokalt forankrede. Det har yderligere den fordel, at:" By spreading recipients, more people are involved in the programme, there are greater possibilities to experiment and there is less risk of aid being creamed of for being disorted by political compromises" (Kaldor, 2006, s. 148).

Genopbygningen er ikke nødvendigvis nogen avanceret og skjult proces: "it happens in people's lives rather than in their psychologies. It is practical and unspectacular, and it is grounded in the resumption of the ordinary rhythms of everyday life—the familial, sociocultural, religious, and economic activities that make the world intelligible" (Summerfield, 2002, s. 1107). Genopbygning og forsoning handler, som Summerfield også beskriver det her, i mange tilfælde ligeså meget om at normalisere visse dele af samfundet og her igennem give en mulighed for at folk gennem deres daglige liv kan genopbygge tillid til hinanden. Netop nedbrydelsen af sociale netværk og den manglende tillid mellem befolkningen er en af de helt store udfordringer i disse postkonfliktområder. Efter en mini case, der eksemplificere, udfordringerne i en bosnisk kontekst, vil Teori del 2., derfor belyse hvordan der kan arbejdes med at genopbygge netop tillid og sociale netværk.

Skolesystemet som eksempel på negativ fred? (mini case)

Uddannelsespolitikken i Bosnien og Hercegovina er et godt eksempel på, at modstridende interesser og splittelse de tre befolkningsgrupper imellem, til stadighed er en udfordring. Til trods for fremskridt siden krigens afslutning er situationen stadig, at langt størstedelen af børn og unge går i monoetniske skoler og undervises efter tilhørende 'politisk' præget pensum. Med udgangspunkt i det kan man med Tine Brøndums[4] (2007, s. 46) ord sige," at de unge internaliseres i et system præget af etnisk opdeling"

Udviklingen af det tredelte skolesystem startede allerede under krigen. Her blev processen med at ændre pensum og skolebøger startet. "Dette betød, at der efter krigen eksisterede tre forskellige, etnocentriske uddannelsessystemer, der hver havde indført konfessionel religionsundervisning og forskellige udlægninger af landets historie" (Brøndum, 2007, s.46). Ved krigens afslutning lykkedes det ikke med Dayton fredsaftalen, at ophæve den etniske splittelse i skolesystemet, en problemstilling som Europarådet blandt andet berører i 2000 "As a direct consequence of Dayton, the education sector is dominated by politics. Major educational decisions are made almost exclusively in the context of continuing political tensions between national groups" (Europarådet, 2000, b.4.).

To skoler under et tag

Ét fænomen der har fået meget kritik og opmærksomhed, er de såkaldte 'to skoler under er tag'. Begrebet dækker over skoler, hvor elever fra forskellig etnisk baggrund går i skole i den samme bygning, men med forskelligt ('etnisk') pensum i forskellige lokaler. Mange steder er der endda indbygget forskellige indgange og mødetidspunkter, så eleverne med forskellig etnisk baggrund aldrig behøver at mødes.

[4] Tine Brøndum arbejder ved Dansk Institut for Internationale Studier, med særligt fokus på etniske konflikter og Bosnien-Hercegovina.

Foto: Lau Tofft-Jørgensen. ©

På billedet ses en skole i Travnik, som eksempel på 'to skoler under et tag' modellen. Det er tydeligt at se forskel på den muslimske (venstre) og kroatiske (højre) side af skolen og skolegården er opdelt af et hegn, som sikrer at eleverne fra de to sider, ikke får mulighed for, at komme i kontakt med hinanden i pauserne.

Denne model går helt tilbage til under krigen og blev formaliseret med Dayton fredsaftalen og er nu solidt forankret i det politiske apparat. Væsentlige pædagogiske beslutninger træffes næsten udelukkende i forhold til de fortsatte eksisterende politiske spændinger mellem nationale grupper. Dette har resulteret i to parallelle systemer i Føderationen af Bosnien og Hercegovina og et tredje i Republika Srpska. Problemet er særlig udtalt i føderationsministeriet og i kantoner med et stort kroatisk mindretal. Her er parallelle administrative institutioner opbygget for at tilbyde undervisning til de respektive etniske grupper. Dette fastlåste fokus på disse tre etniske grupper har yderligere haft den konsekvens, at der har været en næsten fuldstændig marginalisering af andre etniske grupper, hovedsageligt romaer og jøder, der ikke er blevet tilgodeset som en af de grupper, der udgør Bosnien-Hercegovina. De er derfor tvunget til at vælge mellem at være bosnisk, serbisk eller

kroatisk, da ingen af de eksisterende uddannelser tager højde for dem (Europarådet, 2000, 4.b.).

Modellen blev indført af The Office of the High Representative (OHR)[5] umiddelbart efter krigen for at kunne tilbyde neutral, ikke-diskriminerende undervisning og derved hjælpe fordrevne bosniere til at vende hjem. Desuden mente OHR, at ordningen kunne være et skridt på vej mod integration, idet elever fra de forskellige grupper kunne omgås hinanden uden for timerne (Brøndum, 2007, s. 60). Dette er en tankgang man umiddelbart godt kan forstå, men samtidig et udtryk for en model, der ikke løser den underliggende konflikt jf. Galtung tidligere.
OHR's daværende uddannelsesrådgiver måtte dog i 2001 også erkende, at modellen havde været alt andet end succesfuld:

> We finally managed to accommodate [the Bosniak students]. But, they have to enter the building through a back door. They file out through the back door. They are not allowed to use the gym; they are not allowed to use the library... I mean everything is totally separate. Even the wing that they occupy... is separated from the rest of the school by a pile of furniture, old furniture that the Croat principal piled up […] to prevent any contact between the two groups. So this is total nonsense, total apartheid, and it cannot be tolerated. (Claude Kieffer i Levy, 2004, s. 17).

På baggrund af disse erfaringer opgav OHR modellen, som en vej mod integration, og der er efterfølgende blevet iværksat en omfattende indsats for at komme denne type af skoler til livs. Det har dog vist sig vanskeligt, og der eksisterede i 2007 stadig 54 af disse skoler i føderationen (Brøndum, 2007, s. 60).

Uddannelsesspørgsmålet er ved at blive et socialt problem, især i etnisk blandede samfund, hvor familierne insisterer på adskillelse og etnisk rene skoler. Ifølge en række politikere fra forskellige etniske grupper, har de religiøse ledere og samfund i et vidst omfang indflydelse på uddannelsesområdet. Uddannelse er det vigtigste aspekt i forhold til at skabe yderligere sammenhængskraft blandt de kommende generationer, og desuden for landet som helhed. Derfor bør uddannelse strømlines, planlægges og organiseres primært på statsligt niveau (Europarådet, 2006, VI. 70-73).

[5] FN's ledende myndighed i Bosnien-Hercegovina.

Den type skoler er et godt eksempel på negativ fred (jf. Galtung) og casen illustrerer vigtigheden af at fra start at indtænke det tværkulturelle element i tilgangen til områdeudvikling. ”Once polarized structures have been crystallized, they are not easily dismantled, among other reasons because they solve a problem when direct violence enters the scene (Galtung, 1998, s. 22). Derfor er det vigtigt at gøre noget ved de interne spændinger der eksistere. Monoetniske programmer eller etnisk opdeling i majoriteten af Bosniens skoler er en realitet.(Brøndum, 2007, s. 63)

Tillid – Teori (del 2.)

" I realized that trust helped us resolve conflicts with people with whom we disagree, and with whom we might even have little in common" (Uslaner, 2002, xi).

" Interpersonal trust, volunteering, giving to charity, tolerance, and solving collective action problems is about bringing people together – and solving problems collectively" (Uslaner, 2002, s. 8).

Som første del af teorien og ovenstående citater beskriver, er tillid en nødvendighed for at få et samfund til at fungere og i udtalt grad i forhold til at genopbygge og forsone samfund, der er præget af konflikt. Derfor vil dette afsnit omhandle begrebet tillid og Eric Uslaners kategorisering af forskellige typer af tillid.

Uslaner nuancerer tillidsbegrebet ved at opdele det i flere forskellige typer af tillid. Den dominerende tendens har tidligere primært været at fokusere på de instrumentelle og strategiske elementer af tillid, i forhold til hvornår man skal stole på andre mennesker. Denne tankegang minder meget om den man kender fra spilteori, hvor rationalet er, at tillid bygger på et estimat af, hvorvidt det kan forventes, at man er troværdig i forhold til erfaringer fra tidligere indbyrdes interaktion. Det er sandt, at en stor del af vores tillid til andre mennesker bygger på vores erfaringer. " But there is another side of trust as well that is not based upon experience and this is faith in strangers, the belief that "most people can be trusted" even though we can never know more than a handful of the strangers around us. And this faith in others is what I mean by the "moral foundations of trust" (Uslaner, 2002, s. 3).

Typer af tillid

Tillid kan overordnet set opdeles i forhold til, hvem eller hvad vi har tillid til (regeringer, institutioner og forskellige grupper af mennesker). Det er i denne sammenhæng ikke den væsentligste nuancering. Fokus vil her primært være på den interpersonelle, altså mellemmenneskelige, tillid, og det er underopdelingen af denne, som er særlig interessant. Den opdeles af Uslaner (2002) i fire typer: Moralsk tillid (Moralistic trust), strategisk tillid (Strategic trust), generaliseret tillid (Generalized trust) og specifik tillid (Particularized trust). *Moralsk tillid* er troen på, at man deler sine grundlæggende moralske værdier med andre, og

derfor *forventer* at blive behandlet, som man *ønsker* at blive behandlet af dem. Andre mennesker behøver ikke at dele ens egne synspunkter i forhold til politiske spørgsmål eller ideologi. De kan have andre religiøse overbevisninger, men til trods for disse forskelle, ser man dybere ligheder. Det afgørende er, at der eksisterer en følelse af tilknytning til andre, fordi man ser dem som medlemmer af det fælles samfund, hvis interesser skal tages alvorligt (Uslaner, 2002, s.18).

Uslaner (2002, s.18) bruger Fukayamas ord til at beskrive essencen af moralsk tillid:"Trust arises when a community shares a set of moral values in such a way as to create regular expectations of regular and honest behavior". Hvis vore grundlæggende forudsætninger deles af andre, står vi over for færre risici, når vi forsøger at opnå fællesløsninger. Tillid til andre bygger ikke på enighed om specifikke spørgsmål eller særlige filosofier. " Instead, it is a statement of toleration of differing ideas because each side sees something that binds it to the other. Seeing others as part of your moral community may mean very different things in some societies than in others" (Uslaner, 2002, s. 18). Moralistisk tillid siger noget om, hvordan folk burde opføre sig; folk burde stole på hinanden.

Strategisk tillid afspejler vores forventninger om, hvordan vi forudser, at mennesker vil opføre sig. Hvis vi forventer et negativt udfald, vil vi derfor undgå interaktion. Strategisk tillid kan være fint i forhold til simple transaktioner og helt konkrete problemstillinger.

Ud over sondringen mellem moralistisk og strategisk tillid er der også et spænd fra specifik til generaliseret tillid. *Generaliseret tillid* er opfattelsen, at de fleste mennesker er en del af den enkeltes moralske samfund. Fundamentet ligger på den måde i moralistisk tillid, men der er tale om to forskellige typer.

Generaliseret tillid er et mål på vores samfunds spændvidde, og den er baseret på både moral og summen af vores kollektive oplevelser, og på den optimisme, der er grundlæggende for generaliseret tillid, men som ikke er konstant. Nogle gange ser alting lyst ud og andre gange gør det ikke. Vores værdier (moralsk tillid) er ikke let foranderlige. Det er derimod den måde vi fortolker dem, der er præget af erfaringer fra det daglige liv, og som kan påvirkes. Det er dét der adskiller generaliseret tillid fra moralsk tillid; generaliseret tillid går op og ned, selvom den i bund og grund er stabil, men moralsk tillid er en mere konstant værdi (Uslaner, 2002, s.26).

Den specifikke tillid er tillid til specifikke grupper og denne type tillid vil ofte være knyttet til nære relationer. Man knytter sig til sin familie, venner og folk som en selv, mens man danner bro med mennesker, som er forskellige fra en selv.

> ***The central idea distinguishing generalized from particularized trust is how inclusive your moral community is***. When you only trust your own kind, your moral community is rather restricted. And you are likely to extend trust only to people you think you know. So particularized trusters rely heavily upon their experiences (strategic trust) – or stereotypes that they believe to be founded in knowledge in deciding whom to trust. But they are not agnostic about strangers. Particularized trusters assume that people unlike themselves are not part of their moral Community – and thus may have values that are hostile to their own (Uslaner, 2002, s.27).

Mennesker med specifik tillid vil hjælpe deres venner, deres familie og folk som dem selv, mens mennesker med generaliseret tillid vil række ud til andre. De er mere tolerante over for mennesker der adskiller sig, eller lige frem står i modsætning til dem selv (Uslaner, 2002, s. 41). Denne opfattelse af, at mennesker der er anderledes, også er en del af ens moralske samfund, medfører at mennesker, der besidder generaliseret tillid, føler et ansvar, hvis andre udsættes for diskrimination eller ikke kan klare sig.

> This leads them to take action, both in the private sector (volunteering and giving to charity) and through government programs (civil rights and other anti-discrimination laws). This breadth of view also allows generalized trusters to solve collective action problems such as enacting legislation in Congress and having more efficient and less corrupt government across nations. It will also produce more open markets, greater economic growth, and more redistribution from the rich to the poor. Particularized trust may make life better for your own kind, but it will not make a society prosper. Only generalized trust can do that. (Uslaner, 2002, s.41ff).

Et højt niveau af generaliseret tillid hos en befolkning vil derfor være ønskeligt og væsentligt i forhold til at skabe et velfungerende samfund.

Optimisme

”The moral dictate to treat people as if they were trustworthy cannot persist in a world of pessimists. Only someone with a positive view of human nature and its prospects could treat

others as trustworthy on faith. Optimists not only believe that things will get better. They also maintain that *they can make the world better by their own actions*" (Rosenberg, 1956; Lane, 1959, 163-166, i Uslaner, 2002, s. 23).

I det lange løb giver det ikke mening at bygge sin verdensopfattelse på enkeltepisoder. Man må derfor enten ignorere de negative episoder, eller forsøge at forklare dem med bagvedliggende motiver. Dette afspejler det optimistiske syn på verden, og det syn der ligger til grund for moralsk tillid. Optimister er ikke bekymrede for, at fremmede vil udnytte dem. Hvis de tager en chance og ikke får deres optimistiske perspektiv bekræftet, fører det dem blot til at prøve igen. Tilbageslag er midlertidige, de har en forventning om, at de næste de møder vil være samarbejdsvillige. Optimister er tilbøjelige til at devaluere dårlige nyheder, og lægger meget større vægt på de positive elementer. Pessimister, derimod, overvurder modgang og ignorerer optimistiske budskaber. Begge grupper betragter på den måde verden gennem en selektiv optik (Uslaner, 2002, s. 25).

De mennesker, der deltager i socialt ansvarlige aktiviteter, vil som oftest være folk med meget generaliseret tillid. Deres motiver for at investere tid og penge er stort set altruistiske; de vil gerne hjælpe andre. De nedprioriterer materialistiske værdier til fordel for idealer, så som en verden i fred, indre harmoni og ægte venskab; de forventer ikke, at nogen tilbagebetaler deres venlighed. Folk, der giver penge til velgørende organisationer, har lignende motiver for dette. Sådanne aktiviteter kan og vil øge generaliseret tillid, men er samtidig også afhængige af generaliseret tillid. Hvis optimister ser mennesker i nød, som er en del af deres moralske samfund, vil de engagere sig i sociale aktiviteter, hvilket er med til at gøre dem endnu mere tillidsfulde. På den måde, afhænger tillid primært af en grundlæggende optimisme, men optimismen afhænger også af en generaliseret tro på andre; ligesom med frivilligt arbejde, er forholdet gensidigt. Det er sandsynligt, at tillidsfulde mennesker bliver mere optimistiske gennem deres gode gerninger. Indvirkningen af optimisme på tillid er dog væsentligt større, end det er tilfældet for tillids indvirkning på optimisme. Så optimismen er begyndelsen af den kausale kæde, der fører til tillid og derefter til gode gerninger og derefter tilbage til mere optimisme, hvorved de moralsk rige bliver endnu rigere (Uslaner, 2002, s.41ff).

"Optimism is a multifaceted phenomenon […] two are central: a view that the future will be better than the past and the belief that we can control our environment to *make it better*. The other elements of optimism are a sense of personal well-being and a supportive community"

(Uslaner, 2002, s. 80f). Det er altså to helt centrale elementer, man bør have med, hvis man ønsker at arbejde med at skabe et mere tillidsfuldt samfund.

Optimister føler det som et kald at involvere sig i deres samfund, og benytte muligheden for at involvere sig med fremmede, for derigennem at udvide deres horisont. Pessimister trækker sig ind i deres egne samfund og betragter udenforstående som ondsindede. Folk der betragter fremmede som en trussel, vil i mange tilfælde have en tendens til at ”*udvikle autoritære holdninger*” (Adorno et al., 1964, i Uslaner, 2002). “Finally, optimism and trust are contagious. Just as having to cope with daily struggles in Banfield’s Montegrano or today’s Bosnia or Albania can destroy optimism and trust, so living in a more friendly environment can build optimism and trust” (Uslaner, 2002, s. 85f).

Positive effekter af tillid

Folk, der har megen generaliseret tillid, har et inkluderende syn på deres samfund; de er tolerante og imødekommende overfor mennesker der adskiller sig fra dem selv. De ønsker i bund og grund at sikre gode muligheder for dem, der er mindre heldigt stillede. Folk med specifik tillid anlægger det modsatte synspunkt; de kæmper for deres gruppes og for deres egen fordel. Der er en fælles identitet, men det er ens egen der er i centrum og der opstår på den måde skel mellem de forskellige grupper (Uslaner, 2002, s.10f). Lande med højt tillidsniveau er mere tilbøjelige til at omfordele ressourcer fra de rige til de fattige. En mere retfærdig fordeling af ressourcer, fører til større tillid til andre mennesker, som igen producerer mere omfordeling. Tværnational tillid fører også til både mere åbne markeder og større velstand (Uslaner 2002). Både på det individuelle plan, og samlet set, bidrager tillid med mange gode ting.

Tillid generelt set, er ikke afhængig af statslige institutioner og det er ikke et alternativ til en stærk regering. Tillid bidrager derimod med det moralske grundlag for en aktivistisk stat. Regeringen er ikke irrelevant i forhold til tillid, men tillid mellem mennesker kan ikke føre til tillid til regeringen. Dog synes generaliseret tillid at føre til bedre regeringer. Tillid fører til en større villighed til kompromis i forhold til at vedtage omfattende lovgivning (Uslaner, 2002, s. 48). Hvis man omgås mange tillidsfulde mennesker, er det meget sandsynligt, at man også selv med tiden vil blive tillidsfuld. Dette refererer Uslaner (2002, s. 85f) til som en "*Lake*

Wobegon"- effekt, hvor alle mennesker i et tillidsfuldt samfund er over det nationale gennemsnit i forhold til tillid.

> Models from evolutionary game theory (see esp. Bendor and Swistak, 1997) demonstrate that when a majority of people in society trust others, they will eventually crowd out all but a handful of mistrusters (and vice versa). And this is not simply a strategic response by mistrusters – who might, after all, fare better trying to exploit the "gullible" trusters. Instead, the minority, through persuasion or social pressures, adopts the values of the majority. (Uslaner, 2002, s. 86).

Den vigtigste konsekvens af tillid er, at det fremmer samarbejde. Når folk har tillid til hinanden, behøver de ikke at genforhandle vilkårene, hver gang en kollektiv beslutning skal tages. Man kan indgå aftaler uden tillid, men kollektiv indsats synes at være lettere i tillidsfulde miljøer. Mennesker, der stoler på hinanden, er mere tilbøjelige til at samarbejde, fordi de ikke ser deres interesser som værende uforenelige med de andre, selv dem, de ved, at de er uenige med" (Uslaner, 2002, s. 215).

Cross Culture

Jo mere afhængig man er af sine nære fæller og pårørende, jo mere betragter man verden i form af "vi" og "de". Man vil derfor miste tilliden til de fleste mennesker og især 'fremmede'. Specifik tillid, i modsætning til en generaliseret tillid, kan føre til situationer, hvor der internt i grupper føres en politik, der skader andre grupper og måske endda udnytter dem. Eller det kan føre til en samfundsmæssig blindgyde, hvor folk kun deltager med deres egen fæller og derved ikke bidrager til det større samfund (Uslaner, 2002, s. 30f).

> It also means that trust is not a cure-all. The moralistic foundation of trust connects us to people who are different from ourselves, not to people we already know or folks just like ourselves. So there is little reason to believe that people who join organizations made up of people with similar interests and backgrounds will be more trusting than stay-at-homes. There is even less reason to expect that trust will lead us to take part in conflictual activities such as political action. We have pictures of trusters as people who are joiners (Lane, 1959; Putnam, 2000; Rosenberg, 1956). In a few instances this is true, but mostly it is not. Trust solves bigger problems than getting people to hang out with people like themselves. It connects us to people we don't hang out with. And that is why it helps us to solve larger

> problems, such as helping those who have less, both in the private and public spheres, and in getting government to work better. (Uslaner, 2002, s. 2f).

Man kan ikke komme fra specifik til en generaliseret tillid (Uslaner, 2002). "We are asked to make inferences about people we don't know with evidence about people we do know, without any expectation that the two groups will be like each other. Indeed, it is likely that they *won't be like each other*" (Uslaner, 2002, s.41). Det er netop usandsynligt, at de vil være lig hinanden. Hvis vi havde grund til at tro, at andre mennesker ville være meget lig vores egen gruppe, ville problemet med generaliseret tillid aldrig opstå. Hvis det var tilfældet, ville specifik tillid i princippet være tilstrækkelig.

> We can produce trust by interacting with people who are different from ourselves. The civil rights movement seems to have had this effect by bringing blacks and whites together for collective action. In more routine examples, volunteering time and giving to charity tie us to people in our community who may well be different from ourselves. (Uslaner, 2002, s.41ff).

Der er altså ingen automatik der dikterer, at det at indgå i sociale fællesskaber generer generaliseret tillid. Hvis sådanne aktiviteter skal antages at have nogen effekt, må disse grupper bestå af mennesker med forskellige baggrunde.

Hvor kommer optimismen fra?

Forældre, socialisering og general tilfredshed er centrale elementer i forhold til tillid. Den primære årsag til, at tillidsfulde mennesker bor i tillidsfulde verdener, er ikke fordi verden omkring dem er godartet (selvom det er sandsynligt, at den vil være det), men at optimisme og tillid er smitsom. Optimisme og tillid skabes tidligt; især barndommen og opvæksten har en stor indflydelse i forhold til tillid. "If your parents warned you not to trust others, you are more likely to become a particularized than a generalized truster, the Pew Philadelphia data show" (Uslaner, 2002, s.110). Uslaner (2002) henviser yderligere til en undersøgelse fortaget af Niemi-Jennings, der viser at: Hvis en ung person har tillidsfulde forældre, det vil sige, har indflydelse på familiens beslutninger, kan bestemme sine egne venner, og føler sig fri til at være uenig med sine forældre, vil han/hun have en stor sandsynlighed for at blive en 'truster' (tillidsfulde). På den baggrund konkluderer han at: "[…] the warmest parents produce the most trusting young people" (Uslaner, 2002, s. 110).

Hvis man bor i et område med få generaliserede 'trusters', vil man med tiden blive præget af dette og måske blive mere tilbøjelig til at se indad. Folk med generaliseret tillid er optimister, der tror, at de kan styre deres eget liv. Folk med specifik tillid er pessimister, der føler, at andre styrer deres skæbne, hvilket får dem til at trække sig tilbage fra kontakt med fremmede. "Trusting intentions reflect a basic sense of optimism and control. Trusting others is not so much a reflection of your life experiences as it is about what you were taught when you were young" (Uslaner, 2002, s. 110). Den kraftigste påvirkning i forhold til både generaliseret og specifik tillid kommer fra optimisme, kontrol og autoritære værdier. Personlige oplevelser, såsom ægteskabelig status, forældrenes skilsmisse, indkomst, og negative oplevelser spiller en meget begrænset rolle, og mest i forhold til den interpersonelle tillid. Nogle oplevelser, såsom en følelse af at være sikker i sit hjem og sit kvarter, har en vis betydning (Uslaner, 2002, s. 112).

Tillid til folk er altså stort set uafhængig af vores erfaringer. Hverken mennesker vi kender eller regeringen gør os tillidsfulde over for fremmede. Og det giver god mening; vi stoler på mennesker, vi kender, fordi de har vist sig troværdige. Vi har tillid til regeringer, når de fungerer godt og giver resultater, og til politikker, som vi kan lide. I begge tilfælde, er det vores oplevelser, der er de vigtigste faktorer, i forhold til at forme vores tillid. Men tillid til fremmede kan ikke være baseret på vores erfaringer. Så det bør ikke overraske, at disse verdener af tillid er helt anderledes. Generaliseret tillid er også mere stabil end tillid til regeringen. Men det betyder ikke, at den er uforanderlig (Uslaner, 2002, s. 158f).

Tillid og krig

Den traditionelle holdning er, at tillid er skrøbelig og nemt kan nedbrydes, når man oplever svigt. Uslaner argumenterer for, at tillid er en blivende værdi, der som udgangspunkt kun ændrer sig begrænset over tid. Tillid er ikke statisk, men når den ændrer sig, afspejler det store begivenheder i samfundet, "kollektive erfaringer," snarere end begivenheder i vores personlige liv. Uslaner nævner krigen i Vietnam, som et eksempel på en begivenhed, der gjorde folk mindre tillidsfulde (Uslaner, 2002, s. 4). "Not just any "collective" experience will change trust. Only major events that lead to ruptures (the Vietnam War) or repairs (the civil

rights movement and the labour peace in Sweden) in the social fabric will reshape trust. So experience may matter mightily" (Uslaner, 2002, s. 37).

Den primære effekt af krig er, at den ødelægger vores tro på andre, snarere end at bygge den op. Mere generelt kan man sige, at kollektive erfaringer former vores vilje til at stole på fremmede. Denne vilje vil altid have rødder i "det virkelige liv", selvom den ikke altid afspejler vores daglige liv og de mennesker vi kender (Uslaner, 2002, s.189). Folk er mere tilbøjelige til at stole på hinanden, når de føler et fælles bånd med hinanden. Hvis for eksempel, den økonomiske ulighed stiger, vil denne fællesskabsfølelse dog ofte komme under pres og man vil udvise tilbøjelighed til at ofre 'det store' fællesskab, til fordel for at søge tryghed blandt sine nære fæller, ligesom det er tilfældet i forbindelse med krig og konflikt.

Opsamling – teori (del 2.)

Man kan ikke blot samle folk i grupper og forvente, at de bliver mere tillidsfulde. Det er svært at se, hvordan sociale netværk kan skabes, medmindre der er tillid til at starte med. Nogle sociale sammenhænge må forventes at styrke specifik, snarere end generaliseret, tillid, og i de fleste tilfælde vil sociale netværk, både uformelt og formelt, være moralske blindgyder, forstået på den måde, at de hverken forbruger eller producerer tillid, men blot eksisterer (jf. Uslaner, 2002, s. 116). "Associations based on churches, children, and ethnic groups are less likely to build bridges across cultures. They bring you into contact with people like yourself and whom you may already know" (Uslaner, 2002, s. 134). Det centrale er altså ikke det at samle sig i grupper, men de mennesker gruppen består af. Folk vil ofte være på vagt over for folk, der tænker anderledes end en selv, og man er tilbøjelig til at tro, at folk, der adskiller sig fysisk, også vil have andre værdier end en selv. Dette medfører en frygt for, at disse mennesker med 'andre' værdier, måske på en eller anden måde vil udnytte os, hvis vi giver dem mulighed for det.

Selv den mest udadvendte person vil ikke kende så mange mennesker, at han/hun kan begrænse sin tillid til mennesker, vedkommende kender. For at få et velfungerende samfund, er det derfor nødvendigt, at vi i større eller mindre omfang stoler på andre mennesker. For at få samfundet som helhed til at fungere, må vi løbe risici og disse risici inkluderer at stole på andre mennesker. Når vi har tillid til andre, tilsidesætter vi de områder, hvor vi er uenige og

finder fælles fodslag. Man kan være uenig om politik og komme fra forskellige baggrunde, men til trods for det, må man acceptere nogle grundlæggende argumenter. En vis optimisme er derfor et nødvendigt udgangspunkt for at skabe generaliseret tillid, som er så vigtig for en positiv samfundsudvikling.

Uslaners tillids teori er ikke nogen færdig og fuldendt teori, men bidrager med nogle vigtige nuancer i forhold til generaliseret og specifik tillid og det personnære. Desuden er der en række spændende betragtninger i forhold til optimisme. Optimister er centrale personer at engagere og bygge på når man ønsker at skabe netværk, der bidrager positivt til det generaliserede tillidsniveau.

I næste afsnit diskuterer jeg tillidsbegrebet i forhold til social kapital, der danner fundamentet i Løve og Andersens model for positiv områdeudvikling, som jeg nu vil præsentere. Disse to begreber overlapper hinanden på en del områder og samtidig supplerer tillidsbegrebet efter min mening social kapital-begrebet.

Positiv områdeudvikling (den samlede analyseramme)

Arbejdet med sport som udviklingsredskab i konfliktområder, er stadig et nyt felt og der er mangel på selvstændig teori og kvalificerede analyser inden for området (Coalter, 2007; Giulianotti, 2011). Dette kombineret med problemstillingens placering i et krydsfelt mellem flere forskellige fagdimensioner og teoriretninger, har gjort det vanskeligt, blot at vælge en enkelt teori at knytte specialet op på. Teoriapparatet er derfor, som nævnt i metodeafsnittet, en kombination af en række forskellige elementer, der tilsammen udgør en samlet forklaringsramme. Til at samle disse forskellige teoretiske begreber i en ramme, der kan danne grundlaget for mødet med den indsamlede empiri i en struktureret analyse, benytter jeg Løve og Andersens (2004) model for positiv områdeudvikling. Løve og Andersens model trækker, som nævnt ovenfor, på begrebsapparat indenfor litteraturen om social kapital, mens jeg har valgt at anvende tillidsbegrebet, der blev præsenteret i ovenstående teoriafsnit. Disse to begrebers specifikke ontologi diskuteres derfor. Sidst i afsnittet redegør jeg ligeledes for den rolle de øvrige præsenterede teoretiske begreber har i forhold til Løve og Andersens model.

I afsnittet om fred og forsoning blev vigtigheden af at genopbygge tillid og sociale strukturer i postkonfliktområder understreget. I den sammenhæng blev der redegjort for at civilsamfundet - herunder sport - kan spille en central rolle. Fred og forsoning kan ikke udelukkende skabes centralt med en række politiske beslutninger, men kræver helt konkret praktiske lokale tiltag (Colletta & Cullen, 2000; Duffield, 1997; Galtung, 1996; Kaldor, 2006; Korac, 2008; Lederach, 1997; Ramsbotham, Woodhouse & Miall, 2005; Summerfield, 2002; Wanis-St. John & Dew, 2006). “The task is to empower local people of goodwill in conflict-affected communities to rebuild democratic institutions, and the starting point for this is to help in ‘the development of the local peacemakers’ inner resources of wisdom, courage and compassionate non-violence (Ramsbotham, Woodhouse & Miall, 2005, s. 218). Det handler således om, at identificere og udbygge de lokale ressourcer der kan initiere en positiv udvikling i det konfliktramte område.

> Det vi ser, er med andre ord en bred anerkendelse af, at sociale netværk og sociale værdier har så afgørende betydning på alle niveauer af samfundet, at de kan karakteriseres som egentlige ressourcer. De er ikke blot nødvendige for det enkelte menneskes status og mobilitet (Granovetter, 1973; Bourdieu, 1997), men også for et lokalsamfunds blomstring eller afblomstring (Wilson, 1997; Healey, 1997; Hulgård & Bisballe, 2003; Hulgård, 2007)

og endda for en nations samlede socioøkonomiske og demokratiske formåen (Putnam, 2000). (Andersen & Løve, 2007, s.73).

Løve og Andersens model består af nedenstående elementer. Den overordnede pointe er, at en ændring fra en negative til en positiv områdeudvikling handler om at skabe betingelser for og aktivt at facilitere et dynamisk, gensidig og forstærkende samspil mellem opbygning af både afgrænsende (specifik) og brobyggende (generaliseret) social kapital (tillid). Social kapital (tillid) opbygningen og vedligeholdelsen – her bredt forstået som udvikling af en fælles handlingskapacitet i forhold til at forbedre livskvaliteten og engagementet i lokalområde – foregår typisk i flere faser med forskellige udfordringer. Opbygningen af social kapital (tillid) i den indledende opstarts- eller mobiliseringsfase handler fx om:

- At skabe en alternativ kollektiv problemdefinition: Hvad ser lokalbefolkningen som de vigtigste problemkomplekser? Omverdenens problemopfattelser er ikke nødvendigvis den samme som den lokale. *(Galtung: meta- og mikro konflikter)*
- At synliggøre ressourcer i form af ildsjæle, uformelle og formelle netværk, samt at en brobygning til omverdenen kan mobiliseres og være motor i en forandringsstrategi. *(Uslaner: optimisme, Kaldor: zones of civility)*
- At forbedre evnen til kreative konfliktløsninger i forhold til kontroversielle temaer som for eksempel tryghed og kriminalitet. *(Galtung og Lederach: kreativ konfliktløsning)*
- At bevæge sig fra problem- og ressourceidentifikation til at sætte sig konkrete mål for lokalsamfundets fremtid. *(Galtung og Lederach: forsoning)*
- At sikre en vis enighed om procedurer, rammer og spilleregler i processen for at implementere en forandringsplan. *(Galtung og Lederach: forsoning)*

I den videre implementerings- og forankringsfase vil kravene til den sociale kapital (tillid) blandt forandringsprocessens aktører typisk handle om:

- At handlingskapaciteten og troen på forandringernes mulighed helst skal nå ud over de hyperaktives kreds. Man kunne kalde det lokal (horisontal) forankring indadtil og nedadtil. *(Uslaner: tværkulturel tilgang)*
- Evnen til at udfordre og ændre omverdenens skeptiske syn på området. *(Galtung & Kaldor)*

- Opbygning af indflydelsesgivende netværk og relationer til relevante magtcentre uden for lokalområdet. Det man kunne kalde den ekstern (vertikale) forandring udadtil og opadtil. *(Uslaner: tværkulturel tilgang)*[6]

(Andersen & Løve, 2007, s. 68f).

> I et social kapital (tillids) perspektiv er områdeløftstrategier og empowermentprocesser i underprivilegerede lokalområder meget spændende strategiske cases (Flyvbjerg 1991), fordi der er mange typer social kapital (tillid) i spil på samme tid og på tværs af forskellige samfundsniveauer. Hvis processen lykkes i et eller andet omfang, opbygges der således forskellige former for social kapital (tillid) på flere niveauer. Der kan eksempelvis ske en opblødning af sciokulturenes enklavedannelser internt i lokalområdet eller en udvikling af en dynamisk social infrastruktur mellem frivillige, lokale offentlige institutioner, professionelle projektmagere, kommunale forvaltere og beslutningstagere uden for lokal området. (Andersen & Løve, 2007, s. 69).

Som man kan se har jeg valgt i parentes at indsætte referencer til de tidligere præsenterede teoretiske begreber i modellen. Det er en beslutning, som jeg vil redegøre i nedenstående afsnit. Jeg vil ligeledes redegøre for hvordan de forskellige delelementer inkoorpereres og går i samspil med Andersen og Løves områdeudviklings model.

Uslaners tillidsteori bidrager med et relevant element i forhold til punktet om ildsjæle. Her kan hans beskrivelse af optimister og deres betydning for tillid i samfund, give en række forklaringer. Desuden er hans pointer vedrørende vigtigheden af det tværkulturelle, blandt andet relevant under punkterne omkring forankring.

Udover at underbygge den overordnede pointe om at fred ikke blot opstår i det øjeblik, at en fredsaftale er indgået, men at der er behov for en indsats, der arbejder lokalt på at sikre en positiv fred. Så bidrager *Galtungs* teori også med relevante betragtninger i forhold til flere af modellens underpunkter. Princippet om meta og mikro konflikter kommer i spil i under punktet om alternativ problem definition. Hans teori om kreativ konflikt løsning og transcendering af konflikter er relevant netop under punktet om kreativ konfliktløsning.

[6] Jeg har foretaget mindre modifikationer af ordlyden i modellen, for at tilpasse den, til denne case, men overordnet set er modellen den samme.

Dette er en tilgang og et analyseapparat der forsøger at integrere, så mange som muligt af de aspekter, der er væsentlige i forhold til at skabe en positiv områdeudvikling i et postkonflikt område.

Tillid vs. social kapital

"Social capital is a capability that arises from the prevalence of ***trust*** in society or in certain parts of it" (Fukuyama, 1996, s. 26).

Som man kan læse af ovenstående citat, er tillid helt centralt i forhold til social kapital. Jeg har under hele processen med dette speciale gjort mig en række overvejelser i forhold til hvordan det var mest hensigtsmæssigt at indfange og beskrive de samlende kræfter, som sammenføjer og forener folk, selv i disse splittede samfund. Et af de for tiden mest brugte begreber til at beskrive disse kræfter er social kapital. I denne analyse har jeg imidlertid valgt at anvende Uslaners tillidsbegreb til dette formål. Min vurdering er at social kapital er for diffus en term, især i forhold til begrebsliggørelsen af det personnære perspektiv, men også helt praktisk i forhold til operationaliseringen af begrebrebberne i analyserbare delelementer. Eksempelvis har jeg i udformningen af spørgeskemaundersøgelsen fundet tillidsbegrebet langt mere operationelt og umiddelbart tilgængeligt. Dette er en styrke for resultatet af analysen, i særdeles når man arbejder med udgangspunkt i en fortolkende tilgang. En analyse der fortolker diffuse og svært operationaliserbare teoretiske begreber ud af empirien kan hurtigt blive intetsigende og værdiløs.

Uslaner (2002, s. X) er selv bevidst om ovenstående problematik:

> Even the casual reader will notice that I barely mention 'social capital' in the text. That was not an oversight; it reflects lessons learned the hard way. After being pummeled for redefining terms and spending too much time hearing others try to do the same thing, I decided to concentrate on what interested me: trust. Then my thinking began to get more focused and I started categorizing what it would take to argue that trust is indeed a moral value and what sorts of consequences would flow from this position. As my work developed, I realized that there were many different facets of trust and that I needed to acknowledge this.

Det skal ikke betragtes som et opgør med social kapital, eller som en kritik af begrebets berettigelse, men mere som en tilkendegivelse af det behov der er for at konkretisere og nuancere begrebets delementer, så det ikke drukner i teoretiske diskussioner, men netop bliver muligt at forankre i den konkrete praksis og omsætte til operationelle analyserbare begreber.

Derfor rummer dette speciale ikke en større udredning af social kapital, men nøjes med at fokusere på tillidsdelen. Tillid og social kapital er to meget tæt forbundne elementer, der på mange måder er hinandens forudsætninger. Det vil derfor være unaturligt ikke at berøre social kapital som term, når undersøgelsen fokus kredser omkring to integrerede begreber; netværk og tillid.

> The difference between generalized and particularized trust is similar to the distinction Putnam (2000, 22) draws between "bonding" and "bridging" social capital. We bond with our friends and people like ourselves. We form bridges with people who are different from ourselves. ***The central idea distinguishing generalized from particularized trust is how inclusive your moral community is.*** When you only trust your own kind, your moral community is rather restricted. And you are likely to extend trust only to people you think you know. So particularized trusters rely heavily upon their experiences (strategic trust)–or stereotypes that they believe to be founded in knowledge in deciding whom to trust. But they are not agnostic about strangers. Particularized trusters assume that people unlike themselves are *not* part of their moral community– and thus may have values that are hostile to their own. (Uslaner, 2002, s.26f).

Som man kan se af ovenstående nævnes tillid ofte som en af grundpillerne i social kapital. Der vil i dette speciale derfor også blive brugt forskellige kilder, der tager udgangspunkt i social kapital, til dels fordi det er der den største mængde information er tilgængelig, men også fordi begreberne bygger på så mange af de samme principper, at en stor del af konklusionerne vil kunne overføres. Derfor har det også været muligt at integrere Uslaners tillidsteori i Andersen og Løves analyse model, som til dels udspringer af social kapital teori.

Desuden er fokus på tillid blevet valgt, da der netop i postkonflikt områder er et stort behov for at genopbygge den mellemmenneskelige tillid.

CCPA: Open Fun Football Schools

CCPA (Cross Cultures Project Association) er en humanitær non-profit organisation, der blev grundlagt i 1999. Organisationen har sit hovedkontor i København, men har lokale filialer i en række af de lande, hvor Open Fun Football Schools gennemføres. OFFS er CCPA's primære aktivitet og på mange måder, det program, som tegner organisationen udadtil. Skolerne blev startet af CCPA's grundlægger Anders Levinsen i 1998 og de første skoler blev afviklet i Bosnien-Hercegovina, men konceptet blev efterfølgende eksporteret til en række andre lande:

Figur 3. CCPA's udviklingshistorie.

Balkan:	***Trans Caucasus and Central Eastern Europe:***	***Middel East:***
Bosnia Herzegovina (1998)	Georgia (2003)	Lebanon (2005)
Macedonia (2000)	Armenia (2004)	Iraq (2005)
Serbia and Montenegro (2001)	Azerbaijan (2005)	Jordan (2005-2007)
Croatia (2003)	Moldova (2006)	Syria (2005-2007)
Kosovo (2006)	Ukraine (2010)	

(CCPA, s.a.)

Opstarten i det krigshærgede Bosnien-Hercegovina blev valgt, da Anders Levinsen havde et særligt forhold og kendskab til landet, fordi han under krigen på Balkan var udstationeret for FN i netop Bosnien-Hercegovina.

Cross Cultures Project Association (CCPA) beskriver selv deres koncept Open Fun Football Schools (OFFS), som man kan se herunder:

Figur 4. OFFS konceptet.

Definition	The Open Fun Football Schools programme	
The Meaning	What makes the product attractive	To build friendships and sport co-operation among children and adults from divided communities based on equality and non-discrimination.
The Solution	What makes the product work	"The children's Grassroots Football Universe" An informal platform where people of different backgrounds can meet and bond while discussing children – future – welfare.
The Product	What makes the product a reality	• Open Fun Football Schools • Regional meetings, training seminars and workshops for staff and volunteers • Football equipment
The Technology	What makes the product possible	• Our pedagogical "Fun Football Concept" • The seminar curricula for instructors, school leaders and coaches

Kilde: CCPA, s.a.

Idéen bag skolerne er, som det ligger i navnet, at de skal være sjove og fyldt med fest og farver. Udgangspunktet for skolerne var den model, som man kender fra de danske fodboldskoler, som DBU siden 1993 (DBU, 2010) har afviklet i Danmark i løbet af sommeren. Dette koncept er efterfølgende blevet videreudviklet og ikke mindst tilpasset den lokale kontekst og kultur. Fælles for de lande, hvor OFFS afvikles, er at de er områder, der er præget af konflikt i større eller mindre grad.

> In this kind of post conflict setting we are specialized in using:
>
> a) our specific pedagogical "Fun-Football-Concept" as tool to rally children and adults living in divided communities around an activity of common interest ('bridging'), and

b) our stakeholder/civil society approach as tools to build a sustainable structures in civil society, where people of different backgrounds can meet and interact ('bonding') while discussing: *children - welfare - future.* (CCPA, s.a.).

På OFFS bruges ’sjove’ lege og spil som et redskab til at fremme processen der fodrer til, at lærere, ledere, trænere og børn fra forskellige etniske og sociale baggrunde arbejder sammen. Gennem programmet er der desuden blevet uddannet hundredvis af trænere fra fodboldklubber og lærere fra folkeskoler. Ifølge CCPA har de siden 1998 organiseret 1.262 OFFS for mere end 250.000 drenge og piger. Yderligere har de rekrutteret mere end 50.000 frivillige der har hjulpet med at afvikle skolerne, hvorfra mere en 25.000 trænere og ledere har deltaget i et af CCPA’s 3-5 dages seminar (CCPA, s.a.).

Figur 5. OFFS statistik.

	OFFS 2010		Run Festivals		2010		OFFS 1998-2010		
	OFFS	Children	Events	Children	Total Events	Total Children	Period	OFFS	Children
Balkan									
Bosnia & Herzegovina	19	4.243	12	1.986	31	6.229	1998-2010	235	49.093
Croatia	18	3.570	8	1.810	26	5.380	2003-2010	144	29.906
Kosovo	8	1.770	2	360	10	2.130	2006-2010	39	7.908
Macedonia	22	4.137	21	4.509	43	8.646	2000-2010	199	40.488
Montenegro	0	0	0	0	0	0	2007-2009	22	4.600
Serbia	18	3.638	44	4.956	62	8.594	2001-2010	197	40.048
Total	85	17.358	87	13.621	172	30.979		836	172.043
Caucasus and CEEC									
Armenia	17	3.264	34	5.596	51	8.860	2004-2010	94	18.144
Azerbaijan	12	2.304	91	6.785	103	9.089	2004-2010	86	16.202
Georgia	15	2.880	69	7.172	84	10.052	2003-2010	110	20.498
Moldova	15	2.880	35	5.574	50	8.454	2006-2010	55	10.560
Ukraine	17	3.264	18	1.307	35	4.571	2010	17	3.264
Total	76	14.592	247	26.434	323	41.026		362	68.668
Middle East									
Iraq	2	382	1	225	3	607	2005-2010	19	4.622
Jordan	0	0	0	0	0	0	2005-2007	16	2.987
Lebanon	5	1094	18	1.210	23	2.304	2005-2010	17	4.547
Syria	0	0	0	0	0	0	2005-2009	16	3.411
Total	7	1.476	19	1.435	26	2.911		68	15.567
Grand total	168	33.426	356	41.490	521	74.916		1.266	256.278

Kilde: CCPA, s.a.

Barnet i centrum

Deltagerne er børn og voksne, der lever i splittede samfund på grund af etniske, religiøse, sociale, økonomiske, kulturelle eller andre forskelle. Børnene på fodboldskolerne er piger (minimum 30 % skal være piger) og drenge mellem 7-11 år, herunder børn af flygtninge, internt fordrevne og hjemvendte familier, forældreløse børn og børn med særlige behov. Herudover er en lang række voksne mere eller mindre aktive; forældre, ledere, trænere og assistenter i OFFS programmer.

Den næste figur viser OFFS fodbold univers. Her kan man se de mange forskellige interessenter, der er involveret i arbejdet med at afvikle OFFS.

Figur 6. Fodbold universet.

Kilde: CCPA, s.a.

Sloganet i forbindelse med denne model er ’barnet i centrum’. Det interessante ved dette motto er ikke i sig selv at barnet er i centrum, men i lige så høj grad den måde hvorpå det kommer det. Barnet kommer først for alvor i centrum i det øjeblik, at man har fået involveret og engageret alle de nævnte interessenter. Man kan altså ikke bare sætte barnet i centrum

uden også at engagere det omgivende netværk, der gør dette centrum til et positivt og muligt sted at være.

CCPA aktiviteter er organiseret med fokus på en regional strategi, som sigter på at lette muligheden for at krydse grænser gennem samarbejde mellem nationer og på tværs af antagonistiske befolkningsgrupper indenfor landet og regionen.

Figur 7. OFFS retningslinjer.

Open Fun Football Schools

- Brings teachers, leaders, trainers, and children from different ethnic and social backgrounds to work together
- Creates a physical, psychological and social environment where children feel confident, stimulated and secure
- Is based on a strong local foundation, democratic principles, voluntarism and parent support
- Brings new impulses and educates hundreds of qualified coaches from the football clubs and teachers from the elementary schools
- Motivates children and adults to join the local football clubs and promote children's grassroot football activities
- Distributes thousands of footballs and other sport equipment to the benefit of the local football clubs

Kilde: CCPA, s.a.

Open Fun Football Schools bruges som et redskab til at bringe folk fra splittede samfund, som i Bosnien-Hercegovina, sammen i situationer, hvor kommunikationen mellem forskellige etniske og sociale grupper er brudt sammen.
OFFS program er målrettet lokalsamfundet og baseret på engagement fra lokale frivillige, lokale fodboldklubber og lokalsamfundet som helhed. Hver Open Fun Football School varer 5

dage og består af minimum 200 drenge og piger, 15 frivillige trænere og 12 træner assistenter (CCPA, s.a.).
Desuden vil der som oftest være opfølgende aktiviteter organiseret af de lokale frivillige, efter skolen er afsluttet. Aktiviteterne er organiseret i overensstemmelse med CCPA's grundlæggende værdier og principper:

- De sportslige aktiviteter bør som udgangspunkt fremme græsrodsfodbold for alle.
- Aktiviteterne skal yderligere fremme kvinders deltagelse i fodbold på alle niveauer – (minimum 30 % deltagere af spillere, trænere, ledere m.v.)
- Aktiviteterne skal udvise socialt ansvar. Tilsvarende skal alle aktiviteter være organiseret på en måde, der sikrer mangfoldighed i forhold til for eksempel etnisk, social, religiøs og politisk baggrund.
- Fodbold aktiviteterne bør ledes og organiseres af frivillige trænere og ledere.
- Disse trænere og ledere skal som minimum have deltaget i et af CCPA's seminarer.
- Aktiviteterne skal være demokratiske og gennemsigtige i deres lokale forankring.
- Alle aktiviteter gennemføres i overensstemmelse med 'twin-city' tilgangen (Street football world, 2009)

Twin-city tilgangen dækker over en model hvor "[…] football clubs, leaders, coaches and children from minimum 2 municipalities and three football clubs representing hostile population groups organize an Open Fun Football School jointly" (CCPA, s.a.). Tankegangen bag dette er at sikre kommunikation og mobilitet på tværs de delte samfund. I visse tilfælde er der også tre forskellige kommuner eller områder der går sammen om en skole, som så flytter fra by til by i løbet af ugen. Denne tankgang videreføres også i forbindelse med de regionale seminarer, hvor der er deltagelse af frivillige fra forskellige lande og regioner.

Fodboldskolerne

Selve skolernes praktiske udformning er en klassisk fodbold bane der inddeles i en række små felter. Børnene roterer i løbet af dagen rundt og prøver de forskellige aktiviteter, som hvert felt repræsenterer.

Foto: Lau Tofft-Jørgensen ©

Denne fodboldskole i Bugojno er placeret på byens stadion, hvilket er tilfældet for mange af fodboldskolerne. Dette bidrager til at gøre skolerne til en særlig begivenhed. Da jeg besøgte denne skole, blev dagen indledt med en kort ceremoni, hvor en dreng fik en speciel gave. Hans far var to uger forinden blevet dræbt af en terrorbombe mod den lokale politistation.

Nogle af aktiviteterne er klassiske fodboldaktiviteter, hvor fodboldfærdigheder udvikles og øves. Andre af aktiviteterne kan være helt andre ting som volley, hockey, dans eller diverse lege.

Foto: Lau Tofft-Jørgensen. ©

Denne skole finder sted i byen Travnik, hvor billedet af den opdelte skole også kommer fra. De børn der ikke må lege sammen i deres frikvarter, har her mulighed for at mødes til OFFS. Desuden er denne skole arrangeret på et militært område. Banen man ser her ligger lige op af byens kasserne, hvilket i netop denne sammenhæng virker meget symbolsk.

Et typisk skoleforløb

1. **Område og by udvælges**: Skolerne er nu blevet så populære, at de forskellige områder i mange tilfælde søger om at blive vært for skolerne. Det har også medført at CCPA kan stille flere krav til værtskommunerne. Tidligere blev lokationerne udvalgt på baggrund af en række strategiske betragtninger som etnicitet, symbolværdi og geografi. Disse betragtninger indgår stadig i overvejelserne, men CCPA agerer ikke længere i samme grad den opsøgende part.
2. **Aftale mellem de lokale parter om økonomi, faciliteter og andre praktiske forudsætninger**: Her aftales alle de praktiske elementer i forhold til afviklingen af skolen. CCPA stiller for eksempel krav om at kommunerne betaler for transport, mad og drikke til børnene.
3. **Rekruttering af trænere og ledere:** De frivillige rekrutteres af den lokale fodboldskoleleder og kan have meget forskellig baggrund. En stor gruppe kommer fra, de lokale skoler og idræts klubber. Det samme gælder i vid udstrækning for børnene. Lederne og trænerne gennemgår, inden de kan deltage i afviklingen af en skole, i et CCPA kursus, hvor de møder trænere og ledere fra andre lande og regioner.
4. **Afvikling på dagen**: På selve dagen hvor skolen starter, opstilles udstyr om morgenen før børnene ankommer. Efter en åbningsceremoni uddeles T-shirts, kasketter med videre til børnene og her efter går selve sportsaktiviteterne i gang. Dette mønster gentager sig de følgende dage, med den forskel, at aktiviteterne typisk rykkes til 'tvillinge byen' efter en dag eller to.
5. **Afrunding og fordeling af udstyr**: Efter skolens sidste dag fordeles udstyrspakken mellem de lokale arrangører og sportsklubber. Dette vil i mange tilfælde blive brugt i løbet af året til forskellige opfølgende aktiviteter.

Selve grundformen med aktiviteterne og banens indretning var stort set identisk for alle de skoler jeg besøgte. Der var dog alligevel en del variation i form af, den fysiske ramme, de frivillige og diverse tillægsmoduler eller sideaktiviteter, der blev koblet på standartmodellen. Skolen, jeg besøgte i Šamac, blev for eksempel indledt med et, sang og danseshow.

Foto: Lau Tofft-Jørgensen. ©

Her ses den første gruppe dansere i aktion, hvilket var til stor glæde for de mange fremmødte lokale. Desuden bliver det, som man kan se, optaget af den lokale tv-station. Dette var typisk for stort set alle de skole jeg besøgte, at de formåede at tiltrække sig stor lokal opbakning og opmærksomhed.

Et andet eksempel på lokal kreativitet var på skolen i Travnik, hvor de lokale frivillige havde indrettet en ’sundhedsstation’, hvor der blev undervist i sundhed, kost og ernæring.

Foto: Lau Tofft-Jørgensen. ©

På billedet ses netop denne sundhedsstation. Her var der mulighed for at få foretage forskellige sundhedstest og modtage råd og vejledning, om sundhed, kost og motion.

Tiltag som disse er eksempler på det lokale ejerskab og initiativ, som til stadighed med til at forny og udvikle OFFS konceptet.

Seminarerne

Alle ledere og trænere skal som nævnt gennemføre et CCPA's seminar. Disse består typisk af en række øvelser på banen, hvor forskellige aktiviteter afprøves og udvikles. Herudover gennemgår deltagerne en række workshops, hvor forskellige teoretiske og pædagogiske elementer behandles. Desuden diskuteres også mere grundlæggende ting, som hvad kendetegner en god træner, og hvordan får man glade børn?

Foto: Lau Tofft-Jørgensen. ©

Her ses en gruppe trænere i færd med en workshop i Jahorina. Også i forbindelse med disse seminarer praktiseres den tværkulturelle tankegang, med deltagere fra flere forskellige lande og regioner.

Udover det praktiske og det faglige der finder sted i forbindelse med CCPA's aktiviteter, spiller det sociale også en vigtig rolle. Der gøres meget ud af at skabe et miljø, hvor alle føler sig godt tilpas og har mulighed for at byde ind med deres respektive holdninger. Der arbejdes på denne måde med at skabe en fælles CCPA identitet, som alle kan stå inde for på tværs af baggrund. Det er vigtigt, at alle kommer til at føle ejerskab for det fælles projekt, hvilket forsøges opnået både gennem workshops, fest og med udstyr. Samtidig er det også i forbindelse med disse seminarer, at de frivillige får mulighed får indblik i CCPA's historie og værdier. Dette kombineret med samværet, med andre frivillige, er med til at skabe en fælles identitet, eller korpsånd.

Analyse og diskussion

Jeg vil i dette afsnit analysere CCPA's arbejde i Bosnien-Hercegovina med udgangspunkt i Andersen og Løves model for positiv områdeudvikling. Analysen er struktureret efter de otte delelementer, der indgår i denne model. For hver af de forskellige delelementer i analysen vil jeg, som beskrevet i afsnitte om den samlede analyseramme, yderligere inddrage den tidligere præsenterede teori, samt den indsamlede empiri.

Disposition for analysen

- Alternativ problemdefinition
- Ildsjæle og netværk
- Kreativ konfliktløsning
- Fælles mål for fremtiden
- Rammer og spilleregler
- Lokal forankring
- Ekstern forankring
- Ændre omverdens syn/den gode fortælling

Alternativ kollektiv problemdefinition - *At skabe en alternativ kollektiv problemdefinition: Hvad ser lokalbefolkningen som de vigtigste problemkomplekser? Omverdenens problemopfattelser er ikke nødvendigvis den samme som den lokale.*

Som Andersen og Løve nævner, er det langt fra sikkert, at den lokale problemdefinition stemmer overens med den som omverden har. Det er vigtigt at få afdækket den diskrepans og finde frem til de centrale problemstillinger (mikrokonflikter) jf. Galtung.

Der er en tendens til, at der ofte investeres mange ressourcer i at opbygge og styrke økonomiske og politisk-demokratiske initiativer centralt. Det er der som sådan ikke noget galt i, men det vil som oftest tage lang tid, før disse initiativer forankres lokalt og kan bidrage med en positiv effekt i forhold til folks hverdag. Det gælder derfor om at finde frem til de lokale udfordringer og meget gerne også 'lokale' løsningsmuligheder. Det kan i CCPA's tilfælde for eksempel være, at der mangler fritidsaktiviteter til børn og unge, og at de lokale fodboldklubber ikke fungerer. I en række byer var fodboldfacilliterne under krigen blevet brugt til andre formål og efterladt i en miserabel forfatning. Mange fodboldbaner blev mineret, brugt som marker eller fangelejer (Gasser, 2002). I forbindelse med OFFS har den fysiske genopbygning og oprydning derfor også været et vigtigt element, der har været en forudsætning for at aktiviteterne har kunnet finde sted. I Bosnien-Hercegovina fungerer de frivillige idrætsklubber ikke altid godt, da klubmedlemskabet ofte er relativt dyrt, der er begrænset adgang til materiel, udstyr og baner og de begrænsede ressourcer prioriteres ofte elitefokusering frem for breddeidrætsudøvere. Her bidrager CCPA med en konkret løsning på et meget nærværende problem, ved at uddanne trænere, etablere og genetablere idrætsanlæg og distribuere bolde og andet sports udstyr.

Et andet ofte meget nærværende problem, som en række 'Sport, Development & Peace' organisationer arbejder med (The international platform on sport and development, s.a.) er reintegration af ekskombattanter. Udover at tilbyde sikkerhed og økonomiske reformer er der som led i en fredsstrategi også behov for en tilgang, der fokusere på at erstatte atmosfæren af frygt, med et 'almindeligt' hverdagsliv og tilbyder, især unge mennesker et alternativ til militante og kriminelle grupper (Kaldor, 2006, s. 147f). Det er vigtigt at skabe muligheder og rammer for at udvikle en positiv fremtid. Løsningen vil, som Kaldor her nævner, i mange tilfælde være helt konkret at sikre, at der er nogle positive aktiviteter og beskæftigelsesmuligheder, der kan erstatte den dagsorden konflikten har sat. "Many soldiers would like to give up banditry and find settled jobs or, in the case of children and young people, an education. But reintegration programmes have not been very successful because of unemployment and labor shortages inadequate educational facilities" (Kaldor, 2006, s. 147). Sporten og OFFS besidder her et stort potentiale, da det er relativt nemt at skabe et fodboldhold, og på den måde bidrage med positivt indhold i hverdagen og til en fornemmelse af normalitet. Traditionelt vil fokus være på at skabe jobs og beskæftige folk på den måde (Galtung, 2000). Dette er ofte en vanskelig og langsommelig proces i konfliktområder, som

forudsætter genopbygning og udvikling af erhvervsstrukturen m.m. Alternativt kan sport, i et vist omfang bruges til at erstatte det 'tomrum' der kan opstå efter konfliktens afslutning, og normalisere dele af hverdagslivet.

> By mixing ex-combatants and non-combatants on the same teams, sport-based initiatives can help to replace military affiliations with new team-based bonds and relationships. The identities and status that ex-combatants derived from their military rank and prowess are replaced by community status gained through sport skills and accomplishments. (SDP IWG, 2008, s. 228).

Netop denne gruppe er vigtig at få delagtiggjort, normaliseret og integreret, for at sikre fremtidig stabilitet. Dette er dog ikke en gruppe, som CCPA specifikt har målrettet deres aktiviteter til, men en række af de frivillige i CCPA tilhører netop denne gruppe. Under mit feltophold oplevede jeg tidligere aktive militsfolk, som under krigen kæmpede på hver deres side, spille fodbold sammen og stå sammen side om side for at arrangere en fællesfodboldskole.

En række af disse alternative problemer er ikke nødvendigvis særligt iøjnefaldende og nemme at observere. Jeg oplevede på en rejse rundt i landet, sammen med trænere og ledere fra CCPA, hvordan flere af dem havde en form for 'dobbelt syn', forstået på den måde, at de stadig kan se usynlige grænser, kontrolposter og andre minder fra krigens tid, når de bevæger sig gennem landskabet.

Der eksisterer således en række lokale problemer, der består af konkrete fysiske og praktiske udfordringer for befolkningen i de konfliktramte områder. Samtidig findes der også problemer af mere psykologisk karakter, som er vanskeligere at identificere. Begge dele skal identificeres og adresseres for at arbejdet med forsoning skal kunne lykkes. CCPA gør dette ved, her og nu, at skabe aktiviteter og løse konkrete problemer samt at engagere og uddanne frivillige, der har indsigt i og forstår at prioritere de relevante, konkrete og lokale udfordringer.

Ildsjæle og netværk - *At synliggøre ressourcer i form af ildsjæle, uformelle og formelle netværk, samt at en brobygning til omverdenen kan mobiliseres og være motor i en forandringsstrategi.*

Drivkraften i CCPA har været, og er til stadighed, en lang række ildsjæle og det netværk, de er en del af og er i stand til at aktivere i forskellige sammenhænge. Det er et af grundprincipperne i CCPA, at bygge på disse folk og give dem mulighed for at bidrage positivt til det lokale civilsamfund.

> The task ahead is to revitalize the functioning of existing social structures, incorporating them into the mainstream of development by empowering people to participate in decisions about their own communities' needs, resources, and actions-in short, building a civil society capable of mediating between individuals, groups, and the state. (Colletta & Cullen, 2000, s. 111)[7].

Det er dog ikke nødvendigvis nogen nem opgave, at identificere de rette ildsjæle i en postkonfliktsituation. Meget tyder dog på, at det netop har været en af CCPA's styrker, at rekruttere dedikerede frivillige.

> Power is diffuse in such settings, and does not operate out of a statist hierarchy. It is diffuse because of the multiplicity of groups, weakened central authority, the shifting of alliances, the autonomous nature of action within alliances and groups by subgroups, and the general dynamic of groups and individuals seeking local influence and control. The consequence of this diffusion is two folded. In the first place, it is never easy to assess the ability of individual leaders either to control the action of the groups they claim to represent or to deliver their constituencies. Second, it is difficult to identify appropriate mechanisms for establishing representation within a population, and harder still to locate decision-making structures that are not fluid and ephemeral. (Lederach, 1997, s. 14).

Det er derfor en balance, både at 'respektere' de eksisterende magtstrukturer, samtidig med, at man ønsker at forandre og sætte en alternativ dagsorden. Der vil dog, jf. Anderson (2002, s. 229), altid findes mennesker og netværk der rummer et potentiale for at samle folk på tværs af skel.

Nedenstående diagram er baseret på besvarelsen af et spørgsmål i min spørgeskemaundersøgelse, hvor respondenterne, har svaret på hvilke motiver der ligger til grund for deres engagement i CCPA.

[7] Data bag dette eksempel stammer fra undersøgelser foretaget i Cambodja.

Figur 8. Motiver for deltagelse blandt frivillige i CCPA i Bosnien-Hercegovina.

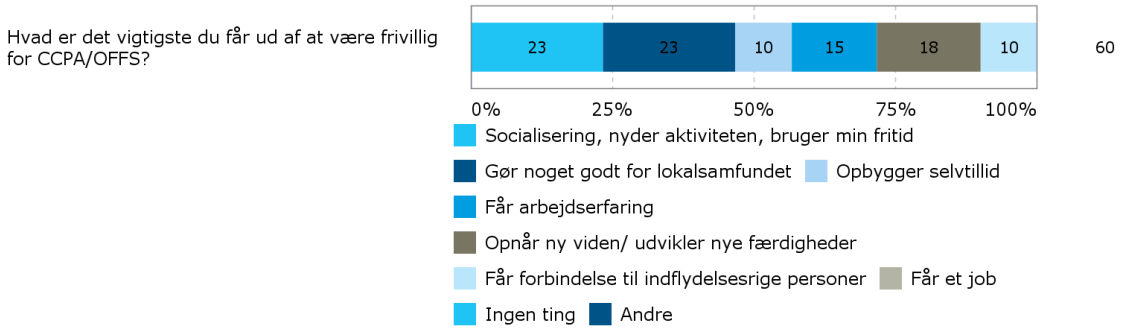

Kilde: (Tofft-Jørgensen, 2011).

Figur 8. og 9. indikerer, at det er ildsjæle der leverer det frivillige arbejde for CCPA. Af ovenstående tabel, kan man læse at, en af de to vigtigste årsager til at folk er frivillige i CCPA er for, at *Gøre noget godt for lokalsamfundet.* Mens man af nedenstående figur 9. kan se, at 100 % af respondenterne fra CCPA, svarer at de har lavet frivilligt arbejde, udover det de laver for CCPA, inde for det seneste år, mens kun 4,5 % af gennemsnitsbefolkningen (i 2008) svarede at de, havde lavet frivilligt arbejde inde for det seneste år. Hvilket er en signifikant forskel (Chi², P< 0,000).

Figur 9. Har du inden for de seneste 12 måneder lavet frivilligt arbejde (i anden sammenhæng end CCPA)?

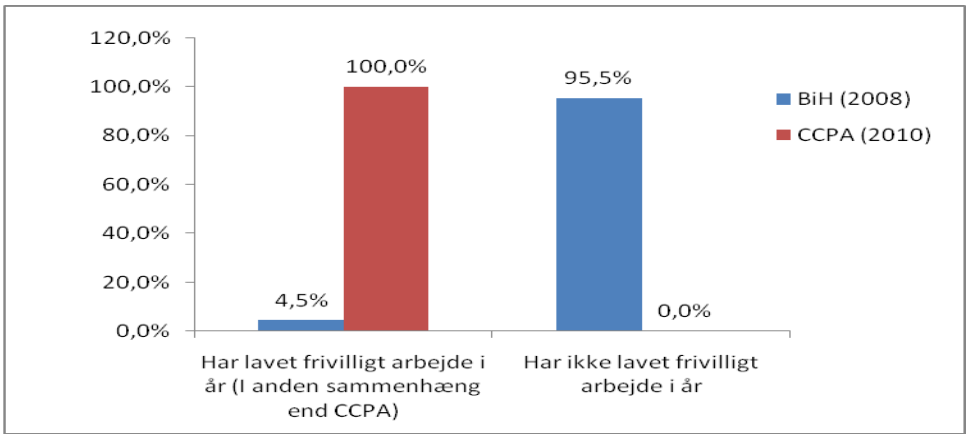

Kilde: (UNDP, 2009; Tofft-Jørgensen, 2011).

Det tyder altså på, at det er ’meget’ dedikerede frivillige, som CCPA formår at rekruttere. Dette billede vil dog ikke nødvendigvis være unikt for CCPA, som organisation, men kan også være knyttet op på den tankegang der ligger til grund for frivillighed som sådan (jf. Uslaner, 2002). “The connection between high associativeness and high social trust that does exist is probably due to a process of self-selection by which the people who are most likely to join and be active in associations or networks are those who are already high on social trust […]” (Rothstein, 2004, s. 16). Det er en betragtning, Uslaner (2002), som udgangspunkt deler. Det vil typisk være en bestemt type mennesker (optimister), der engagerer sig i frivilligt arbejde. Han fremhæver netop optimister og folk med højt generaliseret tillids niveau, som dem der vil indlade sig på den slags.

Figur 10. Hvilket af følgende udsagn er du mest enig i?

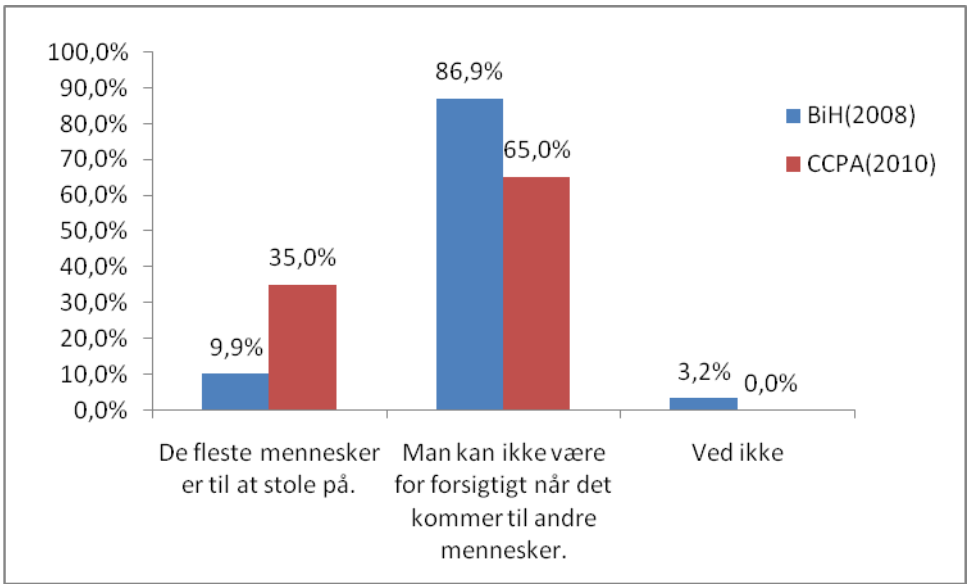

Kilde: (UNDP, 2009; Tofft-Jørgensen, 2011).

Ovenstående figur bekræfter netop det mønster. Det generaliserede tillidsniveau blandt gruppen af CCPA trænere og ledere er signifikant (Chi², P< 0,001) højere end hos gennemsnitsbefolkningen. Dette kan til dels skyldes, at de folk som CCPA rekrutterer på forhånd har haft et højt generaliseret tillidsniveau. Alternativt kan det tilskrives, at folk gennem deres engagement i CCPA har opbygget et højere niveau. Dette er et yderst relevant spørgsmål, som jeg meget gerne ville have belyst yderligere, men blandt andet på grund af mit datasæts begrænsede størrelse, er det ikke muligt at give et kvalificeret bud på dette. Dog kan man på baggrund af CCPA’s tværkulturelle koncept, som samler mange forskellige typer af

mennesker, med afsæt i Uslaners teori fra tidligere, godt argumentere for at disse aktiviteter har en positiv indvirke på tillidsniveauet.

I denne sammenhæng er dette dog ikke altafgørende. Selvom man ikke kan tilskrive forskellen en effekt af CCPA's tværkulturelle arbejde, vil det stadig være positivt, at man har rekrutteret en god gruppe folk med høj generaliseret tillid (optimister). De vil forhåbentlig have en positiv afsmittende effekt på resten af gruppen jf. 'Lake Wobegon effekten'. "The best providers of development assistance are probably voluntary people's organizations engaging in people-people rather than expert-expert dialogues, providing assistance closer to the basic needs, and being ready to accept reciprocity" (Galtung, 1996, s. 136).

Resultatet af spørgeskemaundersøgelsen viser at den undersøgte gruppe (CCPA trænere og ledere) har et generaliseret tillidsniveau, der er højere end gennemsnitsbefolkningens. Dette kan indikere, at CCPA udvikler og opbygger et højere niveau af generaliseret tillid blandt de frivillige aktive. Det kan på den anden side også være et udtryk for, at CCPA tiltrækker frivillige, der i forvejen har et højt generaliseret tillidsniveau.

Kreativ konfliktløsning - *At forbedre evnen til kreative konfliktløsninger i forhold til kontroversielle temaer som tryghed og kriminalitet.*

Kreativ konfliktløsning ligger i forlængelse af den alternative problemdefinition. Det bygger, som Galtung (2002) blandt andet beskrev, på at man ikke uden videre skal acceptere den problemdefinition, der ligger på overfladen og på ikke at lade sig låse fast på traditionelle løsninger. Som et eksempel på, at CCPA har valgt en alternativ løsning, kan nævnes 'Twin city'-modellen. "Twin city"-modellen indebærer, at fodboldaktiviteterne flyttes fra by til by, fra dag til dag. Det kan på mange måder virke omstændeligt, at flytte skolerne, med alt hvad det indebær af mennesker og udstyr, mellem byerne fra dag til dag, men på længere sigt kan det vise sig at være denne type kreative brobyggende løsninger, der bidrager bedst til at løse konflikten. Et andet eksempel, der på overfladen kan virke banalt er, at deltagerne gives ens tøj. Ved at deltagerne bærer ens T-shirts og kasketter, kommer de alle til at ligne hinanden. Det bliver derfor vanskeligt, at afgøre hvilken baggrund den enkelte har, og nemmere at opbygge en fælles identitet.

Foto: Lau Tofft-Jørgensen

På billedet ses, at de ens T-shirts og kasketter giver børnene en ensartet fremtoning. Det bliver vanskeligere at afgøre hvilken baggrund den enkelte har og dermed lettere at opbygge en fælles identitet.

Et andet aspekt, der er værd at nævne, er den position, CCPA har haft mulighed for at indtage, som neutral 3. part (jf. Ropers). Tidligt i mit arbejdsforløb var et af mine væsentlige undersøgelsesspørgsmål: Hvorfor etablerer frivillige i Bosnien-Hercegovina ikke selv en fodboldskole? Hvorfor var der brug for en dansk organisation til at iværksætte og organisere dette arbejde? En stor del af forklaringen skal findes i det potentiale, der ligger netop i, at være neutral 3. part. På den baggrund har CCPA haft en 'unik' mulighed for, dels at analysere de dybereliggende problemstillinger mere objektivt, og måske vigtigst af alt, at samle folk på 'neutral' grund uden at blive betragtet som part i konflikten. Her kan en neutral 3. part spille en vigtig rolle jf. afsnittet om mediatorer.

> Together with the realm of societies, it also faces the challenge of creating new forums, forms, and procedures with which it can tackle the historical and psychosocial levels and relational aspects of ethnopolitical conflicts. Both developments should also be exploited in order to strengthen non-ethnic ties and loyalties […] *In transforming ethnopolitical disputes, third parties play a decisive role as initiators and agents of wide-ranging peacealliances.* […]The concept of peace alliances should therefore embrace not only the linking-up of peace-making and peace-building (and possibly also peacekeeping), but also

> the prospect of increased interconnections between internal and external peace-makers. (Ropers, 1995, 84f).

På den måde har CCPA benyttet sin position til at identificere forsonende kræfter og potentialer på begge sider af konfliktens parter og efterfølgende givet dem en mulighed for, i fællesskab, at udvikle en positiv vision for fremtiden.

Både 'twin-city' konceptet og 'uniformerings' -delen, er ret ressourcekrævende elementer og kunne måske betragtes, som overflødige, hvis CCPA's fokus blot lå på den sportslige del; at levere mest muligt sport/fodbold for pengene. Men måden hvorpå forsoningselementet inkorporeres, viser hvordan der tænkes i kreative løsninger tilpasset den specifikke kontekst.

Fælles mål for fremtiden - *At bevæge sig fra problem- og ressourceidentifikation til at sætte sig konkrete mål for lokalsamfundets fremtid.*

Processen med at bevæge sig fra problem- til ressourceidentifikation, er væsentlig for forsoningsprocessen og for at sikre en fælles fremtid for alle involverede parter. I forhold til forsoningsdelen, som ligger i dette, arbejder CCPA med en indirekte tilgang (CCPA, s.a.). Fokus ligger på at skabe en fælles nutid og fremtid, frem for at fokusere på fortidens konflikter og problemer. Fortiden bearbejdes således indirekte, gennem arbejdet for at skabe en fælles fremtid. "Opportunity must therefore be given for people to look forward and envision their shared future. […] for this to happen, people must find ways to encounter themselves and their enemies, their hopes and their fears" (Lederach, 1997, s. 27). Galtung (1998, s. 85) betegner det som: 'The joint reconstruction approach' i forhold til genopbygning af helt fysiske ting, som facilliteter, men også strukturer og netværk. "What matters is the togetherness at work, reflecting on the mad destruction, shoulder to shoulder and mind to mind" (Galtung, 1998, s. 85). "[…] there is wisdom in the old Chinese adage of turning a bad thing into a good; but never letting that serve as an excuse for the horror that struck. The task of the peaceworker might be to serve as catalysts for good dialogues about development." (Galtung, 1998, s. 57). Det handler altså, som det også blev indikeret i de forrige afsnit, om at skabe en ramme inden for hvilken der kan ses fælles muligheder for fremtiden. I forhold til netop Bosnien-Hercegovina, som case, er det væsentligt at have i baghovedet, at disse folk, i mange tilfælde, har en positiv fortid bag sig. "A Serbian villager in Bosnia had more in

common, culturally speaking, with a Muslim co-villager than with a Serb from Belgrade" (Eriksen, 2001, s. 50).

Foto: Lau Tofft-Jørgensen ©

På dette billede fra Sarajevo centrum, se henholdsvis et jødisk bibliotek, minareten fra en moske og kirketårnet fra en ortodoks kirke, inden for en afstand af 50 meter. Det illustrerer at der her er en lang tradition for at leve fredeligt sammen side om side.

Kulturen bliver ofte brugt som argument for brug af vold (Galtung, 1998). Det er derfor vigtigt at opbygge et nyt/alternativt fælles kulturelt fundament. Man kan måske ikke skabe en stærk fælles Bosnisk identitet gennem et sådant sports projekt, men man kan skabe en fælles sportsidentitet, der ikke bygger på etnicitet.

> First, although people and nations see their identities as fixed, they are not. Identities, like all belief systems, are not immutable essences, but rather are socially constructed and, as such, are modifiable. Second, unlike land and other physical objects, identities are not zero-sum; the definition of "us" need not include the defeat or devaluation of "them". (Ashmore, Jussim, Wilder & Heppen, 2001, s.228).

Hvis vi igen tager afsæt i eksemplet med 'to skoler under et tag', hvor man med den model, vælger at forsøge at undgå *problemer* ved at adskille de to etniske grupper. Har vi på den anden side 'twincity' tilgangen, hvor man identificerer de børn og *ressourcer*, der ønsker forsoning og bygger på dem. Fokus flyttes på den måde fra problemfokusering til ressourcefokusering. I stedet for at sige: "Folk kan ikke lide hinanden, så vi deler dem op" (problem fokus), så vælger CCPA at sige, vi finder dem der kan/vil og bygger på dem (ressource identifikation).

Nedenstående diagram illustrerer, at den dominerende holdning i CCPA-gruppen er, at krigen selvfølgelig har præget dem, men at der nu samtidig eksisterer et behov for at fokusere på fremtiden. Det er et billede jeg har fået bekræftet under mit feltophold i Bosnien-Hercegovina. Denne udvikling kommer ligeledes til udtryk i UNDP's (2009) undersøgelse, hvor også størstedelen svarer, at de er kommet videre med deres liv. Dette harmonerer godt med CCPA's indirekte tilgang, hvor man mødes om at skabe en fælles fremtid frem for at fokusere på fortidens metakonflikt (jf. Galtung).

Figur 11. Hvor vigtigt er det, der skete under krigen fra 1992-1995 for dig personligt – Hvilken indflydelse har krigen på dit hverdagsliv?

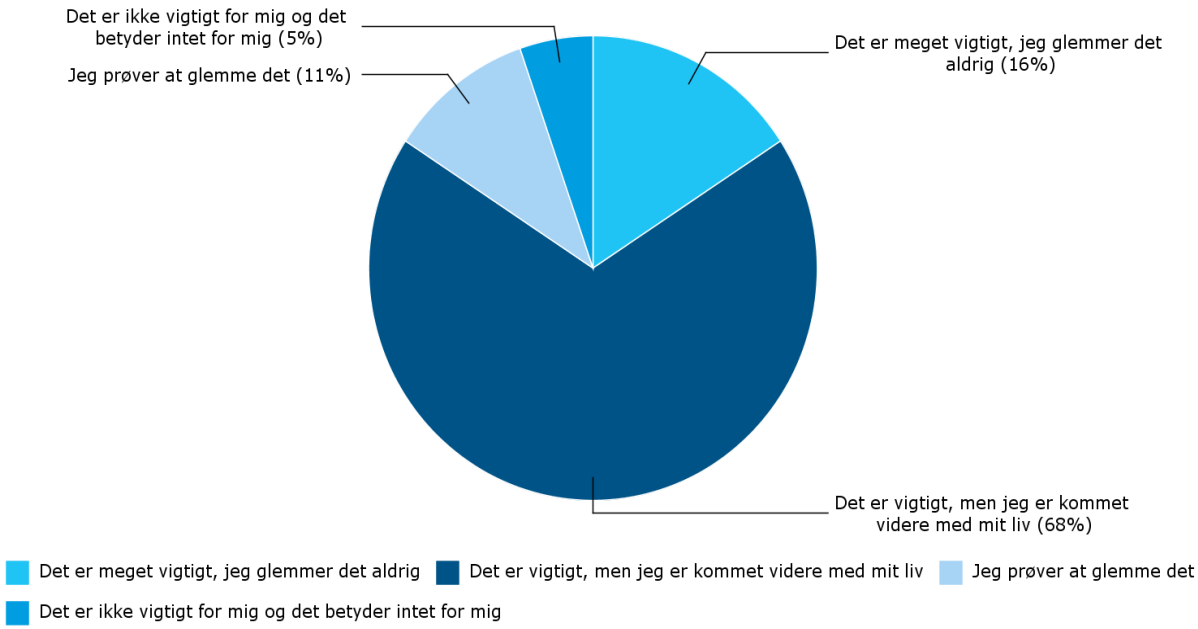

Kilde: (Tofft-Jørgensen, 2011).

Arbejdet her kræver derfor, som vi også så i afsnittet om alternativ problemdefinition, en dynamisk tilgang i den forstand, at man som organisation er nødt til løbende at kontrollere og justere for at sikre, at man arbejder med de rette problemstillinger. De problemer og udfordringer der var mest present umiddelbart efter krigen, er ikke nødvendigvis de samme, som er vigtige nu. I forhold til krigen i Bosnien-Hercegovina var det en lille gruppe der rent faktisk var direkte involveret i krigshandlingerne, men en stor gruppe, der er påvirket af krigen og som efterfølgende har skullet 'normaliseres'.

Rammer og spilleregler - *At sikre en vis enighed om procedurer, rammer og spilleregler i processen for at implementere en forandringsplan.*

I denne forbindelse kan man sige, at sporten er et glimrende redskab, da den netop bidrager til at skabe en fælles ramme og med spilleregler for deltagernes fælles virke. Man kan argumentere for, at sporten adskiller sig fra andre kulturelle aktiviteter, som også er forsøgt brugt i lignende sammenhænge. Udover at sport adskiller sig fra for eksempel musik og teater, ved blandt andet at indeholde fysisk kontakt, adskiller det sig også ved, at der på forhånd ligger et socialt regelsæt og en (nærmest universel) referenceramme, som de fleste mennesker har kendskab til. Dermed ikke sagt, at der ikke er en lang række divergerende værdisæt og fortolkninger inden for sporten, men der eksisterer på forhånd et kendskab og en villighed, hos en bred gruppe af deltagere og potentielle deltagere, til at acceptere nogle overordnede fælles spilleregler. Her tænker jeg ikke kun i forhold til spillet på banen, men også på en generel forståelse af hvad det vil sige at indgå i en sportskontekst. Sport er i den forstand, mange steder i verden allerede forankret i kulturen. Hvis et barn kommer hjem til sin mor og spørger om han eller hun må begynde at spille fodbold, så vil moderen, selvom hun måske aldrig selv har spillet fodbold, formentlig alligevel have kendskab til sporten og nogle af de grundlæggende regler. CCPA (s.a.) er selv begyndt at bruge termen 'empty signifier' til at beskrive, både sporten og den rolle, som de selv udfylder. 'Empty' eller 'floating signifiers', som det også betegnes, er blandt andet blevet brugt i forbindelse med (semiotiske) analyser, for eksempel i forbindelse med reklamer og politik. Termen dækker over, *ikke* entydigt eller klart definerede ord eller symboler, som alligevel bruges, som fælles reference ramme. I den forståelse giver det mening, at betragte den rolle som CCPA og OFFS har spillet

i Bosnien-Hercegovina, som værende 'empty signifier' ellers måske nærmere 'empty unifier'. Altså en ramme som folk selv har kunnet mødes og udfylde.

Derfor spiller træner- og lederseminarerne en central rolle, i forbindelse med at forstå, diskutere og udvikle mål og visioner. På den måde udfyldes denne ramme, som CCPA stiller til rådighed og det sikres at de lokale frivillige opnår en følelse af ejerskab.

> Like for restructuration the task of the peace worker is obviously to know a lot about these issues and then stimulate dialogues, and debates. Dialogues and debates are the lungs of a democratic society. The round table is an excellent vehicle for this if we can assume that the conflict is in a phase where the parties are willing to see and even to listen to each other. (Galtung, 1998, s. 64).

Det er i høj grad tankegangen bag CCPA's seminar, hvor de arbejder med en sådan tilgang. Via workshops og plenum sessioner, får alle deltagere mulighed for at komme med deres bidrag. Herud over ligger der også en vis tryghed og pondus i at CCPA, som neutral 3. part, kommer med et populært og gennemprøvet koncept. På den måde er der klare rammer og spilleregler, der sikrer, at alle parter integreres og bliver hørt.

Lokal forankring - *At handlingskapaciteten og troen på forandringernes mulighed helst skal nå ud over de hyperaktives kreds. Man kan kalde det horisontal forankring indadtil og nedadtil.*

Et vigtigt element i denne proces, er som Lederach tidligere beskrev det, at bygge på centrale personer i lokalsamfundet, som har mulighed for, at skabe forbindelser og udvide netværket i flere retninger. CCPA har været gode til at ramme folk, der har kunnet udvide netværket, både opadtil og nedadtil ved at bygge lokale og kulturelle ressourcer. Desuden indgår CCPA i samarbejde med repræsentanter fra mange forskellige institutioner, som lærer, politi, medier, politikere.

Det er vigtigt i en fase hvor projektet skal udbredes fra de hyperaktives kreds til en større befolkningsgruppe, og det er i høj grad her, at CCPA har manifesteret sig ved at nå så bredt ud som tilfældet er. I teoriafsnittet om krig og konflikt kom det tydeligt frem, at de største og hyppigste konsekvenser af de intranationale konflikter, var problemer, som følge af nedbrudt

tillid, netværk og strukturer. I arbejdet med at genopbygge disse, kan man med fordel brugen sporten:

> Thus the role of sport in promoting social networks and active citizenship is potentially important. Research suggests that people actively involved in sport are more likely to play an active role in the community in other ways and thus sport, it is argued, can be used as an appropriate tool for community building. (Amara, Coalter, Aquilina, Taylor, Argent, Betzer-Tayar, Green & Henry, 2005, s. 80).

Dette bakkes yderligere op af nedenstående diagram, der viser, at Ledere og trænere i CCPA 'alle' er aktive i anden sammenhænge end CCPA og størstedelen af dem endda mindst en gang om måneden, eller mere.

Figur 12. Har du inden for det seneste år lavet andet frivilligt arbejde end for CCPA/OFFS?

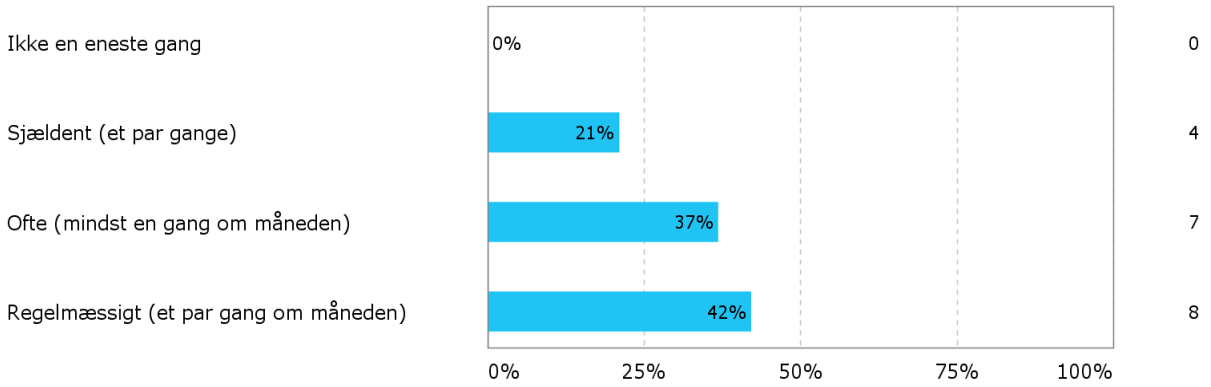

Kilde: (Tofft-Jørgensen, 2011).

CCPA blev som nævnt startet op af en række ildsjæle, der via deres kontakter og netværk fik programmet udviklet og forankret. Netop netværk og forankring er meget afgørende i forhold til at, sikre at projektet når udover de hyperaktives kreds. Der ligger en række udfordringer i dette, da det for eksempel kræver at nye folk får mulighed for, at byde ind med deres ideer og gøre sig egne erfaringer, hvilket i en vis grad forudsætter, at de oprindelige ildsjæle giver slip og plads. Det er en udfordring, som CCPA til stadighed må forholde sig til, at sikre den rette balance mellem nye og gamle frivillige. I deres tilfælde er det i vid udstrækning en større udfordring, at skille sig af med 'gamle' frivillige, end det er at rekruttere nye.

Ekstern forankring - *Opbygning af indflydelsesgivende netværk og relationer til relevante magtcentre uden for lokalområdet). Det man kunne kalde den vertikale forandring udadtil og opadtil.*

"Development organizations, whether involved in conflict prevention or in reconstruction efforts, should adopt policies that help strengthen and rebuild responsive vertical social capital […]" (Colletta & Cullen, 2000, s. 108). Det at sikre vertikal forankring er et vigtigt element, men også noget CCPA er ret bevidste om. Et godt eksempel på det er satellit modellen (fodbold universet). Her kan man tydeligt se, at selvom det er barnet og aktiviteten, der er i centrum, så er det ikke, det der fylder mest. Det er hele det netværk og alle de interessenter rundt om der gør det til centrum. CCPA arbejder meget 'bag facaden' på at have et godt forhold til relevante partnere og 'magt centre'. En del af det kommer også til udtryk i nedenstående diagram.

Figur 13. Har du inden for de seneste 12 måneder været i kontakt med medlemmer af følgende?

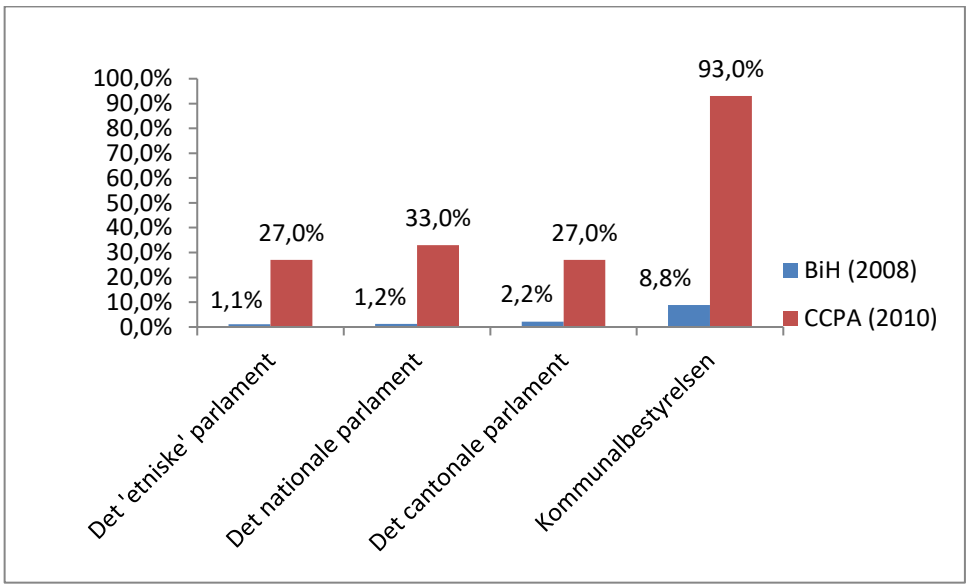

Kilde: (UNDP, 2009; Tofft-Jørgensen, 2011).

Her er det tydeligt, at CCPA gruppen, langt oftere er i kontakt med det politiske system end gennemsnitsbefolkningen. En del af dette ligger i naturlig forlængelse af deres arbejde med OFFS, og kan ikke nødvendigvis tilskrives et større politisk engagement, men ser man på det

fra et demokratisk perspektiv, vil det dog under alle omstændigheder, kunne betragtes som positivt, at der er kontakt mellem befolkningen og de politiske instanser (Rothstein, 2004).

Udover kontakt til relevante personer, så er det tværkulturelle fokus, som også Uslaner beskrev det i tillidsafsnittet, meget vigtigt. Det er en pointe Rothstein også deler med ham:

> Social intelligence is something people learn through intensive interaction with other people, especially others who are not the 'same kind' as they. This implies that if we want to 'invest' in social capital, we should create conditions that ensure that they will, early in their lives, interact frequently with people who are not of the 'same kind' as they. (Rothstein, 2005, 98f).

Der er ikke nogen garanti for at foreninger og andre netværk øger det generaliserede tillidsniveau, hvis dette skal opnås kræver det at netværket har tværkulturel karakter (jf. Uslaner, 2002).

Figur 14. Hvor ofte tilbringer du tid sammen med folk, med anden etnicitet end din egen?

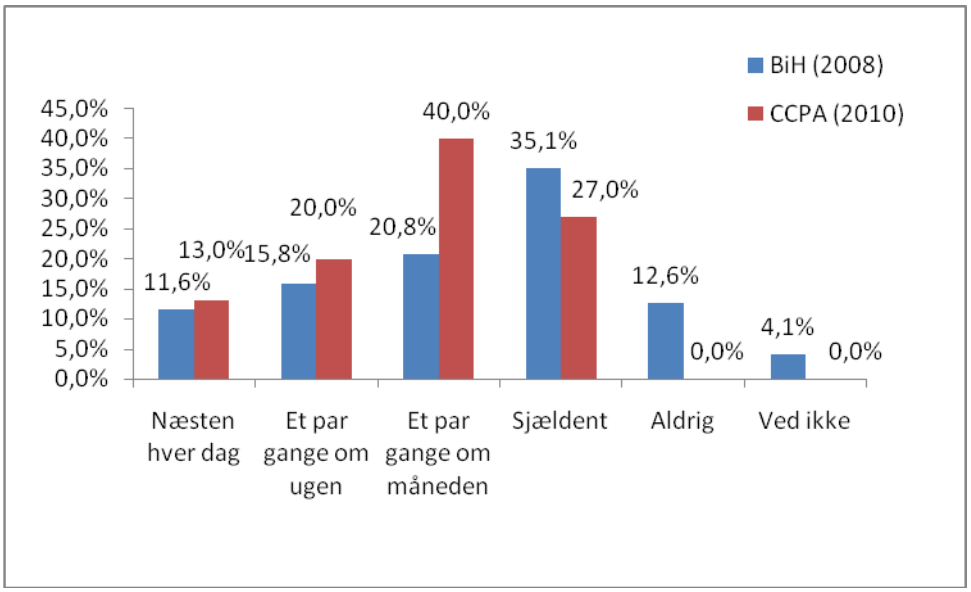

Kilde: (UNDP, 2009; Tofft-Jørgensen, 2011).

Som jeg allerede har været noget inde på, så er det tværkulturelle element meget vigtigt. Ikke mindst, hvis man ønsker at skabe generaliseret tillid (jf. Uslaners teori). Ovenstående diagram viser, at CCPA gruppen, alle har kontakt til folk med anden etnisk baggrund end deres egen,

og at de også har det oftere end gennemsnits befolkningen. Udover etnicitet findes der også en række andre kulturelle og sociale grupperinger der bør indtænkes.

Man skal derfor arbejde bevidst for, at i videst muligt omfange, at få alle samfunds grupper involveret. I forhold til kønsperspektivet rummer sport nogle spændende muligheder. Dels har sport historisk set en bred appel til unge mænd, som ofte er den gruppe, der er direkte involveret i konflikten og voldshandlingerne. ”Above 90 % of direct violence around the world is done by men so demystification of the male mystique is needed […]” (Galtung, 1998, s. 64). I forhold til kvinder kan der ligge en stærk signalværdi i at give dem mulighed for at manifestere sig inden for er verden, der på mange måder, må betragtes som, et traditionelt konservativ mandsdomineret domæne. En pointe der i øvrigt, er gældende for de fleste grupper, der er klemt eller marginaliseret i forhold til det øvrige samfund.

Ændre omverdens syn/den gode fortælling - *Evnen til at udfordre og ændre omverdenens skeptiske syn på området.*

Udover vigtigheden af at forankre projektet lokalt, er et andet vigtigt punkt at ændre omverdens syn på området. Sport og kultur kan i denne forbindelse spille en vigtig rolle.

> To remain developed, internalize externalities in the nature, person, social world and culture spaces so that all spaces become reproducible (sustainable) over time. […] to develop, not merely to grow. […] In human space, this goes beyond improving health and education levels. […] ***Culture is that symbolic framework***, the mind-set that shapes our thought, speech, and action. (Galtung, 1996, s. 182f).

Det er i tråd med det, vi så i forrige afsnit omkring den signalværdi, der kan ligge i sporten. Sport og kultur (civilsamfundet) er i den forstand et sted, hvor det er muligt at skabe og signalere alternativer til konfliktens diskurs. På den måde kan man sig, at noget af det CCPA, bruger OFFS til i tråd med tankegangen bag at skabe ’civiliserede zoner’(jf. kaldor), er til at signalere et normaliseret område. I den sammenhæng er det også oplagt at OFFS, kan bruges til at sende nogle positive signaler, og ændre fokus fra det negative konfliktprægede, til det positivt fremadrettede. Yderligere har CCPA udviklet sig til at være et større internationalt netværk. Jeg nævner det i denne sammenhæng, da dette netværk bruges aktivt til at besøge

hinanden og udveksle erfaringer. Under mit feltarbejde i Bosnien-Hercegovina, var der blandt andet besøg af en gruppe af CCPA's ledere og trænere fra Libanon.

Foto: Lau Tofft-Jørgensen ©

På billedet ses en ung bosnisk træner i færd med at forklare, gruppen af ledere og trænere fra Libanon, hvordan de arbejder med OFFS koncept på denne skole.

I den forbindelse oplevede jeg en vis stolthed hos de lokale værter over, at der kommer folk langvejs fra for at lære af dem. "State policies, markets, and civil society can all contribute to or detract from this process. In this perspective, communities are viewed not just as victims with needs but as survivors with capacities" (Colletta & Cullen, 2000, s. 112). I den forstand ligger der i sport et potentiale til at ændre omverdens syn ved at flytte fokus til det positive (civiliserede zoner). Her kan man vise noget positivt, mens det andre steder kan tage lang tid før det er muligt at fortælle en tilsvarende positiv historie. Det er vigtigt at identificere og udbygge de områder hvor konflikten tilsidesættes.

Konklusion

På baggrund af den netop afsluttede analyse, kan det konkluderes, at CCPA, med projektet OFFS i Bosnien-Hercegovina, rummer elementer fra alle de otte punkter, som Andersen og Løves model fremhæver som de vigtigste for at skabe positiv områdeudvikling. Som det fremgår af ovenstående analyse, har de otte elementer forskellig relevans for OFFS arbejde i Bosnien-Hercegovina.

1. at skabe en alternativ kollektiv problemdefinition ved, at adressere lokale udfordringer, der ikke nødvendigvis er identiske med de centralt definerede problemer, relateret til metakonflikten i Bosnien-Hercegovina. Dette sker i OFFS tilfælde i særlig grad via deres frivillige leder- og trænernetværk, der bidrager med stærk lokal forankring og kendskab til den specifikke kontekst.

2. at synliggøre ressourcer i from af ildsjæle og netværk ved at engagere og motivere lokale ildsjæle og bygge netværk, lokalt, nationalt og internationalt. Dette er rygraden i OFFS. OFFS formår at rekruttere og uddanne dedikerede frivillige, der har et bredt engagement i frivilligt arbejde, der også ligger udenfor CCPA's regi. Dette antages at have en positiv effekt på det omgivende samfund.

3. at forbedre evnen til kreativ konfliktløsning ved selv at gå forrest med kreative og alternative løsninger og på den måde inspirerer andre til at følge trop. OFFS har som neutral 3. part haft muligheden for at tage initiativer til kreativ konfliktløsning. Dette sker eksempelvis med løsninger som "Twin city"-modellen.

4. at bevæge sig fra problem- til ressourceidentifikation ved, at fokusere og bygge på de ressourcer og personer, der ønsker en fælles fremtid og give dem mulighed for at skabe civiliserede zoner. Jeg vurderer, at OFFS samlede aktiviteter har bidraget til at ændre det det negative konfliktprægede fokus hos deltagerne, ved at bygge civiliserede zoner baseret på lokale ressourcer. Denne vurdering baseres bl.a. på at 68 % af de adspurgte deltagere tilkendegiver, at de er kommet videre med deres liv (i forhold til krigen).

5. at sikre enighed om procedurer, rammer og spilleregler ved, gennem sporten, at give en fælles referenceramme og levere et gennemarbejdet koncept. Her har det været en ubetinget fordel at sporten historisk og kulturelt har haft en særlig position i området.

6. at handlingskapaciteten og troen på forandring når ud over de hyperaktives kreds ved at engagere bredt i lokalsamfundet og til stadighed rekruttere og uddanne ny frivillige på tværs af kulturer. På baggrund af at CCPA siden 1998 har mere en 250.000 børn og 50.000 frivillige med på deres skoler og seminarer, må man betegne projektet som værende forankret ud over de hyperaktives kreds.

7. at udvikle evnen til at udfordre og ændre omverdens syn på området ved med gode eksempler og positive historier, at fortælle og illustrere et alternativ til den gængse opfattelse af området, som er præget af konflikten. Ved gennemførelsen af OFFS i de splittede samfund, har CCPA statueret en række eksempler, der repræsenterer og signalerer et alternativ til det konfliktprægede billede, der normalt tegnes.

8. at opbygge indflydelsesgivende netværk og relationer til relevante magtcentre ved fortsat aktivt at benytte og udbygge CCPA's netværk, såvel lokalt, som internationalt. Dette ses blandt andet ved, at CCPA's frivillige ledere og trænere har langt hyppigere kontakt til folkevalgte repræsentanter i det politiske system end gennemsnitsbefolkningen. Dette gør sig gældende på alle niveauer fra lokalt til nationalt.

Med udgangspunkt i ovenstående delkonklusioner er det derfor sandsynligt, at antage, at OFFS i Bosnien-Hercegovina bidrager til en positiv områdeudvikling.

Yderligere kan det på baggrund af spørgeskemaundersøgelsen konkluderes, at den undersøgte gruppe af frivillige (CCPA trænere og ledere), har et, 'generaliseret tillidsniveau', der er højere end gennemsnitsbefolkningens var i 2008. Hvilket med afsæt i Uslaners tillids teori, ligeledes må betragtes, som positivt i forhold til områdeudvikling, da netop generaliseret tillid og de 'optimister' den repræsenterer, er vigtige for et velfungerende samfund.

På den baggrund kan det konkluderes, at OFFS rummer en række potentialer i forhold til at fungere som en neutral platform og samlingspunkt for konfliktens parter. Potentialerne forløses ved at facilitere skabelsen af 'normaliserede' tværkulturelle zoner, der giver mulighed for at erstatte krigens problemfokusering med et positivt fremadrettet ressourcefokus. Samtidig rummer netop de tværkulturelle fællesskaber et potentiale for at øge det generaliserede tillidsniveau i samfundet.

Litteraturliste

Amara, M., Coalter, F., Aquilina, D., Taylor, J., Argent, E., Betzer-Tayar, M., Green, M. & Henry, I. (2005). *The Roles of Sport and Education in the Social Inclusion of Asylum Seekers and Refugees: An Evaluation of Policy and Practice in the UK.* Institute of Sport and Leisure Policy Loughborough University & University of Stirling.

Andersen, J. & von Hadeln Løve, F. (2007). Social kapital og empowermentprocesser i lokalsamfund. I P. Hegedahl & S. L. Rosenmeier (Red.) *Social kapital: som teori og praksis.* (s. 67-112) Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

Anderson, M.B. (2002). Can My Good Intentions Make Things Worse? I J.P. Lederach & J.M. Jenner (Red.) *A Handbook of International Peacebuilding: Into the Eye of the Storm.* (s. 225-233) San Fransico: Jossey-Bass.

Ashmore, R.D., Jussim, L., Wilder, D. & Heppen. J. (2001). Conclusion: Toward a Social Identity Framework for Intergroup Conflict. I R.D. Ashmore, L. Jussim & D. Wilder (Red.) *Social Identity, Intergroup Conflict and Conflict Reduction*. (s. 213-250) New York: Oxford University Press.

Banks, M. (2007). *Using Visual Data in Qualitative Research.* London: SAGE Publications.

Beredskabsstyrelsen (2009, 6. november). *Dansk beredskab bygger bro i Bosnien.* Downloadet 25. juli 2011, fra: http://www.brs.dk/info/2009/1106.htm.

Brøndum, T. (2007). *Delte identiteter? En analyse af uddannelsespolitik samt national og religiøs identitetsdannelse i bosniske skoler.* Speciale ved Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Afdeling for Religionshistorie. Downloadet 8. Marts 2011, fra: http://www.diis.dk/sw61070.asp.

Buch-Hansen, H. & Nielsen, P. (2005). *Kritisk realisme.* Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

van Cerveld, M. (2003). *Krig og krigsteori.* København: Gyldendal.

CCPA (s.a.). Downloadet 25. Juli 2011, fra: http://www.ccpa.eu/.

CIA (2011, 20. Januar). *Europe: Bosnia and Herzegovina.* Downloadet 10. Februar 2011, fra: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html.

Clausewitz, C. V. (2010). *Om krig.* Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Coalter, F. (2007). *A Wider Social Role for Sport.* Abingdon: Routledge.

Colletta, N.J. & Cullen, M.L. (2000). *Voilent Conflict and the Transformation of Social Capital: Lessons from Cambodia, Rwanda, Guatemala and Somalia:* Washington: The World Bank.

Collier, M. (2009). The Applied Visual Anthropology of John Collier: A Photo Essay. I S. Pink (Red.) *Visual Interventions: Applied Visual Anthropology.* (s.29-50) New York: Berghahn Books.

Collier, P., Elliott, V.L., Hegre, H., Hoeffler, A., Reynal-Querol, M. & Sambanis, N. (2003). *Breaking the Conflit Trap: Civil War and Development Policy*. Washington: World Bank and Oxford University Press.

DBU (2010, 19. maj) *Downloads og statistik.* Downloadet 1. august 2011, fra: http://www.dbu.dk/boern_og_unge/skoler_og_camps/DBUs%20Fodboldskole/praktiske_oplysninger/downloads_og_statistik.aspx.

Duffield, M. (1997). NGO relief in war zones: towards an analysis of the new aid paradigm. *Third World Quarterly*. Vol. 18, No. 3, s. 527-542.

Eriksen, T.H. (2001). Ethnic Identity, National Identity, and Intergroup Conflict: The Significance of Personal Experiences. I R.D. Ashmore, L. Jussim & D. Wilder (Red.) *Social Identity, Intergroup Conflict and Conflict Reduction*. (s. 42-68) New York: Oxford University Press.

Europarådet (2000). *Education in Bosnia and Herzegovina.* Dokument nr. 8663. Downloadet 20. Marts 2011, fra: http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8663.HTM.

Europarådet (2006). *Bosnia and Herzegovina: Compliance with obligations and commitments and implementation of the post-accession co-operation programme.* Downloadet 20. Marts 2011, fra: https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1013207&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75.

Flyvbjerg, B. (2000). *Rationalitet og magt: Bind I Det konkrets videnskab.* 1.udgave, 9. oplag. Århus: Akademisk Forlag.

Forbes, H.D. (1997). *Ethnic Conflict: Commerce, Culture, and the Contact Hypothesis.* New Haven and London: Yale University Press.

Fukuyama, F. (1996). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity.* New York: Free Press Paperbacks.

Gasser, P. (2002). *Open Fun Football Schools in Bosnia & Herzegovina: Breaking post-war ice.* (University og Lausanne 2nd edition, 10 June 2002) Nyon, Schweiz.

Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and civilization.* Oslo: Prio & London: Sage.

Galtung, J. (1998). *After Violence: 3R, Reconstruction, Reconciliation, Resolution: Coping With Visible and Invisible Effects of War and Violence.* Princeton: Transcend.

Galtung, J. (2000). *Conflict Transformation by Peaceful Means: The Transcend Method.* New York: United Nations.

Giulianotti, R. (2011). Sport, peacemaking and conflict resolution: a contextual analysis and modeling of the sport, development and peace sector. *Ethnic and Racial Studies.* Vol. 34 No. 2, s. 207-228.

Hardin, R. (2006). *Trust.* Cambridge: Polity Press.

Hasse, C. (2010). Mødet. I K. Hastrup (Red.), *Ind i verden: En grundbog i antropologisk metode.* (s. 71-93) København: Hans Reitzels Forlag.

Hastrup, K. (2010a). Introduktion. I K. Hastrup (Red.), *Ind i verden: En grundbog i antropologisk metode.* (s. 9-35) København: Hans Reitzels Forlag.

Hastrup, K. (2010b). Metoden. I K. Hastrup (Red.), *Ind i verden: En grundbog i antropologisk metode.* (s. 399-420) København: Hans Reitzels Forlag.

Hough, P. (2008). 'Make Goals Not War': The Contribution of International Football to World Peace. *The International Journal of the History of Sport.* Vol. 25, No. 10, september 2008. (1287-1305).

Hulgård, L. (2008). *Sociale entreprenører: en kritisk indføring.* København: Hans Reitzels Forlag.

Håkansson, P. (2003). *Will contact increase trust?: A case study of the Young Officers Programme*. Sarajevo: Balkan analysis group.

Jespersen, J. (2004). Kritisk realsime – teori og praksis. I L. Fuglsang & P.B. Olsen (Red.) *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne: På tværs af fagkulturer og paradigmer.* (s.145-177) Frederiskberg: Roskilde Universitetsforlag.

Kaldor, M. (2006). *New & Old Wars:Organized Violence in a Global Era. 2nd Edition.* Cambridge: Polity Press.

Kickballchange (s.a.) *Boban kick.* Downloadet 1. August 2011., fra: http://kickballchange.wordpress.com/

Korac, M. (2008). Gender, conflict, and social capital. I M. Cox (Red.) *Social Capital and Peace-Building: Creating and resovling conflict with trust and social networks.* (s.107-121) Abingdon: Routledge.

Kristiansen, S. & Krogstrup, H.K. (1999). *Deltagende observation: Introduktion til en samfundsvidenskabelig metode*. København: Hans Reitzels Forlag.

Kruhonja, K. (2002). A View from the Balkans. I J.P. Lederach & J.M. Jenner (Red.) *A Handbook of International Peacebuilding: Into the Eye of the Storm.* (s. 143-149) San Fransico: Jossey-Bass.

Kvale, S. (1997). *Interview: En introduktion til det kvalitative forskningsinterview.* København: Hans Reitzels Forlag.

Launsø, L. & Rieper, O. (2005). *Forskning om og med mennesker: Forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskning.* København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

Lederach, J.P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies.* Washington, DC: United States Institute of Peace.

Levy, N. (2004). *Identity Politics in the Schools of Bosnia-Herzegovina and Croatia.* Paper presented at the University of Pittsburgh's Center for Russian and East European Studies Graduate Student Conference, March 5-6, 2004., Downloadet 20. Marts 2011., fra: http://www.allacademic.com/one/wpsa/wpsa04/index.php?cmd=wpsa04_search&offset=0&limit=5&multi_search_search_mode=publication&multi_search_publication_fulltext_mod=fulltext&textfield_submit=true&search_module=multi_search&search=Search&search_field=title_idx&fulltext_search=Learning+National+Identity%3A+Identity+Politics+in+the+Schools+of+Bosnia-Herzegovina+and+Croatia.

MacDonald, D. (2009). Living Together or Hating Each Other? I C. Ingrao & T.A. Emmert (Red.) *Confornting the Yugoslav Controversies: A Scholars' Initiative.* (s.390-424) West Lafayette: Prude University Press.

Martinussen, J. D. (1994). *Samfund, stat og marked: En kritisk gennemgang af teorier om udvikling i den 3. verden.* København: Mellemfolkelig Samvirke.

Nygaard, C. (2005). Kritisk realisme som paradigme for forskning i forretningsrelationer. I C. Nygaard (Red.), *Samfundsvidenskabelige analysemetoder.* (s. 45-71) Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

Olsen, P. B. & Pedersen, K. (2003). *Problemorienteret projektarbejde: en værktøjsbog.* 3. udgave, 2003, 4. oplag. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

Orwell, G. (1945). The sporting spirit. *Tribune.* December 1945. London. Downloadet 7. April 2011., fra: http://orwell.ru/library/articles/spirit/english/e_spirit.

Paffenholz, T. (2008). Exploring opportunities and obstacles for a constructive role of social capital in peacebuilding: A framework for analysis. I M. Cox (Red.), *Social Capital and Peace-Building: Creating and resovling conflict with trust and social networks.* (s.186-201) Abingdon: Routledge.

Pettigrew, T.F. (1998). Intergroup Contact Theory. *Annual Review of Psychology.* 49, s. 65-85.

Pew Global Attitudes survey (2007). *Pew Global Attitudes survey.* Spring 2007, 47 nations. Downloadet 13. Juni 2011, fra: http://pewglobal.org/category/datasets/.

Ramian, K. (2007). *Casestudiet i praksis.* Århus: Academica.

Ramsbotham, O., Woodhouse, T. & Miall, H. (2005). *Contemporary Conflict Resolution: The prevention, management and transformation of deadly conflicts.* (2. Ed.) Cambridge: Polity Press.

Rasmussen, K. (2005). Fotografiske feltnoter. *Dansk pædagogisk tidsskrift.* (2), Maj 2005, s. 64-75.

Ropers, N. (1995). *Peaceful Intervention: Structure, Process and Strategie for the Constructive Regulation of Ethnopolitical Conflicts.* Berlin: Berghof Forschungszentrum für konstruktive Konfliktbearbeitung.

Rothstein, B. (2004). Social Trust and Honesty in Goverments: A Causal Mechanisms Approach. I J. Kornai, B. Rothstein & S. Rose-Ackerman (Red.), *Creating Social Trust in Post-Socialist Transition.* (s. 13-30) New York: Palgrave Macmillan.

Rothstein, B. (2005). *Social Traps and the Problem of Trust.* New York: Cambridge University Press.

Rubow, C. (2010). Interviewet som deltagerobservation. I K. Hastrup (Red.), *Ind i verden: En grundbog i antropologisk metode.* (s. 227-245) København: Hans Reitzels Forlag.

Solesbury, W. (2001). *Evidence Based Policy: Whence it Came and Where it's Going.* (Working paper 1) London: ESRC Centre for Evidence Based Policy and Practice, Queen Mary, University of London.

Sport for Development and Peace International Working Group (2008). *Harnessing the Power of Sport for Development and Peace: Recommendations to Governments.* Toronto: Right to Play.

Street Football World (2009). *Evaluation Report: Cross Culture Project Association/Open Fun Football Schools.* Downloadet, 20. Juni 2010, fra: http://www.ccpa.eu/data/files/evaluationsreviews/090901-net-dev-membership-evaluation_ccpa_offs.pdf

Smith, D. (2004). *Towards a Strategic Framework for Peacebuilding: Getting Their Act Together.* Oslo: PRIO - International Peace Research Institute.

Summerfield, D. (2003). Effects of war: moral knowledge, revenge, reconciliation, and medicalised concepts of "recovery". *British Medical Journal.* (325), 9, November, s. 1105-1107. London: BMJGroup.

The international platform on sport and development (s.a). Downloadet 25. Juli 2011, fra: http://www.sportanddev.org/.

Udenrigsministeriet (2006, 13. December). *Baggrund: Opløsningen af Jugoslavien og krigen 1991-95.* Downloadet 10. februar 2011, fra: http://www.um.dk/da/menu/Udenrigspolitik/LandeOgRegioner/Europa/VestligeBalkan/Baggrund/OploesningenAfJugoslavienOgKrigen199195/.

UNDP (2009). *The Ties that Bind: Social capital in Bosnia and Herzegovina.* National Human Development Report 2009. Sarajevo: UNDP.

Uslaner, E. (2002). *The Moral Foundations of Trust.* New York: Cambridge University Press.

Wanis-St. John, A. & Dew, K. (2006). *The missing link?: Civil Society & Peace Negotiations: Contributions to Sustained Peace.* Paper presented at the 47th Annual Convention of the

International Studies Association San Diego, March 23, 2006. Downloadet 17. marts 2011, fra http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/1/0/0/2/6/pages100264/p100264-1.php.

World Value Survey (2005). *The 2005 World Value Survey: the fourth wave.* Downloadet 13. Juni 2011, fra http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSData.jsp.

Yin, R. K. (2003). *Applications of Case Study Research.* 2nd Edition. (Applied social research methods series; v 34) London: SAGE Publications.

Bilag (Se bilags mappe)

Bilag 1. Spørgeskema (Bosnisk)

Bilag 2. Spørgeskema (Engelsk)

Bilag 3. Frekvenstabeller

Bilag 4. Spørgeguide 1. (Lise Kissmeyer)

Bilag 5. Spørgeguide 2. (Lau)

Bilag 6. Interview transkriberet

Bilag 7. Stikordsdagbog

Bilag 8. Feltnoter

Bilag 9. CD